CRONICA MARII UNIRI

SEMNEAZĂ:

ANNONYMUS • JEAN BAPTISTE-BOURGUIGNON D'ANVILLE • FLAVIUS ARRIANUS • GEORGE BARIȚ • MAURICE BAUMONT • NICOLAE BĂLCESCU • SIMION BĂRNUȚ • JOSEPHUS BENKÖ • MATHIAS BERNATH • ANTONIO BONFINIUS • POGGIO BRACCIOLINI • CONSTANTIN CANTACUZINO • DIMITRIE CANTEMIR • FERANTE CAPECI • NIKOLAI G. CERNÎȘEVSKI • E.E. CERTAN • TIMOTEI CIPARIU • ANTON MARIA DEL CHIARO • ANNA COMNENA •

magazin istoric

ANUL XII Nr. 11 (140) NOIEMBRIE 1978

MARTINI FELMER

PRIMAE LINEAE

HISTORIAE TRANSSILV

ANTIQVI, MEDII

ET RECENTIORIS AEVI.

ACCESSERVNT

SERVATIONES

ICAE ET PRAGMATICAE

VM X EXCVRSIBVS

OPERA

PHI CAROLI EDER.

TRANSSILVANIA.

SIVE

MAGNVS TRANSSILVANIAE

PRINCIPATVS.

ERANEA

OGNITVS.

M ILLVSTRATVS.

NKÖ

VLO,

TARIO VENER.

HELVETICAE

AVM

ERALIS.

ΗΡΟΔΟΤΟΥ

ΑΛΙΚΑΡΝΑΣΣΗΟΣ

ΙΣΤΟΡΙΩΝ ΛΟΓΟΙ Θ.

HERODOTI

ALICARNASSEI

HISTORIARVM LIB. IX.

Probe

Russischer Anna

von

August Ludwig Schlö

Russisch-Kaiserl. Professor der Histori
der Academien der Wissenschaften
in St. Petersburg, Gottingen, und Stockholm

HISTOIRE

POLITIQUE ET SOCIALE

PRINCIPAUTÉS DANUBIENNES

EDWARD GIBBON'S

HISTORY

Von der Schlacht

Sigismundi Bathori mit

dem Michael Wayda auß der Wallachey/ vnnd

Realizarea statului național unitar este rezultatul unui lung proces istoric, expresia unei necesități legice. Condițiile vitrege ale dominației străine au întîrziat realizarea acestui deziderat, a acestei cerințe obiective pentru dezvoltarea economico-socială a poporului nostru. Actul unirii nu este o întîmplare, rezultatul unor momente conjuncturale, ci consecința unor cerințe legice, rodul luptei maselor largi populare hotărîte să facă totul pentru a se uni într-un stat unitar, conștiente că numai în acest fel își puteau deschide calea spre progres, spre afirmarea, cu drepturi egale, în rîndul celorlalte popoare și națiuni ale lumii.

NICOLAE CEAUȘESCU

CRONICA MARII UNIRI

Cu ce poate începe o cronică a unirii? Cu înseși începuturile istoriei noastre. Pentru că unirea a fost un țel fundamental și, odată înfăptuită, un rezultat firesc, legic, obiectiv, al întregii dezvoltări istorice a poporului. Lupta pentru unire, necurmatele bătălii purtate de masele populare pentru dreptate socială și națională, pentru apărarea independenței și libertății, a pămîntului strămoșesc au fost marele torent al istoriei românești, au reprezentat însuși modul românilor de a-și făuri istoria, au constituit trăsătura caracteristică fundamentală a întregii istorii a poporului nostru, determinînd însuși modul lui de existență, concepțiile și idealurile sale.

Secol de secol, idealul unirii a strălucit ca o flacără mereu vie. O flacără ce și-a tras neîncetat combustibilul din comunitatea vieții materiale și spirituale a strămoșilor noștri, începînd din cele mai îndepărtate vremuri, din străvechea unitate a poporului în spațiul dacic, a cărui strălucită întruchipare a reprezentat-o statul centralizat și independent condus de marele rege Burebista. O flacără alimentată de conștiința unității de origine, de cultură și obiceiuri, de neam și limbă, de structură și istorie, de idealuri și aspirații, de permanentele și multiplele legături ce au existat și s-au dezvoltat între toate provinciile istorice românești.

Prezenți de milenii pe aceste meleaguri, românii au avut din timpuri îndepărtate conștiința — cum atît de limpede sublinia stolnicul Constantin Cantacuzino — că „nu numai ceștia de aici [din Țara Românească], ce și den Ardeal, cării și mai neaoși sînt, moldovenii și toți cîți și într-altă parte se află și au această limbă... tot români îi ținem că toți aceștea dintr-o fîntînă au izvorît și cură". Poporul român, remarca la rîndul său Nicolae Iorga, „și-a închipuit țara lui totdeauna în legătură cu întreg trecutul și tot pămîntul pe care l-au locuit ai lui".

De-a lungul anilor, *Magazin istoric* a căutat să înfățișeze în paginile sale istoria românilor așa cum a fost ea, așa cum s-a derulat pe marile ei coordonate, unitatea, independența și libertatea. Încercăm acum, în două numere ale revistei — 11 și 12/1978 — să conturăm cîteva din reperele prin care istoria confirmă că unirea Transilvaniei cu România, formarea statului național unitar realizată acum 60 ani a constituit — cum se arată în *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism* — „înfăptuirea firească a năzuinței seculare de unitate a poporului nostru, a visului pentru care au luptat și s-au jertfit nenumărate generații de înaintași, împlinirea unei necesități obiective a însăși dezvoltării istorice". Alături de dovezile puse în evidență de cercetarea istorică românească, ne-am străduit să cuprindem, în paginile acestor numere, extrase din impresionantul volum de mărturii străine — mai puțin cunoscute — în care sînt relevate amploarea și legitimitatea bătăliilor necurmate purtate de-a lungul timpului de români, pentru marile lor idealuri de unitate, libertate și progres.

Răsfoind file de cronici vechi și mai noi, cercetînd izvoare istorice românești și străine, încercăm, deci, în aceste două numere ale revistei, nu o prezentare exhaustivă a istoriei noastre, nu un compendiu sau o cronologie a întregii istorii a românilor, ci o cronică a unirii, o reconstituire a acelor momente din marea istorie a poporului nostru, prin care s-au exprimat în modul cel mai direct unitatea și voința de unitate a românilor. O cronică, desigur, succintă, dar pe care o sperăm esențializată și, totodată, nu mai puțin emoționantă. Pentru că fiecare dintre faptele care au precedat epocalul eveniment de acum șase decenii — cînd prin actul de la Alba Iulia, de unire a Transilvaniei cu România, s-a încheiat procesul de formare a statului național unitar — a fost scris în istorie cu eroice lupte și jertfe.

Evoluția istoriei românești a învederat faptul fundamental că formarea statului național unitar a reprezentat un moment crucial în lupta maselor pentru libertate și progres, a deschis calea spre dezvoltarea națiunii, a creat condiții pentru ridicarea nivelului de civilizație a țării, pentru intensificarea mișcării revoluționare a clasei noastre muncitoare, a activității tuturor forțelor progresiste ale societății. **„Încununare a aspirațiilor de veacuri ale poporului nostru pentru eliberare națională,** sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu, **rezultat al luptei duse de cele mai înaintate forțe social-politice ale vremii — în cadrul cărora rolul hotărîtor l-au avut masele populare — unirea din 1918 a reprezentat o adevărată piatră de hotar în dezvoltarea României moderne".** Definind recent profundele semnificații politice și istorice ale aniversării a 60 ani de la formarea statului național unitar român, de la unirea Transilvaniei cu România, tovarășul Nicolae Ceaușescu reliefa din nou că **„acest moment epocal din istoria poporului nostru a deschis noi perspective atît dezvoltării forțelor de producție, științei și culturii, cît și afirmării poporului nostru, a aspirațiilor sale de progres, a voinței sale de pace, a hotărîrii de a-și făuri o viață demnă, liberă, de a trăi în prietenie și colaborare cu vecinii săi, cu toate popoarele lumii".**

În deceniile care au urmat unirii din 1918, a avut loc în țara noastră o intensă dezvoltare a industriei, a bazei tehnico-materiale a societății, a activității politice, culturale și artistice. Este, de asemenea, incontestabil că înfăptuirea statului național unitar a dat un nou și puternic imbold mișcării progresiste, revoluționare, a întărit forțele clasei muncitoare, a deschis calea unității dintre muncitori, țărani, intelectuali, dintre toți fiii patriei care doreau ca România să se dezvolte, în cadrul statului unitar, pe o cale democratică, ca problemele sociale să fie rezolvate în folosul maselor populare. În noile condiții istorice s-a intensificat lupta pentru ca oamenii muncii și toți cetățenii de alte naționalități care s-au așezat pe meleagurile Transilvaniei și Banatului de secole, au muncit și luptat împreună cu românii, să se bucure de drepturi depline și, împreună cu întregul popor, să asigure pentru toți cei ce muncesc, pentru toți cetățenii patriei condiții egale de muncă, de viață și învățătură, de participare la conducerea societății.

Privind cu obiectivitate materialist istorică procesul social, economic, politic — atît de amplu, de complex, de profund — al unirii, nu putem ignora însă faptul că, datorită menținerii la cîrma statului a vechilor clase — care au folosit unirea pentru consolidarea pozițiilor și privilegiilor lor de clasă, pentru accentuarea exploatării celor ce muncesc, fără deosebire de naționalitate — nu toate problemele sociale și naționale au putut fi rezolvate. Așteptările maselor muncitoare n-au putut fi realizate în România de atunci, împrejurare istorică proprie și altor țări, unde clasele dominante, care în anumite împrejurări au jucat un rol istoric în dezvoltarea socială, au avut limitele lor și în nici un caz nu concepeau ca puterea să fie predată poporului. De asemenea, marile monopoluri, ca și marile puteri imperialiste au continuat politica prin care țineau menținerea României într-o stare de dependență.

Misiunea istorică de a soluționa problemele fundamentale ale societății românești contemporane în interesul întregului popor a revenit Partidului Comunist Român, clasei muncitoare, orînduirii socialiste. **„Ceea ce n-a realizat și nu putea realiza regimul burghezo-moșieresc,** arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu, **s-a realizat odată cu înfăptuirea insurecției naționale armate antifasciste și antiimperialiste, cu trecerea la revoluția democratică și apoi socialistă, cu cucerirea puterii politice de către marele largi populare, în momentul în care poporul a devenit cu adevărat stăpîn pe destinele sale, asumîndu-și rolul de făuritor conștient al propriei sale istorii libere și independente".** Edificarea noii orînduiri a inaugurat epoca celor mai profunde transformări înnoitoare în societatea românească, a asigurat împlinirea idealurilor de dreptate socială și națională, pentru care au luptat nenumărate generații de înaintași, cucerirea deplină a independenței și suveranității naționale, afirmarea dreptului sacru al poporului român de a fi stăpîn pe destinele sale. Între aceste realizări se înscrie soluționarea justă, pe baza politicii consecvent principiale a partidului comunist, a problemei naționale, crearea condițiilor optime pentru o reală și deplină egalitate în drepturi a tuturor cetățenilor patriei — români, maghiari, germani, sîrbi și de alte naționalități. **„Avem într-adevăr, mîndria să afirmăm,** sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu, **că am rezolvat problema națională, am înfăptuit egalitatea în drepturi pentru toți cetățenii — așa cum puține state au făcut-o pînă acum".**

Evocînd lupta comună a poporului român laolaltă cu naționalitățile conlocuitoare, secretarul general al partidului, președintele Republicii, releva faptul istoric al dezvoltării ei chiar în condițiile orînduirii capitaliste, cînd oamenii muncii de naționalitate maghiară, germană, de alte naționalități au înțeles că locul lor este alături de oamenii muncii români, că locul forțelor înaintate din rîndul acestor naționalități este în rîndul Partidului Comunist Român. **„Aceste forțe au acționat cu toată hotărîrea,** sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu, **pentru ca împreună să soluționăm problemele complexe ale dezvoltării democratice în România. Nu poate fi uitată nici un moment poziția adoptată de naționalitățile conlocuitoare față de Dictatul de la Viena, condamnarea acestuia, hotărîrea organizațiilor democratice revoluționare maghiare și germane, ca și de alte naționalități, de a lupta, sub conducerea Partidului Comunist Român, pentru apărarea consecventă a libertăților democratice, a integrității României".**

După 23 August 1944, fiecare din marile înfăptuiri ale perioadei revoluției și construcției noii societăți au însemnat tot atîtea victorii ale tuturor oamenilor muncii, fără nici o deosebire de naționalitate, care au materializat idealurile adevăratei dreptăți și libertăți sociale și naționale pe pămîntul străbun, au ridicat țara pe culmi necunoscute de civilizație. Acum, cînd istoria consemnează șase decenii de la făurirea statului național unitar român, de la unirea Transilvaniei cu România, idealul unității își găsește cea mai firească împlinire în opera măreață prin care toți fiii republicii noastre socialiste, români, maghiari, germani, sîrbi și de alte naționalități, făuresc, înfrățiți, societatea socialistă multilateral dezvoltată, asigură libertatea și independența patriei comune sub înțeleapta conducere a Partidului Comunist Român, în frunte cu secretarul general, tovarășul Nicolae Ceaușescu. Marile biruințe cu care întîmpinăm jubileul unirii Transilvaniei cu România ilustrează cu o deosebită forță de convingere faptul că Partidul Comunist Român și-a îndeplinit și își îndeplinește cu cinste misiunea istorică de stegar al intereselor fundamentale ale poporului, de forță politică conducătoare a societății, de centru vital al națiunii noastre socialiste. Întreaga politică internă și externă a țării poartă amprenta gîndirii și activității creatoare a președintelui Nicolae Ceaușescu — patriot înflăcărat și internaționalist consecvent, personalitate prodigioasă a lumii contemporane — activitate caracterizată prin îmbinarea rigurozității științifice cu cutezanța spiritului revoluționar, inovator, intransigenței revoluționare, cu marea dragoste de oameni, cu un profund umanism comunist. În jurul partidului, al secretarului său general, se cimentează tot mai puternic unitatea tuturor cetățenilor patriei, indiferent de naționalitate, care, în aceste zile de aniversare, înscriu în cartea biruințelor României socialiste noi fapte de creație durabilă, ridicînd patria noastră pe noi culmi ale civilizației și progresului.

De pe înălțimile realizărilor acestor ani, cei mai luminoși și rodnici din întreaga istorie a românilor, și în perspectiva anilor de mîine, să întoarcem filele cronicii lungului drum spre unire a poporului nostru.

PE TERITORIUL DE ASTĂZI AL ROMÂNIEI S-AU SUCCEDAT DE-A LUNGUL MILENIILOR, CORESPUNZĂTOR LEGILOR OBIECTIVE ALE DEZVOLTĂRII ISTORICE, ORÎNDUIRILE SOCIALE CUNOSCUTE PE PLAN UNIVERSAL, ACUMULÎNDU-SE O BOGATĂ CIVILIZAŢIE MATERIALĂ ŞI SPIRITUALĂ[1].

1000000-2500 î.e.n.

Numeroase vestigii arheologice atestă faptul că pămîntul patriei noastre a fost locuit începînd din cele mai îndepărtate timpuri, din Paleolitic, continuînd cu Mezoliticul şi Neoliticul. Din Neolitic, de exemplu, sînt cunoscute mari culturi materiale:

Criş-Starcevo (cea mai veche ceramică pictată — mileniul 5 î.e.n.); făuritorii ei se ocupă cu cultivarea pămîntului şi creşterea vitelor, locuind în aşezări din apropierea cursurilor de apă sau în peşteri; *Ceramica liniară* (decor din benzi incizate, alcătuite din linii paralele cu motive unghiulare şi spiralice), răspîndită în cea mai mare parte a Transilvaniei, Moldovei şi Munteniei de Nord-Est; *Hamangia* (mileniul 4-3 î.e.n.), remarcabilă prin varietatea formelor şi plastica bogată şi originală, statuetele descoperite la Cernavodă „Gînditorul" şi soţia sa, fiind adevărate capodopere; *Vinča-Turdaş*, în Banat, Oltenia de Vest şi Sud-Vest şi pe valea Mureşului (primele vase antropomorfe şi zoomorfe din ceramica românească); *Boian*, zona de geneză — Cîmpia Munteană; răspîndire între Carpaţi şi Balcani; *Gumelniţa* (apărută pe fundalul culturii Boian cu unele elemente ale culturii Hamangia), una dintre cele mai strălucite culturi neolitice ale Sud-Estului european; s-a extins în Sud-Estul Moldovei, Dobrogea, Nord-Estul Bulgariei; *Cucuteni* (mijlocul mileniului 4 î.e.n.), în Sud-Estul Transilvaniei şi Sud-Vestul Moldovei, — una dintre cele mai remarcabile mărturii neolitice europene.

Creaţia umană din trecutul îndepărtat de pe aceste meleaguri a reţinut atenţia şi a numeroşi cercetători de peste hotare, printre care profesorul *Paul MacKendrick* de la Universitatea Wisconsin (S.U.A.): „Peste tot în Europa, cultura neolitică are un caracter revoluţionar, marcînd trecerea de la viaţa nomadă la cea sedentară.... Este momentul în care omul a început să aprecieze şi să creeze frumosul. Dar nicăieri, exceptînd bazinul Mării Egee, tendinţa aceasta către frumos nu este mai bine reprezentată ca în sculptura şi ceramica neoliticului din România. De fapt, se poate afirma că în cultura autohtonă au existat două mari momente: primul, în perioada neolitică şi al doilea, trei milenii mai tîrziu, în perioada statului dac independent. Unul din cele mai reuşite exemplare ale sculpturii neoliticului românesc îl reprezintă cuplul «Gînditorul» şi soţia sa. Statuetele, din teracotă neagră lucioasă, nu ating nici cinci incii [o incie = 2,54 cm] înălţime, dar, deşi dimensiunile lor sînt mici, conţinutul simbolic este foarte dens... Înflorirea neoliticului în România nu a fost un fenomen brusc. Dezvoltarea sa progresivă, începînd cu anii 3000-2700 î.e.n., a fost bine observată în localitatea Izvoarele, aflată la aproximativ 5 mile [o milă = 1 609 m] Est de oraşul Piatra Neamţ ... Cea mai impresionantă aşezare neolitică din Moldova este cea de la Cucuteni, localitate aflată la 36 mile de oraşul Iaşi... Gloria culturii Cucuteni o constituie ceramica pictată... În România, satul neolitic excavat aproape în întregime este Hăbăşeşti... Existenţa a 44 case indică prezenţa unei populaţii de 300-350 persoane, dintre care vreo 200 constituiseră, probabil, forţa de muncă folosită la săparea celor două şanţuri de apărare, fiecare lung de 400 picioare, lat de 12-14 picioare şi adînc de 5-12 picioare".

2500-1800 î.e.n.

Perioada de tranziţie de la Neolitic la epoca bronzului este marcată, de asemenea, de profunde transformări.

1800-800 î.e.n.

Apărută încă la începutul mileniului 2 î.e.n., metalurgia bronzului se răspîndeşte

[1] Toate textele culese cu acest corp de literă sînt citate din **Programul Partidului Comunist Român de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi înaintare a României spre comunism.**

Pentru a înlesni lectura cititorilor, toate datele din paginile care urmează sînt pe stil vechi. Întreruperile în citate sînt marcate prin puncte de suspensie, iar cuvintele explicative, introduse de noi, prin paranteze drepte. Citatele din documente şi lucrări româneşti mai vechi sau din lucrări traduse în limba română de-a lungul timpului şi intrate în circulaţie ca atare sînt redate păstrîndu-se caracteristicile stilistice ale originalului, dar cu respectarea normelor ortografice actuale.

treptat, generalizîndu-se. Uneltele şi armele din bronz le înlocuiesc pe cele din piatră. Are loc prima mare diviziune socială a muncii — despărţirea agricultorilor de păstori. Dezvoltarea forţelor de producţie determină o tot mai pronunţată stratificare socială. Marile culturi ale epocii *(Glina, Monteoru, Wietenberg, Otomani, Gîrla Mare, Noua)* formează, în ansamblul lor, o unitate din punct de vedere al trăsăturilor materiale, etnice, al manifestărilor culturale şi spirituale. Oamenii din epoca bronzului pot fi consideraţi strămoşii tracilor.

IMPORTANŢĂ DEOSEBITĂ A AVUT ORGANIZAREA STATALĂ TRACO-DACICĂ, CE A ATINS PUNCTUL CULMINANT ÎN PERIOADA REGATULUI LUI BUREBISTA ŞI AL LUI DECEBAL.

800 î.e.n.-106 e.n.

Cu secolul VIII î.e.n. — pe alocuri chiar mai înainte — începe metalurgia fierului şi confecţionarea uneltelor de fier. De pe la mijlocul sec. V î.e.n., această îndeletnicire se generalizează, devenind un adevărat meşteşug. Are loc a doua mare diviziune socială a muncii — despărţirea meşteşugarilor de agricultori şi păstori. Concomitent, în cadrul familiei patriarhale se petrece un proces de fărîmiţare în familii monogame. Legăturile gentilice încep să-şi piardă puterea, obştea sătească impunîndu-se ca principală formă de organizare socială. Specifică acestei perioade este cultura *Basarabi*, emanaţie a marii comunităţi etnice traco-getice şi care se întinde pe întreaga suprafaţă a teritoriului României.

Sec. VII-VI î.e.n.

Se întemeiază primele colonii greceşti (Histria, Tomis, Callatis) pe litoralul vestic al Mării Negre — prin intermediul cărora civilizaţia geto-dacă are strînse legături şi multiple schimburi cu o altă mare civilizaţie a antichităţii, cea greacă.

514 î.e.n.

Herodot, părintele istoriei, relatînd expediţia din acest an întreprinsă de regele Persiei, Darius I, împotriva sciţilor, scrie că „înainte de a ajunge la Istru [Dunăre]", Darius se luptă cu geţii „care se cred nemuritori" şi sînt „cei mai drepţi şi cei mai viteji dintre traci".

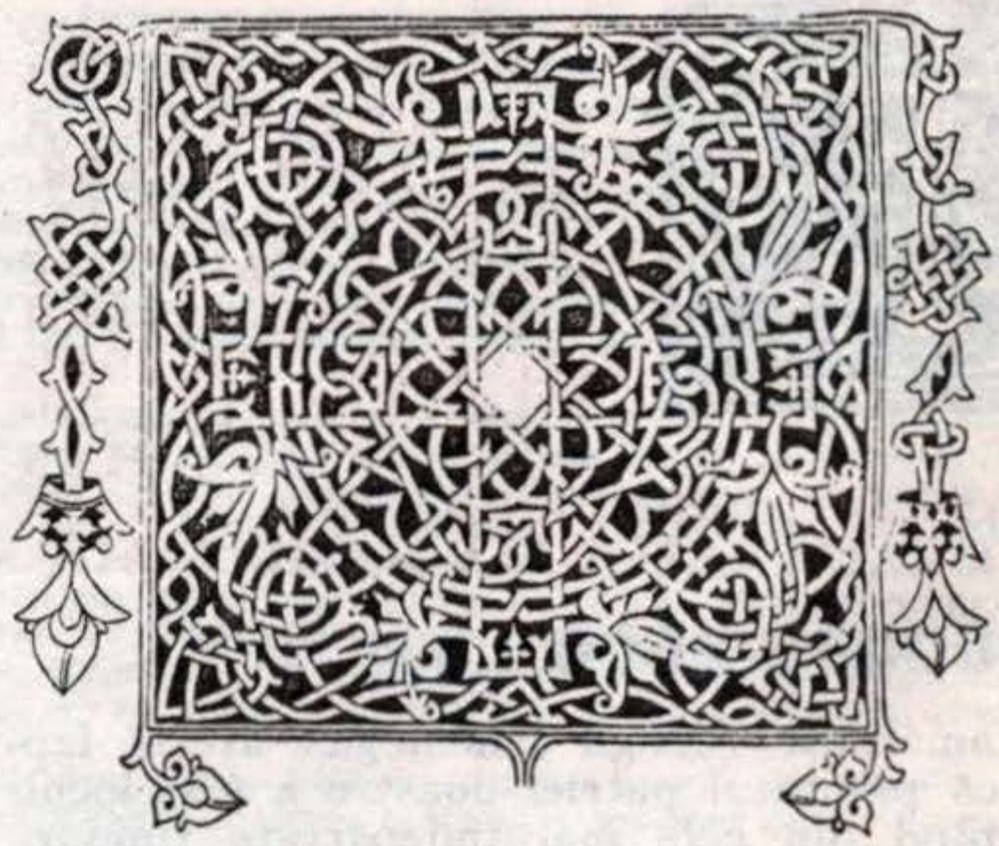

339 î.e.n.

Sciţii, conduşi de regele Ateas, organizează o incursiune în Dobrogea, fiind întîmpinaţi de forţele reunite geto-histriene, conduse de un „rex histrianorum" (considerat de istorici drept căpetenie a unei formaţiuni politice geto-dacice). Dîrza rezistenţă opusă de coaliţie este învinsă, ceea ce determină riposta lui Filip II, regele Macedoniei, care-l obligă pe Ateas să se retragă peste Dunăre. În urma acţiunii lui Filip II, Dobrogea şi coloniile greceşti trec însă sub stăpînire macedoneană.

335 î.e.n.

Alexandru Macedon, urmaşul lui Filip II, iniţiază o campanie fulgerătoare împotriva tribalilor — trib tracic din Sudul Dunării —, îndreptîndu-se apoi către Nordul fluviului. Istoricul grec *Arrian* (cca 95-175 e.n.): „Atunci Alexandru... hotărî să treacă Istrul împotriva geţilor care locuiau dincolo de Istru... În cursul nopţii [ostaşii săi] merseră prin locuri unde holdele de grîu erau îmbelşugate... [Odată] cu ivirea zorilor, Alexandru o porni prin holde. El porunci pedestraşilor să înainteze, culcînd grîul cu lăncile înclinate, pînă au ajuns la pămîntul necultivat... [Geţii s-au retras] spre un oraş, care se află la o depărtare de o parasangă [cca. 5 500 m] de Istru ... apoi părăsiră şi oraşul, care nu era bine întărit. Îşi luară copiii şi femeile pe cai, cît puteau duce caii. Ei se retraseră cît putură mai departe de fluviu, prin locuri singuratice. Alexandru cuceri oraşul şi luă toată prada pe care o lăsaseră geţii". Existenţa unui oraş denotă dezvoltarea economică a geţilor, ca şi începuturile unei organizări de caracter statal. Aşezarea descrisă de Arrian e identificată de unii istorici cu dava de la Zimnicea.

326 î.e.n.

Pornit în campanie în Nordul Dunării, generalul macedonean Zopyrion îşi găseşte

sfîrşitul, împreună cu cei 30 000 ostaşi ai săi, în „stepa getică".

300-280 î.e.n.

Venind din Europa Centrală, în spaţiul carpato-dunărean pătrund grupuri de celţi. Cete răzleţe ajung pe văile Mureşului. Posesori ai unei tehnici superioare de extragere şi prelucrare a fierului, celţii aduc o contribuţie substanţială la dezvoltarea acestor îndeletniciri. Reduşi numericeşte, ei sînt asimilaţi de populaţia autohtonă.

300 î.e.n.

Uniunea de triburi geto-dace din Cîmpia munteană, condusă de Dromichete, înfrînge pe Lisimach, regele Traciei elenistice, care invadase teritoriul de la Nordul Dunării. Fiul regelui, Agathocle, cade prizonier, fiind eliberat de Dromichete în urma unei răscumpărări. Istoricul grec *Pausanias* (sec. II e.n.): „[Lisimach] a pornit cu armata împotriva lui Dromichete şi a geţilor. Dar avu de înfruntat nişte bărbaţi foarte pricepuţi în războaie şi care îl întreceau mult prin numărul lor. El însuşi ajunsese într-o primejdie cît se poate de mare şi scăpă cu fuga. Fiul său, Agathocle, care-l sprijinea atunci în luptă pentru prima oară, fu luat prizonier de către geţi".

292 î.e.n.

O nouă agresiune a lui Lisimach se încheie catastrofal pentru regele Traciei elenistice care, în luptă cade prizonier. Marele istoric al antichităţii *Cassius Dio* (sec. II-III e.n.): „Ajungînd oştirea lui Lisimach în puterea tracilor [autorul face distincţie între Tracia, ca regat elenistic, şi traci = geţi], aceştia se strînseră la un loc — alergînd în număr mare — şi strigară să le fie dat pe mînă regele prizonier, ca să-l pedepsească. Căci — spuneau ei — poporul care luase parte la primejdiile [războiului] trebuie să aibă dreptul de a chibzui asupra felului cum să fie trataţi cei prinşi. Dromichete fu împotriva pedepsirii regelui şi-i lămuri pe oşteni că este bine să-l cruţe pe bărbatul acesta. Dacă l-ar omorî pe Lisimach — spunea el — alţi regi au să-i ia domnia şi se prea poate ca regii aceştia să fie mult mai de temut ca înaintaşul lor. Dar, cruţîndu-l pe Lisimach, acesta — cum se şi cuvine — are să se arate recunoscător tracilor, care i-au dăruit viaţa. Iar locurile întărite, aflate mai înainte vreme în stăpînirea tracilor [posesiuni în dreapta Dunării], le vor dobîndi înapoi fără nici o primejdie.

Fură pregătite două ospeţe: pentru acei macedoneni, Dromichete rîndui tot felul de mîncăruri alese, servite pe o masă de argint, iar tracilor le dădu să mănînce zarzavaturi şi carne... În cele din urmă, puse să le toarne macedonenilor vin în cupe de argint şi de aur, pe cîtă vreme el şi tracii lui beau vinul în pahare de corn şi de lemn, aşa cum obişnuiesc geţii. Pe cînd băutura era în toi, Dromichete umplu [cu vin] cornul cel mai mare, îi spuse lui Lisimach «tată» şi îl întrebă care din cele două ospeţe i se pare mai vrednic de un rege: al macedonenilor sau al tracilor. Lisimach îi răspunse că al macedonenilor... «Atunci — zise Dromichete — de ce ai lăsat acasă atîtea deprinderi, un trai cît se poate de ademenitor şi o domnie plină de străluciri... De ce te-ai silit, împotriva firii, să-ţi duci oştenii pe nişte meleaguri în care orice oaste străină nu poate afla scăpare sub cerul liber?» Luînd din nou cuvîntul, Lisimach spuse regelui că nu ştia ce război poartă, dar că pe viitor va fi prietenul şi aliatul tracilor; cît despre recunoştinţa datorată, nu va rămîne vreodată mai prejos decît binefăcătorii săi. Dromichete primi cu un simţămînt de prietenie spusele lui Lisimach. El căpătă înapoi de la acesta toate întăriturile ocupate de oamenii lui Lisimach. Apoi îi puse în cap o diademă şi îi îngădui să se întoarcă acasă".

Aproximativ 200 î.e.n.

Decretul în cinstea lui Agathocles, cetăţean de frunte din Histria, în care se vorbeşte despre atacul unei căpetenii trace din Sud-Vest, Zoltes, împotriva oraşului şi de ajutorul primit de histrieni din partea lui Rhemaxos, căpetenie geto-dacă din stînga Dunării. Tot în preajma acestei date, pătrund, în Moldova, bastarnii — populaţie germanică din părţile Sileziei. Relatînd sosirea lor, istoricul latin *Trogus Pompeius* (prima jumătate a sec. I e.n.) vorbeşte despre „dacii [care] sînt o mlădiţă a geţilor" şi care „în vremea regelui Oroles se luptară... împotriva bastarnilor"

82-44 î.e.n. Primul stat dac centralizat şi independent, condus de marele rege Burebista

Maximă înflorire a civilizaţiei geto-dace. În jurul nucleului din Munţii Orăştiei, pe circa 200 km², se înalţă un mare complex de aşezări civile şi fortificate. Istoricul latin

Annaeus Florus (sec. II e.n.) notează: „dacii trăiesc nedesliptiți de munți". Întreg spațiul carpato-danubian este populat de daco-geți, creatorii unei înalte civilizații.

În urma acțiunii unificatoare, inițiată și condusă de Burebista, geto-dacii întemeiază primul lor stat centralizat și independent. Geograful grec *Strabon* (63 î.e.n.-19 e.n.): „Lăsînd la o parte trecutul îndepărtat al geților, întîmplările din vremea noastră sînt următoarele: ajungînd în fruntea neamului său... getul Burebista l-a înălțat atît de mult prin exerciții ... încît, în cîțiva ani, a făurit un stat puternic și a supus geților cea mai mare parte din populațiile vecine. Ba încă a ajuns să fie temut și de romani... Dacii au aceeași limbă ca și geții..., numărul lor crescuse neînchipuit de mult, într-atît încît puteau să trimită la luptă pînă la 200 000 de oameni".

Burebista ajunge — spune inscripția pusă de cetățenii orașului Dionysopolis (Balcic) în cinstea lui Acornion — „cel dintîi și cel mai puternic dintre toți regii care au domnit peste Tracia, stăpînind tot ținutul de dincoace și de dincolo de fluviu [Dunărea]".

În ajunul bătăliei de la Pharsalos (48 î.e.n.), Burebista oferă lui Pompei alianța sa, împotriva lui Cezar. Pentru tratative trimite, ca sol, pe Acornion din Dionysopolis. Pompei este înfrînt înainte ca oștile lui Burebista să fi intervenit; în anul 44 î.e.n., la scurt timp după asasinarea lui Cezar (care plănuia o expediție împotriva daco-geților), regele Burebista moare în condiții rămase încă neelucidate de istorici. Statul său se împarte în patru, apoi în cinci formațiuni, nucleul cel mai puternic menținîndu-se în Transilvania. Urmași succesivi ai lui Burebista: Deceneu, Comosicus, Scorilo, Duras-Diurpaneus.

Profesorul american *Paul MacKendrick:* „Conform evidenței arheologice, așezările dacice încep să prezinte semnele unei prosperități mai mari în cursul sec. I î.e.n. Explicația este apariția regelui geto-dac Burebista, prima personalitate tridimensională din istoria dacilor care, datorită geniului său diplomatic și militar, datorită forței armelor, a reușit să unească triburile autohtone răzlețe dintre Cîmpia panonică și Marea Neagră și, dinspre Sud, pînă în Tracia". Enciclopedia *Le Million*, Paris, 1970: „Două secole înaintea cuceririi romane, dacii alcătuiau deja un popor și un stat foarte evoluat. Puterea politică aparținea regelui. Unul dintre aceștia, Burebista (sec. I î.e.n.), a reunit sub sceptrul său Transilvania, Valahia și Moldova ... Ultimul rege dac, Decebal (un Vercingetorix român) a organizat o rezistență îndîrjită [împotriva romanilor]. Dacia a devenit o provincie romană..., eveniment cu imense consecințe istorice; teoria, conform căreia dacii ar fi fost masacrați sau expulzați după cucerire, este astăzi dezmințită de evenimentele istorice ulterioare și descoperiri arheologice". *Sovietskaia Istoriceskaia Ențiklopediia*, vol. IV, Moscova, 1963: „Societatea dacilor a cunoscut un înalt nivel de dezvoltare... Dacii erau sedentari și se ocupau cu cultivarea pămîntului și cu creșterea animalelor; erau meșteri în minerit și prelucrarea metalelor, în producția de ceramică, în care întrebuințau roata olarului. Încă din sec. V și IV î.e.n., dacii făceau comerț cu orașele grecești, iar din sec. I î.e.n. cu negustorii din Peninsula Italică ... Obiectele din aur și argint făurite de daci erau de o înaltă măiestrie artistică ... [în vremea lui Burebista] dacii își întindeau stăpînirea asupra triburilor de pe malul drept al Dunării și din unele orașe grecești din Apusul Pontului Euxin".

Contele *Angelo de Gubernatis*, specialist în limba și literatura indiană, profesor de sanscrită la Universitatea din Florența, în volumul *La Roumanie et les Roumains. Impressions de voyage et études* (România și românii. Impresii de călătorie și studii), Florența, 1898:

„... La origine, dacii erau un popor foarte chipeș, numeros și întins, care a putut să simpatizeze firesc cu lumea celtică și cu cea latină, deoarece, fizicește, cele trei tipuri se asemănau și se simțeau împinse spre progres... Dacă este îngăduit să căutăm o semnificație cuvintelor *Dacia* și *daci* în limba sanscrită, la care se raportează mult mai ușor și mult mai direct cuvintele vechi decît cele moderne, ar trebui, poate, să ne gîndim la cuvîntul *deca*, care înseamnă în sanscrită *țară*, așa cum cuvîntul *dacia* sau *dacya* ar însemna *țăranul*, cel căruia *deca*, *țara*, îi aparține.

...Această putere de asimilare a vechii populații [dacice] a țării, a populației legate de pămînt, este semnul cel mai evident al forței sale și al acelei încrederi în nemurire, care era trăsătura dominantă a vechii religii a geto-dacilor.

...Dacii erau un popor deosebit, înzestrat, bine pregătit pentru civilizație, atunci cînd au asimilat în seva lor largă o parte din sîngele și spiritul celților — care, străbătîndu-le țara, s-au și așezat aici — și ale colonilor romani... Știm, într-adevăr, că un Decebal, înainte chiar de a declara război romanilor, atrăsese în Dacia arhitecți, constructori, lucrători italici...".

31 î.e.n.

Dicomes, rege geto-dac din Sudul Moldovei, oferă sprijin lui Marcus Antonius în lupta acestuia cu Octavian, la Actium. Istoricul grec *Plutarch* (46-120 e.n.) arată în *Vieți paralele*: „Într-adevăr, Dicomes, regele geților îi făgăduise că-l va ajuta cu armată numeroasă...". Tot la începutul domniei lui Octavian, izvoarele menționează (în Banat și Oltenia) un alt rege dac, Cotiso, dușman al Romei. *Annaeus Florus:* „Sub conducerea regelui Cotiso, [dacii] obișnuiesc să coboare și să atace ținuturile [romane] vecine, ori de cîte

ori Dunărea, înghețată de ger, își unește malurile".

29-28 î.e.n.

Cassius Dio menționează o luptă între romani și geto-daci, cu care prilej sînt pomeniți regii Roles, Dapyx și Zyraxes.

11-12 e.n.

Geții din Sudul Moldovei cuceresc cetatea Aegyssus (Tulcea), stăpînită de romani.

85-87

Iarna Dacii, în alianță cu roxolanii, bastarnii și iazigii, înfrîng pe guvernatorul Moesiei, Appius Sabinus, care cade în luptă; Cornelius Fuscus și Funisulanus Vettonianus reușesc, cu mari eforturi, să-i respingă peste fluviu.

Cornelius Fuscus trece Dunărea, în Dacia, și înaintează spre Sarmizegetusa, capitala regatului lui Decebal; atras într-o ambuscadă, este înfrînt și ucis.

87-106 Puternicul și înfloritorul stat dac condus de regele Decebal

Sporirea primejdiei romane determină o accentuare a procesului de centralizare a statului. Regele dac stăpînește Transilvania, Banatul, Oltenia și ținuturi de dincolo de versantele estice ale Carpaților Orientali. Civilizația dacă cunoaște o nouă strălucire. Marele comandant de oști, diplomat și om de stat Decebal inițiază un vast program de construcții civile și militare. *Cassius Dio:* „Foarte priceput la planurile de război și iscusit în înfăptuirea lor, știind să aleagă prilejul pentru a-l ataca pe dușman și a se retrage la timp. Dibaci în a întinde curse, era un bun luptător și se pricepea să folosească izbînda, dar și să iasă bine dintr-o înfrîngere". Mai bine de un deceniu, Decebal se opune cu succes expansiunii romane. „Cel mai însemnat război de atunci al romanilor — scrie *Cassius Dio* — a fost cel împotriva dacilor". El s-a încheiat în anul 106, prin transformarea unei părți a vechii Dacii în provincie a imperiului, poporul dac constituind majoritatea locuitorilor Daciei Traiane și baza etnică a poporului român.

Istoricul britanic *R. W. Seton-Watson*, profesor la Universitatea din Londra, membru al Academiei Regale Britanice, membru de onoare al Academiei Române, în *A History of the Roumanians from Roman Times to the Completion of Unity* (Istoria românilor din epoca romană pînă la desăvîrșirea unității), Cambridge, 1934, scrie: „Încă sub Burebista, marele rege care a ajuns în culmea puterii sale în jurul anului 50 î.e.n., a avut loc o puternică infiltrare [în Dacia] a cetățenilor romani... așa cum dovedesc numeroasele monede provenind din Apollonia și Dyrrachium, descoperite și în Moldova. Burebista era destul de puternic pentru a periclita administrația romană în Tracia și se pare că, puțin înainte de moarte, Cezar a proiectat o expediție spre Dunărea de Jos. Războaiele civile care au urmat morții lui Cezar au amînat primejdia ce amenința Dacia... Abia sub domnia lui Titus s-a redeschis un conflict serios între cele două țări, dar acum Dacia avea din nou un cîrmuitor cu virtuți excepționale, Decebal...

După ce doi generali romani au suferit înfrîngeri grave, un al treilea... l-a silit pe Decebal să ceară pace lui Domițian... Nu numai că acesta i-a lăsat lui Decebal o independență deplină, dar, pînă la urmă, s-a asigurat de sistarea atacurilor dacice, plătind acestuia un tribut anual. Între timp, a crescut considerabil afluxul de coloniști romani...

Dacii nu au constituit pur și simplu o adunătură de triburi barbare, ei au posedat o cultură proprie... De aceea, ei n-au acceptat de bunăvoie dominația romană... Locuitorii teritoriului situat între Limesul roman [val de apărare între Rucăr (la Nord) și Flămînda (pe Dunăre, la Sud)] și rîul Olt se aflau într-o relație vag tributară față de Roma...".

RĂZBOAIELE ÎNDELUNGATE DACO-ROMANE AU SLĂBIT STATUL DAC, AU SCHIMBAT RADICAL CURSUL DEZVOLTĂRII SALE ISTORICE. CUCERIREA DACIEI ȘI TRANSFORMAREA EI ÎNTR-O PROVINCIE A IMPERIULUI ROMAN — CU TOATE ASPECTELE NEGATIVE PE CARE LE-A AVUT — AU DUS LA ÎMPLETIREA CELOR DOUĂ CIVILIZAȚII, AU DETERMINAT O NOUĂ ÎNFLORIRE ECONOMICO-SOCIALĂ A ACESTOR MELEAGURI, ȘI-AU PUS AMPRENTA ASUPRA ÎNTREGII EVOLUȚII ISTORICE ULTERIOARE A SOCIETĂȚII DIN ACEST SPAȚIU GEOGRAFIC.

Timp de 165 ani (106-271), viața economică și culturală a Daciei romane cunoaște un real progres. Apar noi orașe, se extinde rețeaua căilor de comunicație, se intensifică exploatarea bogățiilor subsolului etc. Civilizația romană se contopește cu cea originară, geto-dacă, dînd naștere unei sinteze originale etno-culturale: poporul și civilizația românească. Creștinismul se răspîndește în Dacia.

270-275

În timpul domniei împăratului Aurelian, sub presiunea tot mai accentuată a puternicelor contradicţii interne ce măcinau imperiul, a loviturilor date de popoarele ocupate, precum şi de dacii liberi, a incursiunilor migratoare, autorităţile romane părăsesc Dacia, mutînd graniţa imperiului pe Dunăre; majoritatea populaţiei autohtone rămasă pe loc îşi organizează viaţa spre a rezista şi supravieţui iureşului migraţiilor.

Sec. IV-VI

Săpăturile arheologice recente scot la iveală numeroase mărturii privind intensa locuire a pămîntului patriei noastre de către populaţia autohtonă. Principalele îndeletniciri: agricultura, păstoritul, meşteşugurile. Pe întregul teritoriu — în Moldova, Muntenia şi Transilvania — se evidenţiază elementele uneia şi aceleiaşi culturi, *Sîntana de Mureş*, care, spre sfîrşitul perioadei, se diversifică în cele trei mari complexe culturale: Bratei, în Transilvania; Ipoteşti-Cîndeşti, în Muntenia şi Costişa-Botoşana, în Moldova, toate variante ale aceleiaşi culturi de tradiţie daco-romană.

Năvălirile populaţiilor migratoare, începînd cu secolul III e.n., aflate într-un stadiu inferior de dezvoltare social-politică faţă de autohtoni, au provocat, în trecerea lor prin spaţiul carpato-danubiano-pontic, grave distrugeri şi pustiiri, care au frînat mult timp dezvoltarea forţelor de producţie, dar n-au putut schimba comunitatea de viaţă, limbă şi cultură a poporului nostru, n-au putut opri cursul său istoric, de unitate, spre forme superioare de organizare politică şi socială-economică. *Le Million:* „Acest popor de ţărani şi păstori s-a strîns în acele vremuri în reduta muntoasă a Carpaţilor, adăpostiţi de pădurea ocrotitoare, adevărată pădure a libertăţii".

587

Atac al avarilor şi slavilor împotriva Imperiului bizantin. Relatînd acest moment, istoricul bizantin *Theophylactus Simocattes* (570-640) notează că unul din ostaşii imperiali s-ar fi adresat unui camarad al său cu cuvintele *„retorna, retorna"* (la un alt istoric, *Theophanes Confessor* — (758-817) — *„torna, torna, fratre"*), socotite primele cuvinte româneşti. Contele *Angelo de Gubernatis:* „...Rolul vostru [al românilor] în Orient este, desigur, dintre cele mai frumoase. Timp de secole i-aţi oprit pe barbari care, datorită vouă, coeziunii voastre, n-au îndrăznit să treacă Dunărea; aţi contribuit, prin opera voastră, la crearea Imperiului de Răsărit [bizantin]; n-aţi profitat prea mult pentru voi, dar aţi fost puterea şi plămada; aţi primit, protejat, salvat, un mare număr de exilaţi; i-aţi ajutat pe greci, pe sîrbi, pe bulgari, pe unguri chiar, să-şi constituie naţionalitatea, fără a cere nimic în schimb; v-aţi îndeplinit cu noblеţe pînă în prezent misiunea de popor civilizator...".

Sec. VII-X

Evoluţia economică este mereu ascendentă, oglindindu-se în descoperirile arheologice de la Bratei, Moreşti, Bandul de Cîmpie, Ipoteşti-Cîndeşti, Botoşana. Se creează premisele apariţiei culturii *Dridu*, specific românească, semnalată pe întreg spaţiul carpato-danubiano-pontic. Totodată, se accentuează procesul de diferenţiere socială, reînnodîndu-se tradiţia organizării statale prin apariţia primelor formaţiuni feudale. *Le Million:* „În aceşti codri s-au constituit primele ducate feudale, care au dat naştere marilor principate ale Transilvaniei, Valahiei şi Moldovei. Monarhia ungară, devenită suzerana Transilvaniei, a încercat să-şi asigure controlul asupra trecătorilor din Carpaţi, instalînd grupuri de ţărani - soldaţi, sau grăniceri străini de origine asiatică, siculi sau székleri [secui], sau chiar germanică (saxoni)". *Nicolae Iorga:* „Noi *am vorbit româneşte* în faţa germanilor, hunilor şi slavilor; am stătut ca *români* dincolo de hotarele statelor barbare ai căror fondatori au desăvîrşit creaţiunile lor politice... numai dincolo de Dunăre". Plămădit ca popor unitar în spaţiul carpato-danubiano-pontic, afirmîndu-şi individualitatea de milenii în această parte a Europei, poporul român şi-a păstrat neîntrerupt, în decursul timpului, continuitatea de viaţă materială, comunitatea etnico-lingvistică şi cultural-spirituală, în pofida tuturor vicisitudinilor cu care a fost confruntat. Numeroase vestigii arheologice şi mărturii scrise ale antichităţii confirmă în mod incontestabil că locuitorii de pe teritoriul patriei noastre şi-au organizat de milenii o viaţă socială, economică şi politică proprie.

912-959

Domnia împăratului cărturar bizantin *Constantin Porfirogenetul*. În scrierea *De administrando imperii* (Despre administrarea imperiului), referindu-se la populaţia românească, foloseşte termenul *romani* (deosebiţi de bizantini, cărora le spune „romei"). Originea geto-dacă a valahilor răzbate şi din *Strategikon*, opera bizantinului *Kekaumenos* (sec. XI): „Neamul valahilor... n-a

păstrat niciodată credinţă... faţă de împăraţii mai de demult ai romeilor. Loviţi cu război de către împăratul Traian... au fost supuşi [de acesta], iar regele lor, numit Decebal, a fost ucis... Căci aceştia [valahii] sînt aşa-numiţii daci". Spre sfîrşitul primului mileniu al erei noastre, locuitorii ţării, dezvoltînd tradiţiile organizării dacice a obştilor, au reuşit să se organizeze în formaţiuni statale proprii. Sînt cunoscute voievodatele lui Menumorut, Glad şi Gelu în Transilvania, ale lui Seneslau, Litovoi, Ioan, Farkaş, Dobrotici pe teritoriul Olteniei, Munteniei şi Dobrogei, precum şi formaţiunile statale ale bolohovenilor, bîrlădenilor în Nordul şi Sudul Moldovei ş.a.

ÎNCHEGAREA PRIMELOR NUCLEE STATALE — A VOIEVODATELOR — ŞI APOI CONCENTRAREA ACESTORA ÎN STATE FEUDALE PUTERNICE AU ASIGURAT ATÎT DEZVOLTAREA CONTINUĂ A FORŢELOR DE PRODUCŢIE, CÎT ŞI CONSERVAREA FIINŢEI POPORULUI, APĂRAREA AUTONOMIEI ŢĂRILOR ROMÂNE ÎN FAŢA MARILOR IMPERII ALE VREMII.

Pe teritoriul patriei noastre apar formaţiuni politice, pe care izvoarele vremii le consemnează drept cnezate şi voievodate. *Gesta Hungarorum* (Faptele ungurilor), cronica notarului anonim *(Annonymus)* al regelui Bela III (1172-1196), folosind izvoare maghiare scrise, din sec. XI, menţionează existenţa, la venirea ungurilor (896), a trei voievodate româneşti, conduse de Menumorut, Gelu şi Glad, care au opus o rezistenţă eroică cuceritorilor. Acţiunea de cucerire a Transilvaniei de către regalitatea şi nobilimea maghiară (secolele X-XIII) a avut consecinţe economice, sociale şi politice negative asupra dezvoltării poporului român, a generat o necontenită luptă pentru menţinerea şi propăşirea fiinţei proprii. *Annonymus* relatează răspunsul dat de Menumorut solilor lui Arpad: „Spuneţi lui Arpad, ducele Hungariei, domnul vostru. Datori îi sîntem, ca unui amic, cu toate ce-i sînt necesare, fiindcă e om străin şi duce lipsă de multe. Teritoriul însă ce l-a cerut bunei-voinţe a noastre nu i-l vom ceda niciodată, cîtă vreme vom fi în viaţă... Nici din frică, nu-i cedăm din pămînt nici cît un deget... Această ţară [moştenită] de la strămoşul meu, acuma... nimeni nu poate să mi-o mai smulgă din mîinile mele".

R.W. Seton-Watson, în a sa *Istoria românilor*... scrie, referitor la continuitatea populaţiei daco-romane în Dacia: „Este corect să presupunem că s-au retras mai ales coloniştii bogaţi, dar că marea masă a populaţiei a rămas pe loc...

Începînd cu goţii şi cu gepizii — continuă istoricul britanic — aproape toate nenumăratele populaţii care au năvălit în Sudul Europei, în sec. III-X, au trecut mai întîi pe pămîntul românesc... Nimic nu poate fi mai surprinzător decît faptul că, multe dintre ele, şi îndeosebi goţii, nu au lăsat, practic, nici o urmă pe teritoriul respectiv... Dacă, aşa cum s-a pretins [de către Roesler printre alţii], în sec. IV daco-romanii s-ar fi concentrat la Sud de Dunăre, influenţele gotice asupra limbii lor ar fi fost absolut inevitabile, date fiind proporţiile în care s-au stabilit goţii pe cuprinsul Bulgariei de azi...

Retragerea care a avut loc sub domnia lui Aurelian nu a afectat decît pe militari şi pe funcţionari; masa populaţiei a rămas pe loc şi şi-a păstrat identitatea de neam, retrăgîndu-se în vremurile de restriştе în regiunile greu accesibile ale Carpaţilor...

Este evident că românii nu descind exclusiv din romani... Nu se putea ca în 165 ani vechiul element dacic să fi dispărut; el trebuie cu siguranţă să formeze stratul de bază al naţionalităţii române... Ne putem încumeta să afirmăm că românii sînt daci romanizaţi...

Fără a trata dogmatic o temă descrisă pe bună dreptate ca «o enigmă a evului mediu», îndrăznesc să discern o explicaţie mult mai *logică* şi mai *simplă:* românii de azi... au supravieţuit graţie adăpostului furnizat de semeţele masive muntoase... Transilvania se detaşează pe harta fizică a Europei ca o insulă muntoasă, înconjurată din trei părţi de cîmpii întinse. Nimic mai firesc decît că, de-a lungul veacurilor, a servit ca refugiu în timpul cotropirilor, nimic mai firesc ca cei teferi să coboare la şes cînd a prins să se potolească potopul năvălirilor".

943

O inscripţie în limba slavă descoperită la Negru Vodă (jud. Constanţa) menţionează un „jupan Dimitrie", în regiunea Dunării de Jos, probabil conducătorul unei formaţiuni politice din Dobrogea.

972-1051

Însemnările toparhului grec (sau *Anonimul lui Hase* — cum e numită această cronică) menționează 10 orașe și 500 așezări în regiunea Dunării de Jos, cu o populație autohtonă densă și conducători ostili stăpînirii bizantine.

Începutul sec. XI

Potrivit scrierii medievale *Legenda Sancti Gerardi* (Legenda Sfîntului Gerard), voievodul Ahtum — urmașul lui Glad — stăpînește Banatul, avîndu-și reședința la Urbs Morisena (Cenad). El intră în conflict cu regele Ungariei Ștefan I (997-1038).

1002-1003

Gyula (Giula, Jula), care — spune *Annonymus* — „avea domnia peste întregul regat al Ultrasilvaniei", se opune expansiunii maghiare; fiind înfrînt, „țara sa... foarte mare și foarte bogată... udată de foarte multe rîuri, din nisipul cărora se culege aur", avîndu-și centrul, probabil, la Alba Iulia, este supusă de maghiari.

1050

Românii sînt menționați, în lucrarea de istorie universală, *Podoaba istoriilor*, scrisă de geograful persan *Gardizi*.

1067-1071

Cumanii, populație tiurcă, venind din stepele Nordului Mării Negre, pătrund în teritoriile românești. Treptat, trecînd la o viață sedentară, sînt asimilați de masa populației românești.

1070

Cronicarul polon *Jan Dlugosz* îi enumeră pe cumani și români între aliații cneazului Wiaceslav, în lupta acestuia cu viitorul rege polon Boleslaw II Smialy.

A doua jumătate a sec. XI

Doctorul armean Vardan (Vartapedul) scrie o *Geografie*, în care vorbește și despre românii din Nordul Dunării.

1069-1118

Scriitoarea bizantină *Anna Comnena*, fiica împăratului bizantin Alexios I, relatează, în *Alexiada*, .lupta a trei conducători de formații politice din Dobrogea pentru emancipare de sub dominația bizantină.

1112

Cronicarul rus *Nestor* încheie scrierea sa *Povest vremennîh let* (Povestea anilor care au trecut), în care menționează rezistența opusă de volochi (români) la venirea ungurilor.

Referindu-se la cronica lui Nestor, germanul *Schlözer* (1735-1809), istoricul împărătesei Rusiei, Ecaterina II, scrie: „Acești *volochi* nu sînt nici romani, nici bulgarî, nici wälsche, ci valahi, urmasi ai marii și străvechii seminții de popoare a tracilor, dacilor și geților, care și acum își au limba lor proprie și, cu toate asupririle, locuiesc în Valahia, Moldova, Transilvania și Ungaria. [Crișana, Maramureș, Banat] în număr de milioane...".

1114

Cronicarul islandez *Snorri Siurlusson*, autor al scrierilor *Saga regilor Norvegiei* și *Edda* în proză, menționînd campania Nord-dunăreană a lui Alexios Comnenul, vorbește de țara valahilor.

1141-1162

Domnia regelui maghiar Geza II; urmărind consolidarea și extinderea stăpînirii ungare în Transilvania, precum și paza graniței sudice, regele inițiază colonizarea sașilor în Sudul Transilvaniei, proces ce se intensifică sub Bela III și Andrei II (1205-1235).

În aceste secole, pe teritoriul Transilvaniei s-au așezat, alături de români, și alte populații, sași și secui, legîndu-și pentru totdeauna soarta de poporul nostru, muncind și trăind împreună, făurind laolaltă progresul material și spiritual, luptînd cot la cot pentru libertate și independență, pentru dreptate socială și o viață mai bună, după cum populații de naționalitate română au rămas pe teritorii vecine, conviețuind cu popoarele respective.

1176

În condițiile dominației regatului ungar, Transilvania își menține organizarea de stat aparte, își păstrează denumirea de voievodat, comună tuturor Țărilor române. În cadrul ei, românii, populația băștinașă majoritară, își mențin organizarea teritorială proprie, rînduielile moștenite de la străbuni.

Prima mențiune scrisă, într-un document al regelui Bela III, despre un voievod Leustachios al Transilvaniei (Leustachios waywoda Transylvaniae). Este o dovadă care atestă că, după încercarea eșuată a autorităților maghiare de a transforma Transilvania în principat, se revine deci la voievodat — forma tradițională de organizare a acesteia.

1185-1186

Răscoala condusă de frații români Asan și Petru, împotriva Imperiului bizantin. Întemeierea Imperiului Asăneștilor, cu reședința la Tîrnovo. În lupta lor, răsculații primesc ajutorul populației românești și cumane de la Nord de Dunăre. Cronicarul bizantin *Nicetas Choniates Acominatus* contemporan evenimentelor: „Sciții [cumanii] și vlahii..., regrupîndu-se, întîmpinau cu îndrăzneală pe romeii

[bizantinii] ce năvăleau călare asupra lor, luptîndu-se în felul lor obișnuit, moștenit din străbuni". *La Grande Encyclopédie*, vol. 28, Paris, 1885-1892: „În 1185, sub conducerea familiei românești a Asăneștilor, românii și bulgarii se revoltă... Analiza documentelor contemporane arată că această Vlahie sau Valahie a Asăneștilor nu trebuie căutată în Sudul Dunării... ea este învecinată cu Ungaria... În Nord, analele ruseşti îi plasează pe bolochovsci [bolohoveni], nume identic cu cel de voloh, valah... Un al doilea nucleu românesc e constatat în Sudul Moldovei... înaintea invaziei tătarilor, elementul românesc este organizat în principate".

1211

Colonizarea cavalerilor teutoni (de către regele Andrei II) în Țara Bîrsei, cu scopul apărării graniței de Sud-Est a Transilvaniei. În fapt, regalitatea maghiară urmărea ca, prin intermediul cavalerilor, să-și extindă dominația și în zona extracarpatică. O oaste transilvăneană, condusă de Ioachim, comitele Sibiului și alcătuită din sași, români, secui și pecenegi, este trimisă în ajutorul țarului de Tîrnovo, Asan Borilă.

1222

Regele Andrei II acordă *Bula de aur*, prin care nobilimii maghiare și transilvănene i se conferă însemnate privilegii; în același an este menționată „Terra Blachorum" (țara românilor), un district autonom românesc în regiunea Sibiu-Făgăraș.

1225

Regele Andrei II alungă pe cavalerii teutoni, ca urmare a tendinței acestora de a se substitui regalității în teritoriile nou cucerite.

1227

Întemeierea Episcopiei cumanilor, cu reședința la Civitas Milcoviae (lîngă Odobești) cu scopul de a cîștiga la catolicism populația ortodoxă — română și cumană — din zonă.

1230

Întemeierea Banatului de Severin, instituție tradițională de organizare politică în această parte a țării; primul ban de Severin este Luca, menționat la 22 august 1233.

1241

Marea invazie tătară. Sub conducerea lui Subotai și Batu-han, porniți din Asia Centrală, tătarii declanșează, pe mai multe direcții, ofensiva spre Europa Centrală. Pe teritoriul țării noastre atacul forțelor tătare se desfășoară, de asemenea, din mai multe părți. Cronicarii epocii remarcă existența unor formațiuni politice românești care le opun rezistență. Cronicarul persan *Rașid-al Din* (1247-1318), de pildă, menționează pe *karaulagi*, nume sub care cercetătorii i-au identificat pe valahi. Invazia mongolă are și o seamă de efecte pozitive, oprind vremelnic expansiunea maghiară și slăbind autoritatea ei asupra Transilvaniei. Călugărul italian *Rogerius*, surprins de invazie la Oradea și căzut prizonier la mongoli, notează în scrierea sa *Carmen Miserabile* (Cîntec de jale) că, după retragerea năvălitorilor, localnicii s-au întors și „și-au ales cnezi, adică balivi, care să le facă dreptate... fiecare [asemenea cneaz] conducînd [un mare număr] de sate, și erau ca la o sută de cneji". Evident, cnezii reprezintă autoritatea locală, românească.

1247

2 iunie Regele Ungariei, Bela IV, acordă lui Rembaldus, preceptorul Ordinului cavalerilor ioaniți, posesiunea Banatului de Severin și alte stăpîniri. Documentul, cunoscut sub numele *Diploma ioaniților* — de excepțională însemnătate — relevă existența unor formațiuni politice la Sud de Carpați; cnezatele lui Ioan și Farcaș și voievodatele lui Litovoi și Seneslau; în același an, misionarul franciscan *Giovanni da Piano dei Carpini*, sol al papei Inocențiu IV la curtea hanului Hoardei de Aur, pe drumul de întoarcere acasă, menționează și pe voievodul „ducele" Olaha [Românul], probabil conducătorul unei formațiuni politice românești din Moldova.

Intensificarea acțiunii regalității și nobilimii maghiare de cuceriri în Transilvania, determină o parte din populația românească să se refugieze la Sud și Est de Carpați, așezîndu-se printre românii de pe teritoriul viitoarelor state feudale, Moldova și Țara Românească.

1272-1273

Voievodul Litovoi (același sau urmașul celui de la 1247) refuză să plătească tribut regelui maghiar Ladislau IV (1272-1290) și să cedeze unele teritorii române asupra cărora coroana maghiară are pretenții de suzeranitate.

1277 sau 1279

(vara sau toamna) Între voievodul Litovoi și regele Ungariei încep luptele; purtate, probabil, în Țara Hațegului, ele sfîrșesc cu victoria armatei regale; Litovoi este ucis, iar Bărbat (fratele său), luat prizonier este eliberat după plata unei însemnate răscumpărări; ulterior, Bărbat recunoaște suzeranitatea lui Ladislau. Succesiunea la demnitatea voievodală evidențiază caracterul dinastic al autorității politice, demonstrînd consolidarea instituției voievodale românești.

1284-1293

Voievodul transilvănean Roland Borşa manifestă tendinţe de desprindere a Transilvaniei de Ungaria, urmărind instituirea unui stat autonom.

1288

8 iunie Cea mai veche menţiune a Adunării obşteşti nobiliare din Transilvania, la care participă nobilii din cele şapte comitate, clerul superior şi, uneori, orăşenii şi ţărănimea liberă; Adunarea are îndeosebi atribuţii judiciare, dar şi fiscale, administrative şi legislative, atestînd existenţa unui „regnum Transilvanum" deosebit de „regnum Hungariae".

1291

11 martie Românii participă, ca egali în drepturi, la Dieta specială convocată la Alba Iulia de regele Ungariei Andrei III (1290-1301).

1291-1342

Cu unele întreruperi, Banatul de Severin se află în stăpînirea Ţării Româneşti.

1294-1315

Voievodatul Transilvaniei îşi manifestă deschis tendinţele de desprindere de Coroana ungară; Ladislau Kan, voievodul transilvănean intră în conflict cu regele maghiar şi, în condiţiile crizei dinastice de după 1301 (stingerea dinastiei Arpadiene) el devine arbitru al situaţiei politice din Ungaria; în lupta cu Carol Robert de Anjou, Kan strînge legăturile cu Ţara Românească, unde, din 1310, domnea Basarab I.

1310-1352 Domnia lui Basarab I. Întemeierea statului feudal Ţara Românească

Împrejurările istorice vitrege, ca şi unele particularităţi ale orînduirii feudale, caracterizată în general prin fărîmiţare politică, au făcut ca procesul de constituire a statului român centralizat să nu cuprindă dintr-o dată întregul teritoriu locuit de români, pe străbuna vatră a Daciei formîndu-se la început state feudale de sine stătătoare — Ţara Românească, Transilvania şi Moldova.

Prin unificarea cnezatelor şi voievodatelor din dreapta şi stînga Oltului se întemeiază statul feudal Ţara Românească.

1323

Românii din Ţara Românească sînt menţionaţi sub numele de „Ungrovlahi" (Valahii de lîngă Ungaria); menţiunea se află în *Istorii*, lucrarea împăratului bizantin *Johannes V Cantacuzenes*. Românii intraseră deci, la acel moment, în conştiinţa europeană ca un popor precis localizat geografic.

1325

Oastea românilor moldoveni dă ajutor regelui Poloniei Wladislaw I împotriva markgrafului de Brandenburg.

1330

Oastea Ţării Româneşti, condusă de voievodul Basarab I, înfrînge armata regelui ungar Carol Robert; victoria lui Basarab I marchează independenţa Ţării Româneşti, care, de la această dată fiinţează ca stat feudal de sine stătător. *Chronicon pictum Vindobonensis* (Cronica pictată de la Viena): „În anul 1330, regele [Carol Robert] şi-a adunat o mare oaste... ca să alunge din ţara aceasta pe Basarab sau... să o dea unuia din sfătuitorii săi". Basarab încearcă cumpărarea păcii cu 7 000 mărci de argint, dar cu condiţia „să vă întoarceţi îndărăt cu pace... pentru că dacă veniţi mai înăuntrul ţării, nu veţi putea nicidecum să înlăturaţi primejdia". Regele respinge oferta, declarînd că „de barbă îl va scoate [pe Basarab] din ascunzişurile sale". Lupta decisivă are loc la Posada: „mulţimea nenumărată a românilor, sus pe rîpi, alergînd din toate părţile, arunca săgeţi asupra oastei ungureşti care era în fundul văii, pe un drum... strîmt, unde din pricina înghesuielii, cei mai sprinteni cai şi ostaşi căzeau în luptă, pentru că din pricina urcuşului prăpăstios... nu se putea sui împotriva românilor. Au căzut tineri şi bătrîni, principi şi nobili, fără nici o deosebire. Această... întîmplare a ţinut mult, din ziua a şasea a săptămînii, pînă în ziua a doua a săptămînii viitoare [9-12 noiembrie]".

1334-1335

Prima menţiune documentară, într-o listă de localităţi, a oraşului Baia (Civitas Moldaviae).

1339

Portulanul [harta] catalanului *Angelino Dulcerto* cuprinde o menţiune referitoare la marele drum ce unea, prin Liov, Marea Neagră cu Marea Baltică. Una din aceste ramuri, străbătînd Moldova pe valea Siretului, e denumită *via Walachiensis* (drumul românilor); pe hartă mai sînt însemnate „Transilvania, regia septem castrum" (regiunea celor şapte cetăţi — de la numele ei german Siebenburgen) şi Dobrogea.

1342-1343

Iarna Voievodul maramureşean Bogdan refuză să se supună autorităţii maghiare; ca urmare, între el şi regele Carol Robert izbucneşte un conflict.

1345-1350

În luptele purtate împotriva tătarilor, statul feudal Ţara Românească eliberează teritoriile româneşti din Răsăritul Munteniei.

1346

Balica, despotul (conducătorul) formaţiei politice româneşti din Dobrogea, intervine în luptele pentru tronul Imperiului bizantin, ajutînd-o pe Ana de Savoia, mama lui Ioan V Paleolog, împotriva pretendentului Ioan VI Cantacuzino.

1349

15 septembrie Românul maramureşean, Bogdan, voievodul declarat „necredincios" în 1343, este denunţat din nou de regele Ungariei, Ludovic de Anjou, ca „necredincios învederat al nostru şi al regatului nostru", deoarece, împreună cu nepotul său Ştefan, l-a alungat de pe moşiile Giuleşti şi Nyres pe Giulea, fiul lui Dragoş, om de încredere al regelui maghiar.

1352-1364

Domnia lui Nicolae Alexandru, fiul lui Basarab I, care continuă politica de consolidare a Ţării Româneşti iniţiată de tatăl său.

1352-1353

Campanie a ungurilor împotriva tătarilor, la care iau parte şi români maramureşeni. După înfrîngerea tătarilor şi alungarea lor, regele Ludovic crează o „marcă" la Răsărit de Carpaţi, în fruntea căreia îl numeşte pe Dragoş.

1354-1386

Dobrotici devine cîrmuitorul Dobrogei, care, în acest timp, atinge apogeul dezvoltării, ca formaţiune feudală românească.

1355

Regele Ludovic acordă lui Nicolae Alexandru, voievodul Ţării Româneşti, stăpînirea Banatului de Severin.

1356

O diplomă papală consemnează că, în pofida repetatelor acţiuni de catolicizare, majoritatea populaţiei din Transilvania păstrează religia ortodoxă.

1359 Întemeierea statului feudal românesc de sine stătător Ţara Moldovei

Voievodul maramureşean Bogdan trece în Moldova, unde sprijinit de populaţia românească locală, alungă pe Balc, nepotul lui Dragoş, fiind recunoscut de feudalii locali ca domn şi voievod. *Astfel ia naştere statul feudal românesc de sine stătător Moldova.* Cronicarul *Miron Costin*: „Locul acesta unde este acum Moldova şi Ţara Muntenească este drept Dacia, cum [Dacia este] şi tot Ardealul cu Maramureşul şi Ţara Oltului. Alt nume mai vechi decît acesta, Dacia, nu se află în toţi cîţi sînt istorici" (*De neamul moldovenilor*, 1686).

Mai Patriarhul de Constantinopol recunoaşte Mitropolia Ţării Româneşti, al cărei prim prelat devine Iachint, fostul episcop al Vici-

nei (localitate românească de pe Dunăre). Autoritatea mitropolitului se extinde și asupra românilor din Transilvania, titlul său fiind cel de „exarh a toată Ungrovlahia și al plaiurilor [termen cu care este definită regiunea de peste munți]".

1364

30 septembrie O diplomă regală acordată de Ludovic de Anjou românilor din comitatul Bereg dovedește că aici exista în continuare instituția administrativă și judecătorească a voievodatului.

1365

2 februarie Printr-o diplomă regală, Balc fiul lui Sas și nepotul lui Dragoș, intră în stăpînirea fostelor posesiuni maramureșene ale lui Bogdan, ceea ce confirmă faptul că Bogdan a încetat de a fi vasal regelui Ungariei; este un veritabil act de recunoaștere a independenței Moldovei.

Vladislav I (1364-1377), urmașul lui Nicolae Alexandru, bate primele monede ale Țării Românești.

1366

Vladislav I primește, ca feude, Amlașul, Severinul și Făgărașul.

1368

20 ianuarie Domnul Țării Românești confirmă brașovenilor privilegiile lor comerciale. Este cel mai vechi privilegiu cunoscut, atestînd intensitatea legăturilor economice dintre pămînturile românești.

1369

noiembrie-decembrie Prima incursiune a turcilor otomani în Țara Românească; ajutat de oștile lui Ladislau de Dăbîca, Vladislav I respinge atacul, eliberînd și Vidinul, în fruntea căruia instalează pe cumnatul său, Sracimir.

Concomitent cu procesul de organizare și consolidare a statelor feudale românești, Imperiul otoman cucerește statele din Peninsula Balcanică, ajungînd, la sfîrșitul sec. XIV, pe linia Dunării, reprezentînd un grav pericol pentru independența și unitatea poporului nostru. Ulterior, în vecinătatea Țărilor române s-au creat ori s-au dezvoltat și alte state puternice sau imperii, cum au fost regatul polonez, Imperiile habsburgic și țarist. În aceste condiții, Țările române au trebuit să facă front comun (politic, militar, diplomatic, economic) împotriva agresiunilor și acțiunilor expansioniste ale marilor puteri, care își disputau interesele pe seama poporului nostru, ca și a altor popoare vecine.

1370

octombrie Vladislav I întemeiază o a doua mitropolie, la Severin.

1374-1391

Domnia lui Petru I Mușatinul; Moldova cunoaște o perioadă de prosperitate economică; iau ființă noi cetăți — Șcheia, Suceava, Neamț; reședința se mută de la Siret la Suceava; se bat primele monede ale Moldovei (1377).

1376

Dobrotici încearcă, sprijinit de împăratul Ioan V Paleolog, să instaureze împărat la Trapezunt pe ginerele său, fiul lui Ioan Paleolog.

IGURILE LEGENDARE ALE LUI MIRCEA CEL BĂTRÎN, ȘTEFAN CEL MARE, MIHAI VITEAZUL ȘI ALE ALTOR DOMNITORI, CARE AU DOBÎNDIT MARI VICTORII ÎN FRUNTEA OȘTILOR ROMÂNE, VOR RĂMÎNE DE-A PURURI ÎN CONȘTIINȚA POPORULUI NOSTRU, ÎN ISTORIA PATRIEI.

1386-1418

Domnia, în Țara Românească, a lui Mircea cel Bătrîn, remarcabil comandant militar, om politic și diplomat. În timpul său, otomanii, aflați în plină expansiune, ajung la Dunăre, constituind o gravă și îndelungată primejdie pentru Țările române. Ajutat de contingentele românilor dobrogeni, Mircea alungă din Dobrogea pe marele vizir Ali-pașa și unește Dobrogea (1389), inclusiv Dîrstorul cu Țara Românească. În același an, ia în stăpînire ducatele Amlașului și Făgărașului, iar, din 23 noiembrie 1406, Banatul Severinului și Branul. După această dată, Mircea poartă titlul: „mare voievod și domn... stăpînind și domnind peste toată țara Ungrovlahiei și a părților de peste munți încă și spre părțile tătărești și Amlașului și Făgărașului herțeg și domn al Banatului Severinului și de amîndouă părțile peste toată Podunavia, încă și pînă la Marea cea Mare și stăpînitor al cetății Dîrstorului". Pentru a-și feri țara de primejdia ocupării de către Imperiul otoman, în 1393, domnul român încheie un tratat (așanumita „capitulație") cu sultanul Baiazid I, document de mare înțelepciune politică și diplomatică a lui Mircea, prin care, în schimbul unui tribut anual — fixat inițial la 3 000 galbeni — Poarta se angajează să păstreze integritatea Țării Românești, care ră-

mîne independentă, păstrîndu-şi alcătuirea socială, instituţiile laice şi religioase, armata proprie, întreaga sa ierarhie politică. Capitulaţia fixează statutul internaţional al Ţării Româneşti, ca principat vasal Porţii, dar separat de Imperiul otoman. Atunci cînd otomanii îşi încalcă obligaţiile, Mircea li se opune cu o neasemuită vitejie, găsind sprijin frăţesc în celelalte două ţări române: colaborează, în lupta împotriva forţelor otomane, cu voievodul Transilvaniei, îl adăposteşte şi apoi îl ajută să ia tronul Moldovei (1400) pe Alexandru cel Bun. Forţa şi prestigiul acestui „principe al Daciei", cum îl numeşte cronicarul bizantin *Laonicus Chalcocondylas*, cunosc o asemenea afirmare, încît el intervine în disputele pentru tron dintre urmaşii marelui sultan Baiazid I. Istoricul *P.P. Panaitescu*: „În lupta lui Mircea aflăm cele trei caracteristici de temelie, pe cari le regăsim la toţi marii conducători ai neamului nostru, de atunci înainte: e întîi, luptătorul pentru creştinătate, cel ce se află de sentinelă în postul cel mai înaintat al Europei. Ca şi Ştefan, Ioan Corvin şi Mihai... e alături de comunitatea ei politică şi spirituală, primeşte loviturile cele mai grele în faţă. E, apoi, un adunător de pămînt românesc, în Făgăraş şi Amlaş, în Dobrogea, un protector pentru Moldova şi Ardeal cum va fi mai tîrziu, Ştefan în Moldova şi mai ales Mihai. E, în sfîrşit, un diplomat: conducător al unei ţări mici, trebuie să ştie să se strecoare între ambiţiile hrăpăreţe ale vecinilor mari şi mai puternici... Dar... Mircea n-a fost numai un luptător: rămîne, pentru istorie, unul din marii meşteri organizatori, i-am spune un bun gospodar român... şi un chibzuit orînduitor al acestui pămînt. Asemenea oameni se numeau ctitori... fără de care n-ar fi fost temelia tare a începuturilor".

1392

30 martie Roman, domnul Moldovei (1391-1394), se intitulează „Marele singur stăpînitor, cu mila lui Dumnezeu, Io Roman voievod, care stăpîneşte Ţara Moldovei din munte pînă la Mare".

1400-1432

Domnia lui Alexandru cel Bun, în Moldova, caracterizată prin acţiuni şi măsuri înţelepte care asigură dezvoltarea şi consolidarea independenţei şi intensificarea legăturilor cu cele două ţări surori. În 1401, voievodul încheie conflictul — început în timpul tatălui său, Roman — cu Patriarhia din Constantinopol, care recunoaşte Mitropolia de la Suceava. În 1420 respinge primul atac al otomanilor asupra Moldovei.

După moartea lui Mircea cel Bătrîn, cu care a avut raporturi dintre cele mai bune, Alexandru cel Bun continuă aceleaşi raporturi cu fiii lui Mircea, pe unul din ei, Aldea (care îşi va lua şi numele de Alexandru), îl ajută să ocupe tronul Ţării Româneşti, acţiune ce se înscrie în lupta comună antiotomană a românilor.

Aproximativ 1420

Manualul de ortografie chirilică al lui *Constantin Kostenecki* se referă şi la existenţa scrisului în limba română.

1437

16 septembrie La Căpîlna, nobilii unguri, secui şi saşi încheie — ca urmare a răscoalei de la Bobîlna a ţăranilor români şi maghiari sprijiniţi şi de alte pături exploatate şi asuprite — înţelegerea cunoscută sub numele *Unio Trium Nationum*, vădit îndreptată împotriva răsculaţilor români: cele trei populaţii devin „naţiuni" privilegiate, în vreme ce românii sînt consideraţi „toleraţi".

1441

Iancu de Hunedoara devine voievod al Transilvaniei. Îndeplinind (din 1438) şi dregătoriile de ban de Severin şi comite de Timişoara, el reuneşte, astfel, sub autoritatea sa toate teritoriile de peste Carpaţi şi, în cazul Severinului, şi un teritoriu de la Sudul acestora; încep acţiunile sale antiotomane, la care antrenează, în front comun, şi forţele armate ale Ţării Româneşti (întîi pe Vlad Dracul, apoi pe Vladislav II).

1449

12 octombrie Sprijinit de Iancu, din 1446 guvernator al Ungariei, Bogdan II, tatăl lui Ştefan cel Mare, devine domn al Moldovei; în anul următor încheie, la Roman, un tratat cu Iancu de Hunedoara, căruia îi făgăduieşte „ca să-i fiu lui în chip de fiu... şi domnia sa asemenea să ne fie părinte şi orice îi va fi de trebuinţă din partea noastră, noi să stăm pe lîngă domnia sa... şi asemenea, ţara domniei mele şi cu ţara domniei sale să fie în una".

CRONICA MARII UNIRI

1453

Umanistul italian *Poggio Bracciolini* menţionează latinitatea limbii române şi continuitatea elementului romanic într-un discurs adresat regelui Alfons de Aragon; istoricul italian afirmă că românii sînt conştienţi de originea lor comună. La această origine, precum şi la existenţa conştiinţei vechii Dacii se fac referiri în opera cronicarului bizantin *Laonicus Chalcocondylas* (1423-1490) în lucrarea *De rebus Turcicis* (titlu întreg: Creşterea puterii turceşti, căderea împărăţiei bizantine şi alte istorii despre felurite ţări şi popoare): „Ţara lor se întinde de la Ardealul pannonilor Daciei [Cîmpia panonică], pînă la Marea Neagră". O hartă italiană din acelaşi an menţionează: „prinzipio della Valachia" (Banat), „Transiuana" (Transilvania), „Valahia" (Muntenia) şi „Vlahia" (Moldova).

1456-1462; 1476

Domnia lui Vlad Ţepeş, în Ţara Românească, moment important al apărării independenţei patriei şi al acţiunii în front unit cu celelalte ţinuturi româneşti. În 1457, îl sprijină pe Ştefan cel Mare să ajungă pe tronul Moldovei (după ce l-a adăpostit în Ţara Românească). În 1461, începe lupta antiotomană, trece Dunărea şi zdrobeşte trupele turceşti de la Zimnicea, pînă la gurile Dunării, eliberînd o parte din teritoriul Dobrogei; revine (1476), cu ajutorul lui Ştefan cel Mare, pe tronul Ţării Româneşti.

1457

Regele Ungariei, Ladislau Postumul, confirmă „nobililor şi cnejilor, precum şi celorlalţi români" din cele opt districte româneşti de pe teritoriul comitatelor Timiş şi Caraş o seamă de privilegii, între care şi dreptul de a judeca pricini.

1457-1504

Domnia lui Ştefan cel Mare, unul din cei mai străluciţi voievozi ai românilor, care înscrie pagini nepieritoare în lupta pentru independenţa şi înflorirea patriei. Primele sale acţiuni sînt îndreptate spre consolidarea ţării. Începe apoi marea sa epopee antiotomană, marcată prin răsunătoare victorii împotriva oştirilor Porţii, care au un puternic ecou, nu numai în conştiinţa românilor, ci şi peste hotarele ţării. „Fapta ta — scrie *Papa Sixt IV*, după strălucita victorie repurtată de Ştefan, la Vaslui — săvîrşită de tine cu atîta înţelepciune şi vitejie împotriva necredincioşilor turci a adus glorie numelui tău, toţi vorbesc de tine şi te laudă". Cronicarul polon *Jan Dlugosz* (1415-1480) în *Historia Poloniae* îl elogiază: „O, bărbat demn de admirat, întru nimic inferior ducilor eroici pe care atît îi admirăm, care cel dintîi dintre principii lumii a repurtat în zilele noastre o atît de strălucită victorie în contra turcilor. După părerea mea, el este cel mai vrednic să i se încredinţeze conducerea şi stăpînirea lumii şi mai ales funcţia de comandant şi conducător contra turcilor".

Numeroase fapte atestă că Ştefan are conştiinţa unităţii de neam a moldovenilor şi muntenilor. Marele voievod urcă în scaunul domnesc cu ajutorul voievodului Ţării Româneşti, Vlad Ţepeş. În decursul îndelungatei sale domnii, el militează neîncetat pentru constituirea unui front comun antiotoman al românilor, susţinînd, nu o dată, instalarea pe tronul Ţării Româneşti a unor domni devotaţi cauzei comune. În scrisoarea adresată în 1477 veneţienilor, referitor la înscăunarea unuia din aceşti voievozi, Basarab cel Tînăr (Ţepeluş), el îl defineşte „voievod în cealaltă Ţară Românească *(l'altra Valachia)*".

La rîndul lor, locuitorii din celelalte două ţări surori dau glas sentimentelor lor faţă de marele voievod: „Parcă ai fost ales şi trimis de Dumnezeu — îi scriu braşovenii în 1479 — pentru cîrmuirea şi apărarea Transilvaniei... Cu mare dor şi dragoste, te rugăm pe Măria Ta ca să faci bunătate, să te apropii de această ţară spre a o feri de turci... [Şi muntenii] aşteaptă suspinînd din greu pe Măria Ta. Căci nădăjduiesc în Măria Ta că-i vei scăpa de sila şi robia acestor păgîni". De altfel, începînd din 1489, Ştefan stăpîneşte domeniile transilvănene Ciceu şi Cetatea de Baltă.

În iunie 1504, înainte de a se sfîrşi din viaţă, Ştefan desemnează succesor la tronul Moldovei pe fiul său Bogdan III, rezultat din căsătoria cu Maria, fiica domnului Ţării Româneşti, Radu cel Frumos. Este semnificativ că Bogdan poartă şi numele de Vlad, nume caracteristic dinastiei Basarabilor, care domnea pe tronul Ţării Româneşti, aşa cum numele de Bogdan este specific dinastiei moldovene a Muşatinilor. *A.D. Xenopol:* „Mare general, iscusit politic, cîrmuitor înţelept, iată deci ce a fost Ştefan cel Mare. El întrunea în persoana lui toate însuşirile unui mare domnitor, şi acest epitet [cel Mare] cu dreptul i-a fost recunoscut de timpurile următoare lui. Într-o ţară întinsă, la un popor numeros, Ştefan ar fi fost un alt Cezar sau Carol. În mica lui Moldovă, cercul activităţii sale... trebui să se mărginească la apărarea acelei mici porţiuni din ea, care alcătuia poporul său. Dar în acest mic cerc, în care îi fu dat a lucra şi a făptui, oare nu este el mult mai mare decît alţi domnitori, cu care se mîndresc popoarele?... E mai greu să fii un Temistocle, decît un Cezar, un Ştefan cel Mare, decît un Carol cel Mare... Pentru poporul nostru, Ştefan este şi va rămînea idealul, care din trecutul îndepărtat aruncă razele splendoarei sale în viitorul şi mai depărtat, îmbiind călcarea pe urmele sale... Strănepoţii acelei generaţii, noi, românii de astăzi, tot din acel capital de glorie străbună trăim şi cu el ne mîndrim, ca fiind cel mai scump

odor al vieţii noastre trecute, cu deosebire numai că ceea ce altădată au sădit moldovenii, astăzi toţi românii sunt în drept să culeagă".

1464

Umanistul *Ennea Silvio Piccolomini*, devenit papa Pius II, în 1458, scrie *Cosmographia*, cu referiri la Ţările române: „Regiunea Transilvaniei pe care au locuit-o odinioară dacii, popor viteaz şi cunoscut prin multe înfrîngeri ale romanilor, este aşezată dincolo [la Vest şi la Nord] de Dunăre..." Autorul menţionează o seamă de voievozi care „în arta militară [a valahilor] au dobîndit renume..." Printre aceştia „Ioan de Huniade [Iancu de Hunedoara], al cărui nume întrece pe ceilalţi, mărind gloria... valahilor din care se şi născuse... [Valahia] este un ţinut foarte întins... partea de Sud o udă Dunărea".

1495

Umanistul *Antonio Bonfini*, secretar al regilor Ungariei (între 1484 şi 1502) scrie *Rerum Ungaricarum decades:* „După iazigi, lîngă Dunăre, urmează Dacia... Peste munţi se întinde regiunea astăzi numită Transilvania, odinioară o parte a Daciei, foarte bogată în vite, cai cu coamă, bouri şi cai sălbatici..., vin, cereale... încinsă de cele două Valahii, adică Moldova şi Ţara Românească, cu o populaţie pe care azi o numim valahi... şi care se... întind pînă departe, la Marea Neagră".

1507

octombrie Călugărul sîrb *Maxim Brancovici*, fiul despotului Gheorghe Brancovici, subliniază că Bogdan III şi Radu cel Mare, domnul Ţării Româneşti, sînt „de un neam şi o seminţie".

1511

Tratat (capitulaţie) între Bogdan III şi sultanul Baiazid II; Poarta se obligă, în schimbul plăţii tributului, să păstreze autonomia principatului Moldovei şi să-i apere integritatea. Prin aceste convenţii (Ţara Românească a încheiat primul tratat de acest fel în timpul domniei lui Mircea cel Bătrîn — 1393, reînnoit de Vlad Ţepeş — 1460) cele două Ţări române reuşesc să-şi păstreze faţă de puternicul Imperiu otoman o largă independenţă, conservîndu-şi instituţiile interne şi posibilitatea de a duce tratative în condiţii de egalitate cu alte ţări; în baza lor, turcii nu se puteau aşeza în Ţările române. Acest statut deosebit al Principatelor române faţă de alte zone intrate în sfera de influenţă a Porţii se prelungeşte vreme de veacuri (Moldova încheie în 1634 o nouă capitulaţie prin Vasile Lupu), fiind unul dintre aspectele caracteristice ale luptei poporului nostru pentru păstrarea fiinţei naţionale.

Sec. XVI

Rezistenţa succesivă opusă de Ţările române expansiunii otomane atrage atenţia umaniştilor Renaşterii asupra acestei zone a Europei. Influenţaţi şi de scrierile antice, cărturarii vremii pomenesc tot mai des în operele lor despre Dacia şi locuitorii ei.

1515-1518

Sebastian Münster, reformator german, scrie *Geographia Universalis* şi *Cosmographia Universalis* (le va publica în 1542 şi 1550): „Valahia... este acea parte a Traciei care odinioară se numea Getia, unde Darius, fiul lui Histaspe era gata să piară"

LUPTELE MASELOR POPULARE ÎMPOTRIVA EXPLOATĂRII AU FOST STRÎNS ÎMPLETITE CU LUPTELE ÎMPOTRIVA DOMINAŢIEI STRĂINE. EXPLOATAREA FEUDALĂ A FOST AGRAVATĂ DE DOMINAŢIA MARILOR IMPERII VECINE, OTOMAN, HABSBURGIC, ŢARIST — ÎNDEOSEBI DE DOMINAŢIA OTOMANĂ.

1521

29-30 iunie Primul text scris în limba română ce ni s-a păstrat: scrisoarea lui Neacşu din Cîmpulung către Johannes (Hans) Benkner din Braşov, prin care-l previne asupra unui iminent atac otoman.

1529

22 iunie Venit în sprijinul voievodului Transilvaniei Ioan Zapolya, domnul Moldovei, Petru Rareş (1527-1538; 1541-1546) înfrînge la Feldioara oastea lui Ferdinand de Habsburg primind — pe lîngă mai vechile domenii Ciceul şi Cetatea de Baltă — Rodna, Bistriţa şi Ungurăşul, întărind convingerea epocii că voia să devină şi voievod al Transilvaniei, convingere subliniată şi de cărturarul italian *Paolo Giovio* (1483-1552).

1533

Elveţianul *Ioachim Vadianus*, medic, filozof şi geograf, publică o prescurtare a operei scriitorului latin Pomponius Mela (editată tot de Vadianus în 1518), în care vorbeşte despre Dacia: „Dincolo de acesta [rîul Tibiscus — Tisa], locuiesc ţinuturi fertile, nedespărţite de locurile muntoase, transilvănenii... Vechii daci se ridicau prin aşa de mare glorie în război, încît romanii le plăteau tribut anual".

1536

Umanistul român din Sibiu *Nicolaus Olahus*, înrudit cu familia lui Iancu de Hunedoara și descendent din viţa Basarabilor, publică *Hungaria*, prima lucrare în care un român afirmă, în scris, unitatea de neam și limbă a muntenilor, moldovenilor și transilvănenilor; vorbind despre „Valahia, patria mea paternă", prezintă geografia „acelei părţi care este dincolo de rîul Tisa, numită odinioară, după cum spune Ptolemeu, «Dacia» și care cuprinde... Valahia Mare, care se numește și Ţara Românească (Transalpina), Moldova, Transilvania, ţara dintre Someșuri, Crișana, Nyir, ţara dintre Timișuri".

1538

Anton Verancsics, vicerege al Ungariei sub Maximilian, urmașul lui Ferdinand I, publică *De situ Transylvaniae, Moldaviae et Transalpinae* (Descrierea Transilvaniei, Moldovei și Ţării Românești): „Dacii azi se numesc transilvăneni și munteni, ultimii ajung la Miazăzi pînă la Dunăre, iar primii se îndreaptă către Apus spre Ungaria și se întind pînă la Tibiscus [Tisa] care era odinioară marginea întărită a Daciei... Transilvania, Ţara Românească și Moldova se deosebesc numai prin întreită împărţire, dar locuitorii acestora se numesc români... Poporul care locuiește aceste pămînturi în vremea noastră este cel al valahilor".

1541

În vreme ce Ungaria Centrală este transformată în pașalîc, cu centrul la Buda, Dieta de la Debreţin recunoaște suzeranitatea Porţii asupra Transilvaniei, care devine principat autonom vasal otomanilor și despărţit de Ungaria.

1542

Umanistul sas din Brașov, *Johannes Honterus* publică, în *Rudimenta Cosmographiae* (prima ediţie—1530) o hartă în care, peste numele Transilvaniei, Moldovei și Ţării Românești, înscrie cuvîntul Dacia.

1543

Dieta din Cluj legiferează dreptul său de a-l alege pe principe și proclamă principiul libertăţii religioase; confesiunea ortodoxă păstrează însă în continuare, un statut de inferioritate, rămînînd doar „tolerată".

1544

Filip Moldoveanul scoate la Sibiu *Catehismul românesc*, prima carte tipărită în limba română. Tot la Sibiu, Filip Moldoveanul tipărește între 1551 și 1553 un *Evangheliar* cu text paralel — slavon și român — primul text românesc tipărit, ajuns pînă la noi.

1552

Banatul, Timișoara și o parte din Crișana sînt ocupate de turci și transformate în pașalîc cu centrul la Timișoara.

1557

Apare la Brașov *Octoihul*, editat de tîrgovișteanul Coresi, strălucit tipograf român, care, pînă în 1583, tipărește nouă cărţi în românește sau bilingve (slavo-române).

1558

mai Alexandru Lăpușneanu obţine restituirea domeniilor Ciceul și Cetatea de Baltă, confiscate de Habsburgi după moartea lui Petru Rareș; acest „princeps Daciae" (principe al Daciei), cum îl numesc unele documente poloneze, reface astfel stăpînirea antecesorilor săi în Transilvania.

1559

Introducerea învăţămîntului în limba română la școala ce funcţionează pe lîngă biserica Sf. Nicolae din Șcheii Brașovului, care devine focar de răspîndire a culturii în limba română.

1560

Cea mai veche carte-manuscris românească datată — o scriere a popii Bratu din Brașov; în aceeași perioadă sînt scrise și *Psaltirea șcheiană*, *Psaltirea voroneţeană*, *Codicele voroneţean* și *Psaltirea Hurmuzaki*.

1564

Italianul *Giovan Andrea Gromo*, comandant al gărzii principelui Ioan Ferdinand Zapolya referindu-se la „așezarea, mărimea și particularităţile acestei ţări — Transilvania..." subliniază densitatea așezărilor românești, faptul că locuitorii lor practicau îndeletniciri specifice populaţiei sedentare și care implică o transmitere a lor din generaţie în generaţie. „Satele sînt toate locuite de valahi și aceasta nu numai în Banat, ci și în Transilvania, îndeletnicirea românilor fiind să cultive pămîntul și să crească cirezi... [«Naţiunea»] valahilor... e răspîndită în toate

părţile acestui stat [Transilvania]..., ei folosesc şi astăzi încă o limbă asemănătoare cu limba veche a romanilor".

1570

Cartograful *Abraham Ortelius*, din Ţările de Jos, publică *Thesaurus Geographicus* (Tezaur geografic): „Dacia celor vechi... cuprinde astăzi Transilvania, Valahia şi Moldova...". În aceeaşi perioadă, *Antonio Maria Graziani*, episcopul trimis de papă pentru a constitui o Ligă antiotomană, notează: „Valahia... a fost locuită odinioară de daci şi geţi şi este împărţită în două părţi: dintre care una muntoasă şi aspră se îndreaptă spre Miazăzi şi

este numită Valahia transalpina; cealaltă, plană şi mai bogată în ogoare şi în oameni, e orientată spre Nord şi se cheamă Moldova".

1580

Întemeierea Universităţii din Cluj cu trei facultăţi — teologie, filozofie, drept — sub conducerea umanistului italian *Antonio Possevino*, care scrie, la 22 aprilie 1583, papei Grigore XIII: „Întreagă acea ţară... care s-a numit apoi Transilvania, după pădurile ce o înconjură, era, în vechime o parte destul de însemnată a Daciei. Căci deşi această Dacie era mai mare decît porţiunea ce se cuprinde în cercul munţilor, cu toate acestea, Transilvania era partea cea mai de seamă şi tocmai aceea unde regii Daciei îşi aveau... reşedinţa şi curtea lor... Este adevărat că înţelegîndu-se sub acest nume de Transilvania şi o parte a cîmpiei Ungariei, nu numai spre Oradea... ci şi spre Timişoara, este mai întinsă... Trei feluri de popoare locuiau şi locuiesc în Transilvania: românii care nu au un centru hotărît [sînt răspîndiţi pretutindeni], ungurii, saşii...".

1584

Poporul şi-a păstrat în continuare numele generic şi străvechi pentru toţi locuitorii patriei noastre, acela de român, chiar dacă, pe lîngă acest nume, a mai avut şi altele, luate după denumiri politice, zone geografice, denumiri de ape, munţi. Numele de munteni, moldoveni, ardeleni, bănăţeni, bucovineni, dobrogeni sau — în cuprinsul acestora şi mai particularizate — moţi (în Munţii Apuseni), vrînceni (în Vrancea), bîrseni (în Ţara Bîrsei) etc. — sînt subsumate categoriei istorice de popor român.

Ferante Capeci, rector al Colegiului iezuit din Cluj: „Transilvania... i se zice regnum şi poate aduna pînă la 40 de mii de călăreţi. Domnul ei nu se intitulează rege, ci principe sau voievod, titlu rămas din vechime... căci, pe atunci, era cîrmuită de un voievod... Este locuită de trei feluri de oameni care toţi vorbesc limbi deosebite; valahii... sînt locuitorii cei mai vechi... limba lor seamănă aşa de mult cu italiana modernă, încît se poate învăţa bine în cîteva luni, după cum şi ei învaţă uşor limba italiană; ba chiar îşi zic români".

Călătorul veneţian *Giorgio Tomasi* scrie şi el în 1595, că locuitorii din Ţara Românească şi Moldova nu voiesc „să fie numiţi cu alt cuvînt decît — români". Iar istoricul francez *Jules Michelet*, de pildă, sublinia: „Românii îşi păstrează intact tot ce le-a rămas de la strămbuni: îmbrăcăminte, obiceiuri, limbă şi, mai ales, marele lor nume: români".

1593-1601 Domnia lui Mihai Viteazul, primul făptuitor al unirii Ţărilor române

Încă de la preluarea domniei, Mihai se preocupă de realizarea unui front comun al Principatelor româneşti, preocupare materializată în înţelegerea încheiată în septembrie-octombrie 1594 cu Sigismund Báthóry (principele Transilvaniei); noiembrie 1594 — începutul acţiunii antiotomane a Ţărilor române; ianuarie 1595 — Mihai repurtează victorii peste Dunăre (Hîrşova, Silistra, Rusciuc); martie — oastea lui Mihai eliberează Brăila (raia din 1540).

1595

13 august Marea victorie de la Călugăreni împotriva armatei otomane, condusă de Sinan-paşa — una dintre cele mai strălucite pagini de vitejie a poporului român. Strălucita biruinţă are un puternic răsunet în toate colţurile Europei, dovadă şi cronica silezianului *Balthazar Walter*, intitulată *Scurtă şi adevărată istorie a faptelor săvîrşite de Io Mihai, domnul Ţării Româneşti*, apărută (1599) la Görlitz: „Tunurile turceşti fulgerau fără încetare, armele lor se năpusteau... asupra micii oştiri creştine, era momentul cînd se cerea neapărat o mişcare eroică, o faptă măreaţă, care să cutremure inimile păgînilor... Atunci, mărinimosul Mihai... apucă în mînă o secure militară, se aruncă singur în şirul duşmanilor... şi, după o luptă de erou, se reîntoarce între ai săi neatins". Forţele unite ale muntenilor, moldovenilor şi transilvănenilor, sub conduce-

rea lui Mihai, eliberează Tîrgoviște și continuă ofensiva antiotomană, zdrobind (la Giurgiu) ariergarda oastei turcești; 8 iunie 1598: la Mănăstirea Dealu, Mihai încheie un tratat cu împăratul Rudolf II de Habsburg, recunoscînd suzeranitatea împăratului, fără a plăti însă tribut, Rudolf obligîndu-se, în schimb, să-l ajute cu subsidii și recunoscînd caracterul ereditar al domniei marelui voievod. 26 iunie 1599: tratat cu Andrei Báthóry, succesorul lui Sigismund; înțelegerea intervenită între Andrei Báthóry, Ieremia Movilă și cancelarul Poloniei, Jan Zamoyski, privind înlăturarea lui Mihai, îl determină însă pe domnul Țării Românești să intre în luptă cu principele transilvănean. Începe triumfala campanie de unire a Țărilor române, voința Viteazului fiind exprimată sintetic în cuvintele înscrise de mîna lui pe un document: „Și hotarul Ardealului, pohta ce-am pohtit Moldova, Țara Românească". *Nicolae Iorga*: „Prin el s-a restabilit nu numai o Dacie de hegemonie românească, dar și toate legăturile cu acele ținuturi din Sud-Estul european pe care nici o schimbare a vremilor nu le putea rupe din legăturile firești care se formaseră și dezvoltaseră în curs de două milenii... Vorbind și scriind românește, cunoscînd bine toate rosturile neamului său, Mihai nu putea să rămîie nesimțitor la rîvnirile românilor spre o unitate... Cugetarea lui adevărată și intimă se vede în actele... în care ia titlul de «domn al Țării Românești, al Moldovei și al Ardealului»".

18 octombrie: Mihai obține, la Șelimbăr, o victorie răsunătoare împotriva lui Andrei Báthóry; masele populare din Transilvania îl întîmpină pretutindeni cu bucurie; după victorie, cronicarul ungur *Ștefan Szamosközy* scrie: „Abia se încăierară, cînd unul dintre cei ce stătea pe loc, anume Daniil Zalasdi, român de origine, aducîndu-și aminte de pecetea sufletului și trupului său... trece la valahi... Românii, care, așezați în sate, locuiesc în toată Transilvania, răsculîndu-se, se uniră cu ceilalți români de peste hotare... încrezuți în aceea că aveau domn din neamul lor"; 21 octombrie: voievodul intră triumfător în Alba Iulia; întreg teritoriul Transilvaniei se află sub autoritatea sa; într-un document din 20 decembrie, Mihai se intitulează: „Ioan Mihail Voievod, domn al Țării Ardealului și al Țării Românești".

1600

primăvara Mihai continuă acțiunea sa de unire a tuturor teritoriilor românești, intrînd triumfal în Moldova; Ieremia Movilă se refugiază în Polonia. 27 mai — Mihai se află la Iași, de unde dă celebrul document în care se intitulează *„Io Mihail voievod, din mila lui Dumnezeu, domn al Țării Românești și al Ardealului și al Moldovei"*; 20-27 iulie: la cererea voievodului, Dieta Transilvaniei acordă unele înlesniri iobagilor și preoților români; 9 august 1601: pe Cîmpia Turdei, Mihai Viteazul este asasinat mișelește din ordinul generalului imperial George Basta. *Nicolae Bălcescu*: „Unitatea națională, fu visarea iubită a voievozilor noștri cei viteji, a tuturor bărbaților noștri cei mari, care întrupară în sine individualitatea și cugetarea poporului, spre a o manifesta lumii. Pentru dînsa ei trăiră, munciră, suferiră și muriră. Pentru dînsa Mircea cel Bătrîn și Ștefan cel Mare se luptară toată viața lor îndelungată... pentru dînsa Mihai cel Viteaz cade ucis în Cîmpul Turda".

Unirea realizată de Mihai Viteazul a avut puternice ecouri în conștiința românească, a dobîndit valoare de simbol, amplificînd și mai puternic năzuințele de unitate și independență, exprimate în numeroase acțiuni și pe multiple planuri.

1602-1628

Domnii din cele trei principate încheie alianțe comune; se fac și încercări de reunire a Țărilor române sub o singură stăpînire. 5 august 1605: Radu Șerban (Țara Românească) și Ștefan Bocskay (Transilvania) încheie un tratat de prietenie și alianță; mai, 1608: Gabriel Báthóry (noul principe al Transilvaniei) încheie un tratat de alianță cu Radu Șerban, iar în noiembrie și cu Constantin Movilă, domnul Moldovei; decembrie 1610: G. Báthóry, intrînd în Țara Românească și ocupînd Tîrgoviștea se intitulează „principe al Transilvaniei și al Valahiei Transalpine" (ianuarie 1611); lîngă Brașov, Radu Șerban obține (27 iunie) o zdrobitoare victorie asupra lui G. Báthóry; valorificarea acestui succes i-ar fi îngăduit să pornească pe drumul deschis de Mihai; 23 octombrie 1613: principii Transilvaniei (Gabriel Béthlen), Țării Românești (Radu Mihnea) și Moldovei (Ștefan Tomșa II) încheie o înțelegere, făgăduindu-și sprijin reciproc; doi ani mai tîrziu, principele Transilvaniei obține restituirea cetăților Hust, Chioarul și Baia Mare ocupate de Habsburgi, iar în 1627 încearcă să obțină aprobarea Porții pentru a constitui un regat al Daciei, prin reunirea celor trei Principate românești.

1606

iunie Simion Movilă devine domn al Moldovei, după ce ocupase, între 1601-1602, tronul Țării Românești. Acest fenomen — domnia succesivă a aceluiași voievod în cele două Țări românești — neîntîlnit la alte state europene ilustrează și el, cu adîncă semnificație, comunitatea Țărilor române. În perioada care urmează, istoria consemnează numeroase asemenea situații: în sec. XVII domnesc, succesiv, în Moldova și în Țara Românească: Radu Mihnea, Alexandru Coconul, Alexandru Iliaș, Constantin Șerban, Gheorghe Ghica, Gheorghe Duca. În veacul XVIII și în prima parte a sec. XIX, pînă la 1821, 15 din 31

voievozi ocupă alternativ tronul în ambele principate: Nicolae Mavrocordat, Mihai Racoviță, Constantin Mavrocordat, Grigore II, Matei și Scarlat Ghica, Constantin Racoviță, Grigore III Ghica, Alexandru Ipsilanti, Mihai Suțu, Alexandru Moruzi, Constantin Ipsilanti, Alexandru Suțu, Manole Giani-Ruset, Scarlat Callimachi. Fenomen unic european este și trecerea dregătorilor dintr-un principat în altul; documentele epocii evidențiază numai pentru veacul XVII și începutul celui următor 34 demnitari care au slujit intereselor ambelor principate.

1607

Apare *Atlas minor*, lucrarea celebrului cartograf din Flandra *Gerhard Mercator*: „Transilvania e partea mediterană a vechii Dacii, pe care romanii au numit-o Ripensis... între Pannonia spre Vest, Valahia spre Sud, Moldova spre Răsărit". În numeroase lucrări ale unor cărturari străini elaborate în această perioadă, în care ecourile unirii realizate de Mihai Viteazul sînt puternic prezente în conștiința europeană, se subliniază tot mai puternic ideea unității de neam a românilor. În 1611, *Henri Hondius*, tipograf și cartograf din Amsterdam, notează: „Fosta Dacie cuprindea o parte din Ungaria, Transilvania, Valahia și toată Moldova... Provinciile care se deosebesc acum prin numele de Valahia și Moldova erau acum cîțiva ani cuprinse sub singurul nume de Valahia"; în 1624, *Martin Opitz*, părintele literaturii moderne germane, subliniază în poemul *Zlatna*: „[Românii] nu au putut fi extirpați, cu toate că barbarii au pustiit aceste locuri", iar despre limba românilor: „nici Italia, nici Spania, nici Galia n-au păstrat atîta asemănare cu străbuna lor cît a păstrat aceasta [limba română] de la romani". Cît privește locuitorii „în căsuțele de țărani, care n-au părăsit... nici vechiul trai, nici firea obiceiurilor vechi, stă ascuns mult sînge nobil"; cinci ani mai tîrziu, patriarhul din Constantinopol, *Chiril Lucaris*, relevă „legătura de sînge, care zvîcnește în taină, dar cu multă putere, între românii din Transilvania și cei din Țara Românească și Moldova"; în 1651, geograful francez *Pierre Duval*, părintele școlii geografice moderne, notează în *Mémoires géographiques de tous les pays du monde...*: „Transilvania, Valahia și Moldova au fost cunoscute altădată sub numele de Dacia... Fiecare are principele ei, care se numește voievod"; în 1666, cronicarul sas din Sibiu *Georg Kraus* se referă la necesitatea unității de acțiune a Țărilor române: „Ajutorul german și orice alt ajutor străin este prea departe și pînă ar sosi acesta la vremuri de nevoie țara [Transilvania] ar trebui să piară, mai ales dacă Moldova și Țara Românească n-ar ține cu ea. De aceea, nici un principe n-ar trebui... să dea vreo pricină de dezbinare [între ele]"; în același an, alt cărturar sas din Transilvania, *Johann Tröster*, relevă în *Vechea și noua Dacie*: „Românii, atît de separați de Roma, între limbi străine ce s-au schimbat atît de mult de [către] oarde de popoare, care din timpul acela [după 271] au cutreierat Dacia, și-au păstrat pînă în ziua de azi limba lor veche, așa că nici Italia, nici Galia, nici Spania nu se apropie atît de mult de limba romană, ca limba acestor români, așa cum au învățat-o de la strămoși"; 1716: la un veac și mai bine după unirea din 1600 fapta Viteazului își prelungește ecourile. Cărturarul sas *Georg Soterius*: „Acest voievod [Mihai Viteazul], a fost un domnitor autoritar și neînduplecat, dar domnia lui [în Transilvania] a însemnat pentru noi, sașii, o perioadă de progres și prosperitate"; florentinul *Anton-Maria del Chiaro*, secretar succesiv al lui Constantin Brîncoveanu, Ștefan Cantacuzino și Nicolae Mavrocordat, publică, în 1718, *Istoria delle moderne rivoluzioni della Vallachia* (tradusă la noi cu titlul *Revoluțiile Valahiei)*: „Valahia este o parte din vechea Dacie, în care se cuprindeau provinciile numite de geografii de azi Transilvania, Valahia și Moldova... [Locuitorii însă] își zic rumuni, patriei lor, adică Valahiei, Țara Rumaneasca, iar limbii, limba românească".

1620

Călugărul oltean Mihail Moxa alcătuiește primul cronograf în limba română „de la facerea lumii", relatînd evenimentele pînă în anul 1489. Începuturile istoriografiei în limbă națională ca și răspîndirea tipăriturilor reprezintă componente ale unei intense activități culturale, ce cunoaște, în deceniile ce urmează, o tot mai puternică dezvoltare și prin care se afirmă pregnant conștiința unității de neam și de limbă a românilor. Prin opera lor, cărturarii moldoveni, munteni și transilvăneni contribuie la adîncirea conștiinței de neam și la dezvoltarea unității spirituale a tuturor românilor, pregătind cu secole înainte Unirea din 1918. Primul mare cronicar, *Grigore Ureche* (1590-1647), în *Letopisețul Țării Moldovei*: „Românii, cîți se află lăcuitori în Țara Ungurească și la Ardeal și la Maramoroșu, de la un loc sîntu cu moldovenii și toți de la Rîm să [illegible]".

Miron Costin în capodopera sa, *De neamul moldovenilor* (1686) scrie: „Biruit-au gîndul să mă apuc de această trudă, să scoţ lumii la vedere felul neamului, din ce izvor şi seminţie sînt lăcuitorii ţării noastre, Moldovei şi Ţării Munteneşti şi românii din ţările ungureşti... că toţi un neam şi o dată descălecaţi sînt... Şi aşa ieste acestor ţări numile cel drept, de moşie, ieste român, cum să răspund şi acum toţi aceia din ţările ungureşti lăcuitori,şi muntenii ţara lor şi scriu şi răspund cu graiul : Ţara Românească".

În cuvinte asemănătoare este remarcată unitatea şi de scrierile munteneşti ale epocii: *Letopiseţul Cantacuzinesc* (relatînd evenimente pînă în 1690) sau *Istoria Ţării Româneşti*, a stolnicului *Constantin Cantacuzino*, autor (1700) şi al primei hărţi româneşti a principatului.

Pe un plan superior se situează opera voievodului-savant *Dimitrie Cantemir*, primul autor care tratează în chip unitar istoria românilor în *Hronicul vechimii romano-moldo-vlahilor* (1722); intenţie mărturisită chiar de titlul întreg al lucrării: „Hronicon a toată Ţara Românească, care apoi s-au împărţitu în Moldova, Munteniască şi Ardealul".

Tipăriturile care se răspîndesc în această perioadă în toate cele trei Ţări româneşti contribuie, de asemenea, la dezvoltarea conştiinţei de neam, la întărirea unităţii spirituale a tuturor românilor, la făurirea unei limbi literare unitare. În 1643 apare, la Iaşi, *Cazania* mitropolitului Moldovei Varlaam sau *Carte românească de învăţătură*, destinată întregului popor român: „Cătră toată seminţia românească... ce n-are carte pre limba sa [şi de aceea] cu nevoie iaste a înţelege cartea altii limbi [respectiv, slavona]"; tot la Iaşi, în 1646, vede lumina tiparului *Carte românească de învăţătură de la pravilele împărăteşti şi de la alte giudeţe* — printre întîile coduri juridice în limbă naţională din Europa; în 1648, mitropolitul transilvănean *Simion Ştefan* publică *Noul testament de la Bălgrad*, subliniind necesitatea limbii literare unitare. *Îndreptarea legii* (Ţara Românească — 1652), *Psaltirea în versuri* a lui Dosoftei (1673) şi *Biblia* lui Şerban Cantacuzino (Bucureşti — 1688) sînt cîteva dintre cele mai reprezentative opere în limbă naţională, destinate românilor de pretutindeni.

1632-1654; 1634-1653

Domniile lui Matei Basarab (Ţara Românească) şi a lui Vasile Lupu (Moldova) — perioade de înflorire culturală şi economică, de sporire a legăturilor diplomatice. În ambele principate se intensifică activitatea tipografică (stimulată şi în Ţara Românească şi în Moldova de românul Petru Movilă, ajuns mitropolit de Kiev); apar primele coduri juridice scrise; amîndoi voievozii ctitoresc lăcaşuri de cult în celălalt principat: Vasile Lupu — Stelea (în Ţara Românească); Matei Basarab — Soveja (în Moldova); şi Matei, dar cu deosebire Vasile Lupu, fac încercări de unire; în 1639, domnul de la Iaşi obţine domnia Ţării Româneşti pentru el, iar pe cea a Moldovei pentru fiul său; cele două documente în care se intitulează „domn al Moldovei şi al Ţării Româneşti" vădesc că, de fapt, a dorit unirea efectivă a principatelor; Matei şi Vasile Lupu încearcă să se opună imperiilor vecine, aliindu-se în acest scop cu celălalt principat locuit de români, Transilvania. În 1644, cele trei ţări încheie o alianţă comună, iar oastea lor înfrînge (5 mai 1644) pe Habsburgi la Dregelypalank.

1655

26 iunie Tratat de alianţă încheiat la Tîrgovişte între Constantin Şerban, domnul Ţării Româneşti şi Gheorghe Rákóczy II, principele Transilvaniei.

1656

mai 17 Tratat între Gheorghe Ştefan, domnul Moldovei şi ţarul Rusiei, Aleksei Mihailovici, care recunoaşte independenţa Moldovei; ţarul făgăduieşte sprijin pentru eliberarea cetăţilor Moldovei de la Dunăre şi Marea Neagră, ocupate de turci.

1659-1660

Campania antiotomană a domnului Ţării Româneşti, Radu Mihnea; uneşte forţele celor trei Ţări române; octombrie — tratatul dintre el şi Gh. Rákóczy II; 12 octombrie — tratatul, de la Bran, dintre Gh. Rákóczy II şi Constantin Şerban; Rákóczy îi făgăduieşte sprijin pentru instalarea ca domn în Moldova. Cele trei principate alcătuiesc, din nou, front comun; acţiunea lui Radu Mihnea eşuează însă forţele otomane fiind superioare la număr.

1683

Siliţi să participe la asediul Vienei, alături de oastea otomană, Şerban Cantacuzino (Ţara Românească) şi Gheorghe Duca (Moldova) îi sprijină pe asediaţi. Înfrîngerea otomanilor marchează începutul ofensivei Imperiului habsburgic în Sud-Estul Europei, care va viza în scurt timp Transilvania.

1686-1691

Prin Tratatul de la Viena, Imperiul habsburgic îşi impune protecţia asupra Transilvaniei; un an mai tîrziu (12 octombrie 1687), habsburgii îl determină pe Mihai Apafi I să cedeze 12 cetăţi şi să dea 700 000 florini; 9 mai 1688: braşovenii refuză să primească garnizoana

habsburgică, dar rezistența e înfrîntă, iar orașul incendiat; 4 decembrie 1691 — Diploma leopoldină; principatul Transilvaniei este subordonat direct împăratului; privilegiile celor trei „națiuni" — maghiari, sași, secui — sînt menținute; de asemenea, confesiunile „recepte" — catolică, calvină, luterană și unitariană — sînt favorizate, iar ortodoxia considerată „tolerată". *Tripartitul* lui Verbőczi și cele două legislații, *Approbatae Constitutiones* și *Compilatae Constitutiones* (apărînd drepturile nobililor celor trei „națiuni") rămîn în vigoare. Diploma marchează începutul dominației habsburgice în Transilvania, ce va dura pînă în 1918.

1688-1714

Domnia lui Constantin Brîncoveanu în Țara Românească, perioadă de maximă înflorire a culturii feudale românești și de intensă activitate politică și diplomatică pentru zăgăzuirea expansiunii imperiilor habsburgic, otoman și țarist; în 1690, Brîncoveanu înfrînge pe austriaci la Zărnești, ajutîndu-l pe transilvăneanul Emeric Thököly să devină principe și stăvilind ofensiva habsburgică spre Țara Românească; printr-o abilă diplomație, domnul reușește să stabilească un echilibru între forțele ce periclitează autonomia Țării Românești; solul său, transilvăneanul David Corbea, îndeplinește mai multe misiuni (1702; 1705; 1706) pe lîngă țarul Rusiei, Petru I.

1699

26 Ianuarie Pacea de la Karlowitz dintre Imperiul habsburgic și cel otoman, în urma căreia Poarta recunoaște trecerea Transilvaniei sub stăpînirea Habsburgilor.

1701

A doua Diplomă leopoldină; Curtea de la Viena declară că preoții uniți se vor bucura de privilegiile clerului catolic, iar mirenii nu vor mai fi tratați ca „națiune" tolerată. Adevăratul scop — cîștigarea românilor de partea imperiului. Caracterul formal al Diplomei se constată și din faptul că n-a fost pusă niciodată în aplicare.

1703-1711

Răscoala din Transilvania și Ungaria, condusă de Francisc Rákóczy II (răscoala curuților), puternică ridicare la luptă a maselor populare împotriva dominației habsburgice.

1710-1711

Domnia lui Dimitrie Cantemir în Moldova, important moment în lupta pentru independența țării și, prin activitatea principelui-savant, pentru afirmarea pe plan european, de către un român, a unității românești. La 2 aprilie 1711, este semnat Tratatul de la Luțk, cu Petru I, țarul Rusiei. Încheiat pe bază de deplină egalitate, el prevede colaborarea între cele două țări în lupta antiotomană, domnia ereditară a familiei Cantemireștilor, recunoașterea hotarelor Moldovei. Deznodămîntul nefavorabil al Bătăliei de la Stănilești (18-22 iulie 1711) determină retragerea lui Dimitrie Cantemir la curtea lui Petru. Domnitorul va continua — prin scrierile sale — lupta pentru unitate și pentru afirmarea românilor în lume.

1711; 1716

Instaurarea domniilor fanariote în Moldova și, respectiv, Țara Românească; perioada, care se va prelungi pînă în anul 1821, marchează o accentuare a exploatării sociale și — prin numărul mare de dregători greci — naționale. Desele schimbări ale unor principi dintr-un scaun domnesc în altul au dus la adoptarea într-un principat a unor practici și legiuiri administrative proprii celuilalt principat, adîncind procesul de unificare a sistemului administrativ, de altfel foarte asemănător și pînă atunci între Moldova și Țara Românească.

1714

Dieta Transilvaniei (compusă exclusiv din nobili maghiari, secui și patriciat săsesc) fixează regimul de obligații al țăranilor, înăsprind exploatarea socială: patru zile de robotă pe săptămînă — iobagii, trei zile — jelerii (țărani fără pămînt, care lucrau în condiții similare iobagilor).

1716-1718

Război austro-turc, desfășurat pe teritoriul Țărilor române; prin Pacea de la Passarowitz (21 iulie 1718) Banatul intră în componența Imperiului habsburgic. Sub stăpînire austriacă ajunge și Oltenia, deși conform capitulațiilor Poarta nu are drept de decizie asupra ei, Oltenia făcînd parte din principatul autonom al Țării Românești.

1729-1751

Intensă activitate desfășurată de episcopul Ioan (Inochentie) Micu în sprijinul revendicărilor populației românești. Curînd după alegerea sa ca episcop (1729), adresează un memoriu Curții de la Viena (1732), cerînd respectarea drepturilor acordate prin Diplomele leopoldine; în 1736 și 1737, prezintă Dietei transilvănene (al cărei membru era) două memorii succesive, al doilea în numele „națiunii române". Dieta îi cere să înlocuiască termenul „națiune" prin „români" sau „plebe românească", episcopul refuză vehement și Dieta nu îngăduie citirea documentului. În

1741, întreprinde un nou demers pe lîngă Curtea din Viena, întemeindu-se, în memoriul său, pe argumente istorice, demografice și fiscale: românii sînt cei mai vechi locuitori ai Transilvaniei, constituie populația cea mai numeroasă și alcătuiesc grosul contribuabililor; în 1744, pleacă la Roma, pentru a susține de acolo cauza românilor; sub presiunea autorităților este nevoit (1751) să renunțe la funcția de episcop.

1730-1769

Domniile lui Constantin Mavrocordat (zece la număr) în Moldova și Țara Românească, caracterizate prin aplicarea a numeroase reforme, printre care desființarea rumâniei (5 august 1746 — Țara Românească) și a veciniei (6 aprilie 1749 — Moldova); dispare astfel, concomitent, în cele două țări iobăgia, una din trăsăturile de bază ale orînduirii feudale.

1754

21 octombrie Se inaugurează primele școli de la Blaj — nucleu al viitorului seminar și gimnaziu; Blajul devine unul dintre principalele centre de renaștere națională și de modernizare a culturii române.

1757-1761

Mișcarea condusă de Sofronie din Cioara împotriva unirii cu biserica romano-catolică; ea urmează altei mișcări populare — cea a lui Visarion Sarai — din 1744; la Alba Iulia are loc un sinod, în care Sofronie revendică deplina libertate a cultului; condamnat la închisoare, se refugiază în Țara Românească.

1761

Istoricul și geograful francez, *Jean Baptiste-Bourguignon d'Anville* publică *Etats formés en Europe après la chute de l'Empire Romain en Occident* (Statele formate în Europa după căderea Imperiului roman din Apus), cu un capitol consacrat „popoarelor ce locuiesc astăzi Dacia lui Traian": „Dacii și geții, care ocupau ținuturi imense la Sud de Dunăre și la Nord pînă la granițele Germaniei, aveau aceeași limbă. Geții se aflau și în Tracia... Moesia și Illyricum au îndurat năvălirile lor, iar populațiile celtice care se pripășiseră aici au fost distruse de geți".

13 iunie Generalul austriac Bucchow ordonă dărîmarea mănăstirilor ortodoxe din Transilvania.

1762

Cronicarul sas *Martin Felmer* folosește termenul *România* (Romanien) cu privire la întregul teritoriu locuit de români: Transilvania, Moldova, Țara Românească *(Istoria Transilvaniei)*.

15 aprilie Decretul habsburgic pentru înființarea miliției naționale grănicerești, în urma căruia iau naștere Regimentul I românesc de la Orlat și Regimentul II românesc de la Năsăud.

1772-1773

Cu diferite întreruperi și chiar o mutare a locului de desfășurare (de la Focșani la București) se desfășoară Congresul de pace ruso-turc (ca urmare a războiului izbucnit în octombrie 1768). La lucrări iau parte și delegații ale Moldovei și Țării Românești, care prezintă drept argumente ale statutului autonom ale celor două țări Capitulațiile încheiate de voievozii români cu Poarta otomană. Delegații moldoveni și munteni conlucrează și adeseori prezintă revendicări comune. „Domnul — se spune în memoriul redactat de Ienăchiță Văcărescu — era singur stăpînitor ... și după ce s-au supus țara Porții turcești... s-a urmat tot așa și înștiințînd sultanul în scris [acesta] îi trimitea hatișerif, cucă, caftan și sabie. Povățuirea [hotărîrile interne] era a domnului însă cu sfatul boierilor".

1773

primăvara Iosif II întreprinde o călătorie în Transilvania: „Acești bieți supuși români care, fără doar și poate, sînt cei mai vechi și mai numeroși locuitori ai Transilvaniei sînt asupriți... fiind copleșiți de nedreptăți". „Cu valahii de aici — notează cu un alt prilej despre românii bănățeni — încă foarte sclăvește se tratează, ei nici nu se socot moșneni ai pămînturilor lor. A fost mare greșeală că, pentru alți coloniști, li s-au luat cele mai bune pămînturi și pe dînșii i-au mînat în alte locuri, cu toate că ei sînt cei mai vechi locuitori ai provinciei".

1774

10 iulie Tratatul de pace ruso-turc de la Kuciuk-Kainargi; Țările române capătă o seamă de privilegii, printre care și extinderea libertății de a avea relații comerciale. Septembrie: un hatișerif al Porții confirmă celor două principate vechile privilegii prevăzute în Capitulații, iar monopolul otoman e limitat; în urma acordului ruso-turc, domn în Moldova este numit Grigore III Ghica, iar în Țara Românească, Alexandru Ipsilanti. Septembrie-octombrie: sub pretextul ajutorului oferit la medierea păcii și a necesității unui „coridor" de legătură spre Galiția și Lodomeria (provincii obținute prin împărțirea Poloniei), Imperiul habsburgic cere o fîșie din partea de Nord-Vest a Moldovei, teritoriu care, făcînd parte din principatul autonom al Moldovei, nu putea fi înstrăinat de Poartă; trupele imperiale ocupă acest teritoriu — în total 10 443 km², cuprinzînd inclusiv fosta capitală a Moldovei, Suceava, Rădăuții, cea mai veche ctitorie voievodală și monumente reprezentative ale artei feudale românești: Moldo-

viţa, Suceviţa şi Putna, necropola lui Ştefan cel Mare; eforturile lui Grigore III Ghica de a convinge Poarta să nu cedeze această porţiune din Moldova se dovedesc zadarnice. Pretextîndu-se un conflict cu boierii, Grigore III Ghica va fi ucis la 12 octombrie 1777, din porunca sultanului. Prin două convenţii succesive, 7 mai 1775 şi 12 mai 1776, Poarta cedează Habsburgilor Nord-Vestul principatului autonom al Moldovei.

1774

Acatolie, ierodiacon din oraşul Rîmnic încheie de scris o *Cosmografie:* „Moldova şi Ţara Românească sînt pe pămîntul ţării căreia scriitorii pămîntului, cei bătrîni, îi zicea Dachiia... Românii, alegîndu-şi singuri voievozi, au aşezat tîrgurile şi cetăţile".

1775

Locotenent-mareşalul austriac *Friedrich von Preiss*, comandant al armatei imperiale din Transilvania, alcătuieşte o *Descriere a provinciei* [*Transilvania*], destinată Consiliului imperial de război: „Supusul transilvănean sau iobagul este, în definitiv, ţăranul cel mai nefericit care există undeva: în afară de viaţa

sa, pe care o duce chinuit, numai cu sudoare amară şi în cea mai neagră mizerie, el nu posedă ca proprietate absolut nimic: el trebuie considerat numai ca un adevărat sclav al latifundiarului, stăpîn al său". O scriere similară, purtînd data 1781, şi avînd ca autor pe *Thoman*, funcţionar la curtea aulică, notează: „Magnaţii şi nobilii, intangibili prin lege, care se cifrează (în Ungaria şi Transilvania) la aproximativ 21 000 familii, nu plătesc impozite, se bucură de protecţia statului fără a depune cea mai mică prestaţie".

În studiul *Habsburg und die Anfänge der rumänischen Nationsbildung* (Habsburgii şi începuturile formării naţiunii române), publicat în 1972 la Leyden, Olanda, reputatul istoric *Mathias Bernath* (R.F.G.) scrie: „Primul recensămînt demn de încredere, întreprins în anii 1760-1762... permite istoricului contemporan [Josephus] Benkö, constatarea «într-atît de mare este numărul românilor, încît nu numai că egalează numărul celorlalte populaţii din Transilvania, ci îl şi depăşeşte cu mult». Ponderea românilor în totalul populaţiei era de două treimi, adică 677 306 din 1 066 015 suflete.

Există, din timpul lui Iosif II [coregent, pe atunci], un mare număr de documente nepublicate, ale căror date, încă nevalorificate, conţin importante informaţii în legătură cu politica Vienei faţă de români şi atitudinea forurilor imperiale faţă de această populaţie. Este vorba, pe de o parte, de aşa-numitele *Descrieri ale provinciei*, întocmite de referenţi ai Consiliului de război imperial «pentru uzul conducerii treburilor», iar pe de altă parte, de note ieşite de sub pana şefilor de resort sau a lui Iosif II după călătoria acestuia.

La 18 mai 1771, Consiliul imperial de război a dat generalului comandant din Transilvania, locotenent-mareşalul von Preiss, dispoziţia de a întocmi o «descriere completă a provinciei», adică a Marelui principat. Această descriere trebuia să informeze comandantul «asupra tuturor treburilor care îi incumbă»... Textul definitiv a fost semnat de Preiss, în Sibiu, la 31 decembrie 1775.

Descrierea provinciei, atribuită lui Preiss caracterizează situaţia juridică a românilor existentă la începutul ocupaţiei turceşti, în felul următor: «Cu toate că... cea mai mare parte a Transilvaniei este locuită de români, aceştia nu sînt consideraţi o naţiune (natio) ci numai un popor sau o populaţie (populum), tolerată de lege, dar care nu se bucură de libertăţile şi drepturile celorlalte naţiuni...».

Deoarece românii transilvăneni contau constituţional numai ca gintă sau populaţie «tolerată» şi nicidecum ca «naţiune» cu statut recunoscut, «valahii» liberi şi nobilii au fost înscrişi ca aparţinînd nobililor naţiunii ungare. Românii... aveau numai «dreptul tolerării individuale», erau supuşi tuturor dărilor către stat şi nu se bucurau de nici un fel de drepturi de reprezentare...

Masa populaţiei române ţărăneşti era constituită din aşa-numiţii iobagi, a căror situaţie socială... trebuie considerată drept apăsătoare... «Românii care trăiesc într-un număr mare în principat — scrie Bartenstein — au condiţii de viaţă foarte aspre, fiind trataţi de stăpîni ca nişte sclavi». «Nobilimea îl consideră pe român ca pe un om destinat sclaviei, a cărui întreagă fericire trebuie să constea în faptul că i se admite să respire aerul liber».

O altă *Descriere a provinciei*, purtînd data de 31 octombrie 1781 a fost elaborată la sediul Comandamentului general al Transilvaniei. Lucrarea este semnată de Thoman.

În mod neîndoielnic, Thoman a folosit drept model *Descrierea provinciei* întocmită de Preiss. Autorii geografiei-statistice de mai tîrziu au valorificat în egală măsură cele două descrieri militare ale provinciei, această succesiune fiind relevantă pentru

aprecierea contemporană a problemei românilor. Ca verigă de legătură, între lucrările oficiale ale Consiliului imperial de război şi literatura etno-geografică de mai tîrziu, trebuie să menţionăm aici, îndeosebi, scrierile lui Joseph Heinrich Benigni, nobil de Mildenberg din 1802, funcţionar militar la Comandamentul general din Sibiu, iar între 1807 şi 1813 — funcţionar la Consiliul imperial de război din Viena şi apoi, secretar şi director de cancelarie la Comandamentul militar...

Făcînd o comparaţie între afirmaţiile din 1775 şi 1781 şi cele ale lui Benigni, care datează din vremea de dinaintea revoluţiei din 1848 din Germania, surprinde mulţimea de locuri comune şi coincidenţa, cuvînt cu cuvînt, în privinţa caracterizării românilor şi a concluziilor politice deduse din acestea.

Ponderea numerică a românilor, evidenţiată ca un element politic în descrierea provinciei din 1775 — «[ei sînt] mai mult de jumătate din totalul locuitorilor Transilvaniei...» — este subliniată de Thoman tot atît de accentuat, cifrînd numărul total al românilor la 677 000... «Acest popor este capabil să îndure cele mai mari eforturi şi se remarcă prin dispreţul faţă de moarte», zice acelaşi text. Cel mai adesea, «cei ce intră în tagma ostaşilor, aşa cum în general românii o fac, sînt bravi şi inimoşi», zice autorul din 1775...

Aprecierea că românii sînt majoritari numeric şi... cei mai vechi locuitori ai Transilvaniei, contrastează cu starea lor juridică nesatisfăcătoare pe care o evidenţiază...

Iosif II, în relatarea rezultatelor călătoriei sale în Transilvania pune starea românilor nu pe seama unor defecte de caracter, ci pe unele cauze obiective, pentru care românii nu poartă nici o vină. Expunerile sale dau impresia unei adevărate apologii la adresa populaţiei române, împilată de naţiunile recunoscute şi împiedicată să-şi desfăşoare aptitudinile sale naturale...".

1778

Samuil Micu scrie *Scurtă cunoştinţă a istoriei românilor*, importantă operă istorică a Şcolii Ardelene; istoria Transilvaniei e integrată în istoria românilor, din perspectiva românilor de peste munţi: „În Ţara Ardealului românii cu mulţimea întrec pre toate alte neamuri care sînt întru aceste pămînturi. Iară în Ţara Românească şi în Moldova mai cu samă singuri românii sînt lăcuitori".

Istoricul american *Keith Hitchins*, profesor la Universitatea din Illinois în *Iluminismul românesc din Transilvania*: „În a doua jumătate a secolului XVIII, efectele iluminismului se fac simţite şi la românii din Transilvania...

Puterea politică şi privilegiile sociale erau rezervate celor trei naţiuni şi celor patru religii recepte sau constituţionale. Acest regim care a luat fiinţă în sec. XV şi XVI şi-a menţinut intact exclusivismul şi în sec. XVIII. În ciuda faptului că românii formau majoritatea absolută a populaţiei, naţiunile privilegiate i-au exclus din viaţa politică ca entitate componentă.

În 1744, Dieta transilvană dă o elocventă mărturie a dispreţului său pentru români, într-o adresă către împărăteasa Maria Tereza (1740-1780) în care afirmă că românii sînt un popor tolerat şi că rămînerea lor în continuare în Transilvania e la bunul plac al principelui şi al stărilor. În ciuda ostilităţii manifestate de potentaţii celor trei naţiuni, situaţia românilor s-a îmbunătăţit totuşi întrucîtva în prima jumătate a sec. XVIII. La 1698, o mare parte din clerul ortodox, condus de arhiepiscopul lor, a acceptat unirea cu biserica Romei. Ei au făcut acest pas... cu nădejdea că vor obţine un statut politic şi economic egal cu romano-catolicii. În acest sens unirea cu Roma s-a dovedit un eşec, pentru că păturile sociale privilegiate n-au îngăduit nici o modificare a venerabilei lor Constituţii. Mai degrabă unirea a avut efecte salutare în planul educaţiei şi culturii. Odată

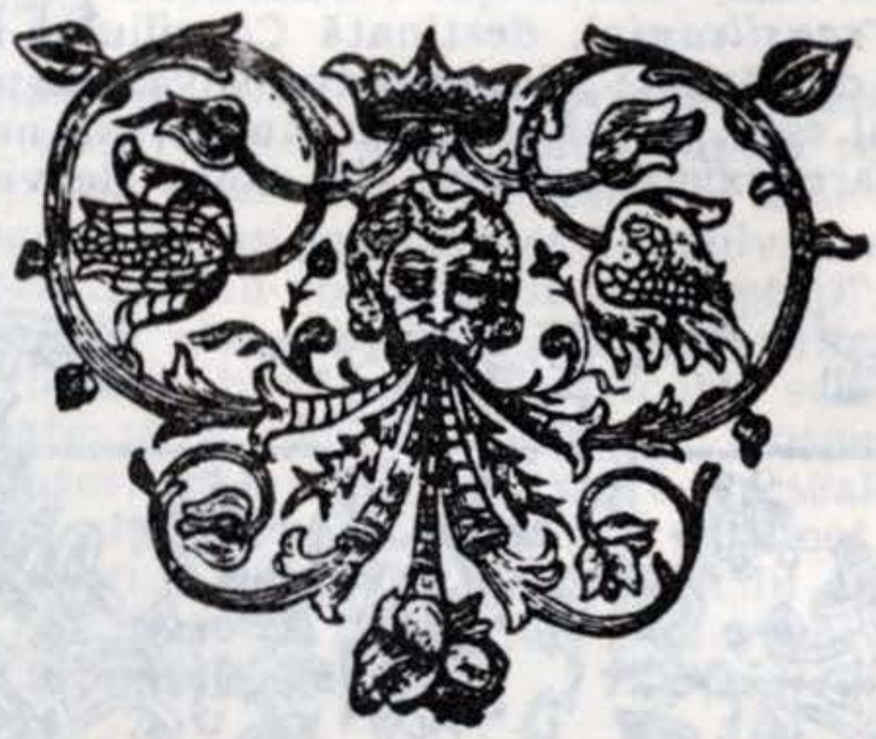

cu promovarea unirii, guvernul imperial de la Viena a încurajat primirea în liceele şi colegiile catolice din Transilvania a candidaţilor români la preoţie pentru a întări astfel biserica romano-catolică, privită ca o forţă majoră de centralizare. În colaborare cu autorităţile bisericeşti, guvernul a acordat, de asemenea, fonduri care să permită celor mai buni studenţi frecventarea înaltelor instituţii de învăţămînt din Viena şi Roma. În special la Viena, ei au venit în contact direct cu gîndirea iluministă a veacului şi dintre aceşti preoţi români uniţi s-a desprins grupul de intelectuali care şi-a asumat rolul conducător în mişcarea de emancipare naţională din cea de-a doua jumătate a sec. XVIII. Cei mai de seamă au fost Samuil Micu Clain, Gheorghe Şincai, Petru Maior şi Ion Budai-Deleanu.

Ei au fost sprijiniţi de compatrioţii lor ortodocşi, printre care putem enumera pe Ion Piuariu-Molnar, Radu Tempea şi Paul Iorgovici. Această colaborare dintre uniţi şi ortodocşi este un indiciu al unităţii culturale a românilor, care aveau aceleaşi aspiraţii şi aceleaşi metode în atingerea ţelurilor lor.

CRONICA MARII UNIRI

Ca reprezentanți ai iluminismului, ei supuneau instituțiile existente la o examinare critică, ajungînd la concluzia că sistemul celor trei națiuni nu este sistem echitabil, întrucît exclude de la beneficiile oferite de societate cea mai mare parte a populației — românii — care poartă sarcinile fiscale și militare cele mai grele. Budai-Deleanu... a alcătuit în ultimii 30 ani ai vieții sale, un sever act de acuzare a Constituției din Transilvania cu titlul *De unione trium nationum et constitutiones approbatae Transilvaniae*, în care atribuia situația înjositoare a poporului român dominației de veacuri a națiunilor privilegiate.

Cei menționați, ca și mulți alții, mai puțin proeminenți au îmbrățișat fără rezerve credința veacului în educație ca o cheie importantă a progresului.

Clain, Șincai și Maior au scris primele istorii moderne, științifice ale românilor, în care au elaborat teoria continuității daco-romane, teorie care va forma baza propriilor lor cereri, precum și a celor formulate de generațiile ulterioare cu privire la autodeterminarea națională. ... Interesul lui Clain pentru națiunea română se extindea dincolo de granițele Transilvaniei. Desigur, într-un grad mai mare decît alți colegi de-ai săi, el presimțea unitatea de esență a tuturor românilor, în ciuda fragmentării lor politice. În lucrările istorice a accentuat continuu originea lor istorică comună, considerînd cultura românilor ca pe o dovadă a unității lor. În *Scurtă cunoștință* a dedicat cîteva pagini, pe care unii cercetători le consideră ca fiind prima istorie literară a românilor, scriitorilor de pe întreg pămîntul românesc «care au lăsat în urma lor... cîteva lucrări didactice pentru poporul lor și pentru bunăstarea generală».

Zelul reformator al lui Iosif II (1780-1790) a dat iluminismului românesc un nou imbold... Reformele sale, fără îndoială, au stimulat intelectualitatea românească... cu toate că scopul reformelor era totalmente opus. Iosif le oferea românilor educația pentru ca ei să poată servi mai bine interesele statului. Iluminiștii români duceau însă activitatea lor în așa fel încît poporul să poată obține o emancipare națională adevărată și nu numai schimbarea dominației celor trei națiuni cu cea a împăratului habsburg.

Perioada iluministă a însemnat o cotitură semnificativă în istoria românilor din Transilvania. În ultimele decade ale sfîrșitului sec. XVIII și începutul sec. XIX, ei s-au deșteptat la conștiința moștenirii și a demnității lor naționale. Românii n-au fost niciodată spectatori pasivi la evenimentele prin care cele trei națiuni urmăreau să le decidă soarta. Samuil Micu și contemporanii săi au dat iluminismului românesc un caracter specific și au transmis tradițiile sale generațiilor următoare. Sublinierea importanței dezvoltării culturii și necesitatea unei strînse cooperări dintre intelectuali și mase, ca o condiție prealabilă a adevăratei emancipări naționale, a fost și preocuparea fundamentală a generației de la 1848."

Secuiul Iosephus Benkö publică *Transilvania:* „După ce la anul 274 d. Chr. o bună parte din romani au părăsit Dacia, amintirea despre ei n-a dispărut dintr-însa, pentru că mulți romani, împreună cu dacii indigeni, au rămas pe loc... Măcar că au trecut atîtea veacuri la mijloc [valahii] n-au părăsit nici limba, nici obiceiurile strămoșești".

1779

Convenția ruso-turcă de la Aivali Kavak confirmă privilegiile Moldovei și Țării Românești, cum fuseseră stipulate și în hatișeriful din septembrie 1774, adică respectînd vechile drepturi: autonomie internă, interzice dregătorilor, ostașilor și locuitorilor din Imperiul otoman de a se stabili în principate. Documentul pune astfel în evidență încă o dată o realitate istorică: prin statutul lor juridic, principatele se deosebeau de raiale și pașalîcuri, unde Poarta dispunea de drepturi de jurisdicție depline. Convenția va fi urmată de alte acte care, în linii mari, vor cuprinde aceleași stipulații.

1780

Apare prima gramatică a limbii române: *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae.*

1783

Se tipărește *A.B.C.* sau *Bucoavna spre folosul școalelor niamului românesc* — întîiul abecedar românesc; cît funcționează ca director al Școalelor unite (1782-1794) Gheorghe Șincai înființează în Transilvania circa 300 școli românești; primăvara — o delegație de români de pe domeniul Zlatnei demască, la Viena, abuzurile autorităților habsburgice.

CRONICA MARII UNIRI

RĂSCOALA CONDUSĂ DE GHEORGHE DOJA, LA CARE AU LUAT PARTE ȚĂRANI ROMÂNI, MAGHIARI, GERMANI ȘI DE ALTE NAȚIONALITĂȚI, MAREA RĂSCOALĂ ȚĂRĂNEASCĂ DIN SECOLUL AL XVIII-LEA, ÎN FRUNTEA CĂREIA S-AU AFLAT HORIA, CLOȘCA ȘI CRIȘAN, CONSTITUIE PILDE NEPIERITOARE ALE HOTĂRÎRII CU CARE ȚĂRĂNIMEA S-A RIDICAT ÎMPOTRIVA ASUPRIRII SOCIALE ȘI NAȚIONALE, PENTRU O VIAȚĂ MAI BUNĂ ȘI MAI DREAPTĂ.

1784-1785

Marea răscoală țărănească condusă de Horia, Cloșca și Crișan, care a urmărit, pe lîngă eliberarea țărănimii din servitutea apăsătoare și emanciparea națională a românilor. Gazeta *Politisches Journal*, Hamburg, 1784: „El [Horia] a ajuns la idei mai largi, precum se vede; ar fi spus chiar că are intenția să se unească cu tovarășii săi de credință cu românii din Valahia și, împreună cu ei, să cucerească toată Transilvania și să reînvie vechiul Imperiu roman, din care își trag obîrșia".

Scrierea publicistului francez *Jacques-Pierre Brissot*, una din căpeteniile girondinilor, îndreptată împotriva împăratului Iosif II: „1. Horia nu putea fi pedepsit ca rebel pentru că s-a întemeiat pe dreptul natural la revoltă, «căci românii și conducătorul lor Horia aveau dreptul, și-l au încă, de a se revolta, pentru că sînt lipsiți de drepturile inerente omului, de drepturile imprescriptibile, inalienabile»; 2. Românii erau nevinovați și gemeau sub asupritori — aveau deci dreptul să se răzvrătească; 3. S-au plîns de mai multe ori împotriva guvernului; 4. Au cerut guvernului lucruri rezonabile, drepturi și libertate".

Karl Marx: „În 1784, un țăran, cioban în comitatul Zarandului, anume *Horia*, plănuiește eliberarea neamului său... Cete ale lui Horia atacă în scurt timp, în plină zi, castelele întărite. Sîngeroasă jacherie. La 5 noiembrie 1784, Horia are în jurul său 5 000 de oameni. Ia titlul de împărat al Daciei... Horia a devenit eroul povestirilor populare [românești] și simbolul renașterii Daciei".

1786

Unul dintre cei mai de seamă istorici ai epocii, englezul *Edward Gibbon*, publică monumentala lucrare (12 vol.) *The History of the Decline and Fall of the Roman Empire* (Istoria declinului și căderii Imperiului roman): „Aurelian a retras oștile romane din Dacia... Cu toate acestea au rămas în vechea țară cu acest nume o parte însemnată dintre locuitorii ei, care mai mare groază aveau de emigrare decît de stăpînitorul got. Acești romani... au continuat cu toate acestea să aducă servicii imperiului... Cu încetul s-au născut raporturi de afaceri... între cele două maluri ale Dunării și după ce Dacia a devenit un stat independent, ea s-a arătat adeseori ca cel mai puternic zid de apărare al împărăției romane contra năvălirilor hoardelor sălbatice ale Nordului".

1787

29 august Izbucnește un nou război ruso-austro-turc; forțele austriace ocupă Iașii; mai, 1790: oastea lui Nicolae Mavrogheni, domnul Țării Românești, începe lupta de eliberare a Moldovei și obține un șir de victorii pe Valea Trotușului și în apropiere de Vaslui; 12 august: oastea lui Mavrogheni provoacă, la Pasul Bujorului, grele pierderi austriacilor, care se retrag apoi și din Țara Românească; conflictul ruso-austro-turc se încheie cu Pacea de la Șvištov (24 iulie 1791).

1791

martie Samuil Micu, Petru Maior, Gheorghe Șincai, Ioan Piuariu-Molnar adresează Curții din Viena petiția cunoscută sub numele de *Supplex Libellus Valachorum*, care cere egalitate de drepturi cu celelalte națiuni din Transilvania, reprezentare în Dietă proporțională cu numărul contribuabililor: „Națiunea română... cere... ca numirile... «tolerați», «admiși», «nesocotiți între stări» și altele de acest fel, care ca niște pete din afară, au fost întipărite fără drept și fără lege [pe fruntea] națiunii române, acum să fie cu totul îndepărtate, revocate și desființate în chip public, ca nedemne și nedrepte... națiunea română renăscută să fie pusă în folosința tuturor drepturilor". Dieta Transilvaniei care a primit petiția spre rezolvare o respinge (9 august).

1806

Frații *Tunusli*, din Grecia, tipăresc *Istoria Valahiei, politică și geografică, de la așezarea ei cea mai veche pînă la anul 1774:* „Țara Românească sau Valahia a fost una cu Ardealul și cu Moldova; ea se numea Dacia sau Geția... Sub numele general de Valachia se înțelege vechea Dacie și Cumania... și s-a numit așa după locuitorii valahi, care se nu-

mesc pe sine români... Valahii sînt fraţii locuitorilor de peste Dunăre sau strănepoţi ai vechilor traci, care sub numele de geţi şi daci şi sub regii lor Dromichete, Burebista, Cotiso şi Decebal au făcut mari şi strălucite fapte, iar după ce s-au supus de romani, au primit limba lor şi moravurile lor şi, căpătînd drepturi civile sub Caracalla, s-au numit romani, iar acum români".

1808

Gheorghe Şincai tipăreşte, în *Calendarul de la Buda*, fragmente din *Hronica românilor şi a mai multor neamuri:* „Din partea coloniei care a rămas în Dachia veche s-au prăsit toţi românii, cîţi sînt de-a stînga Dunării"; patru ani mai tîrziu, *Petru Maior* publică *Istoria pentru începutul românilor în Dachia:* „Poruncă şi silă de la împăratul Aurelian să fi fost ca românii toţi să iasă din Dachia şi să treacă peste Dunăre... nici într-un istoric nu se ceteşte".

1812

Englezul *Thomas Thornton* (stabilit timp de mai mulţi ani la Constantinopol) tipăreşte la Paris o carte de călătorii în care arată că: „aceste provincii [Ţara Românească şi Moldova] nu mai pot rămîne mult timp despărţite".

1818

Istoricul grec, *Dionisie Fotino*, profesor la Academia Sf. Sava, tipăreşte la Viena *Istoria tis pale Dakias ta nin Transilvanias, Blakias ke Moldavias* (Istoria vechii Dacii, cea numită Transilvania, Valahia şi Moldova), tradusă în 1859 — de George Sion: „Autohtonii şi colonii romani, ori mai bine-zis dacoromanii rămaşi în Dacia, atît cei care locuiau în părţile de sus între Carpaţi şi Pannonia, cît şi cei care trăiesc în părţile dinspre Miazăzi... au format în de ei o domnie autonomă şi, revenind la starea lor de mai înainte, au hălăduit în pace din partea romanilor".

EVOLUŢIA DIN 1821, CONDUSĂ DE TUDOR VLADIMIRESCU MARCHEAZĂ ÎNCEPUTUL ISTORIEI MODERNE A ROMÂNIEI, UN MOMENT DE COTITURĂ ÎN LUPTA PENTRU LIBERTATE ŞI DREPTATE, PENTRU SCUTURAREA JUGULUI DOMINAŢIEI STRĂINE ŞI AFIRMAREA DREPTURILOR NAŢIONALE ALE POPORULUI ROMÂN.

1821

Ianuarie-mai Revoluţia condusă de Tudor Vladimirescu, eveniment major în istoria Ţărilor române, reflectînd schimbările produse în viaţa socială şi economică (afirmarea tot mai pregnantă a burgheziei) şi necesitatea adaptării vieţii politice (înlăturarea exploatării naţionale şi sociale) la mutaţiile survenite în structura societăţii; 23 ianuarie: Tudor adresează — la Padeş — o proclamaţie locuitorilor Ţării Româneşti, chemîndu-i la luptă împotriva regimului feudal; marii boieri se refugiază, de teama revoltei populare; 4 martie: oastea lui Tudor — „Adunarea norodului" — ocupă Slatina; 20 martie: proclamaţia adresată bucureştenilor şi o alta către cei din judeţe, arată că ridicarea la luptă a maselor largi populare fusese cauzată de „pierderea privilegiilor noastre şi jafurile de nesuferit care le pătimea fraţii noştri"; 21 martie: intrarea lui Tudor la Bucureşti; 5 aprilie: Tudor decide chemarea sub arme a oamenilor din întreaga ţară; totodată, adresează moldovenilor o scrisoare. „Fiind de un gînd şi într-un glas cu Moldova, să putem cîştiga deopotrivă dreptăţile acestor prinţipaturi, ajutîndu-ne unii pe alţii"; 22-23 aprilie: colonelul *Ludwig von Schwind*, comandantul grănicerilor austriaci de la Turnu Roşu: „Prezenţa lui Tudor aici, în ţară [Transilvania] ar cere cea mai mare atenţie, deoarece, după cum se spune, ar fi dat deja de ştire printre oamenii detaşamentului său revoluţionar că, în continuare, după ce totul va fi pregătit de către prietenii săi din Transilvania şi cînd va veni momentul oportun se vor alătura cauzei sale şi oamenii asupriţi din această ţară, pentru a-şi apăra drepturile umane"; 1 mai: oastea otomană pătrunde în Moldova, pe la Brăila, şi în Ţara Românească, pe la Giurgiu, Călăraşi, Calafat şi Bechet; 15 mai: Tudor este nevoit să părăsească Bucureştii; arestat la Goleşti, marele revoluţionar şi patriot român este asasinat la 27 mai din ordinul lui Alexandru Ipsilanti, conducătorul Eteriei. *Karl Marx:* „Vladimirescu era patriot român. El nu s-a adresat boierilor, ci ţăranilor... Ţăranii alergau în masă în jurul său... Proclamaţia lui Tudor are un caracter naţional".

CRONICA MARII UNIRI

1822

1 iulie Consecinţă directă a marii ridicări la luptă a lui Tudor, atît în Moldova, cît şi în Ţara Românească, se restabilesc domniile pămîntene prin desemnarea ca voievozi a lui Ioniţă Sandu Sturdza şi, respectiv, Grigore Dimitrie Ghica.

1824

iunie Mica boierime moldoveană prezintă în Adunarea obştească un proiect de reforme prevăzînd: armată naţională, pravile scrise numai în limba română, domnie ereditară şi pe viaţă, separarea veniturilor domnului de ale statului, supunerea străinilor în faţa legii şi autorităţii ţării.

1825

Apare *Lexiconul de la Buda* (autori Samuil Micu şi Petru Maior), întîiul dicţionar explicativ şi etimologic al limbii române.

1827

La Goleşti, Dinicu Golescu, Ioan Heliade-Rădulescu şi Stanciu Căpăţîneanu înfiinţează Societatea literară (cu un an înainte la Braşov s-a înfiinţat o societate secretă, purtînd acelaşi nume) — cu larg program iluminist de promovare a culturii româneşti (reorganizarea învăţămîntului, teatru în limbă română, gazete româneşti ş.a.) precum şi un program politic de reforme.

În toate provinciile româneşti se constată o intensificare a manifestărilor culturale, artistice, ştiinţifice — urmărind strîngerea legăturilor dintre români, indiferent de graniţele artificiale care îi separau. Începînd din anul următor, se înfiinţează numeroase şcoli săteşti; la Beiuş, Samuil Vulcan întemeiază Liceul confesional românesc; Ion Heliade-Rădulescu publică *Gramatica românească*, iar printr-o anafora a „Epitropiei învăţăturilor publice din Moldova" se cere intensificarea acţiunilor de promovare a limbii române în şcoli. 1829 marchează apariţia primelor periodice româneşti: *Albina românească* (Moldova, 1 aprilie — director Gheorghe Asachi) şi *Curierul românesc* (Ţara Românească, 8 aprilie — redactor I. Heliade-Rădulescu). În 1833 se înfiinţează, la Bucureşti, Societatea filarmonică, cu însemnată contribuţie în cultivarea literaturii naţionale; 1834: la această dată se opreşte expunerea evenimentelor din *Cronografuł* lui *Naum Rîmniceanu:* „[Românii] niciodată n-au ieşit din hotarăle patriei noastre, Dachiei, carea din Marea Neagră începîndu-se, coprinde în mijlocul acesteia Transilvania, Banatul, Ţara Românească şi Moldova". În 1835, la Braşov, ia fiinţă asociaţia culturală Casina română, care desfăşoară o vie activitate în sprijinul ideilor de unitate a poporului român; în acelaşi an; la Iaşi, se inaugurează Academia Mihăileană — prestigioasă instituţie de învăţămînt superior din Moldova. 1837: la Berlin, Mihail Kogălniceanu publică *Histoire de la Valachie, de la Moldavie et des Valaques transdanubiens* (Istoria Ţării Româneşti, a Moldovei şi a românilor transilvăneni) — lucrare axată pe ideile continuităţii şi unităţii poporului român şi tratînd istoria tuturor românilor; tot în acest an, la Bucureşti, este editat *Curier de ambe sexe* (supliment al *Curierului românesc*), iar la Iaşi *Alăuta românească*, prima revistă literară din Moldova — ambele cu un important rol în propagarea ideilor de unitate naţională. Alte publicaţii: *Cantor de avis şi comers* (din 1843 — *Vestitorul românesc* editat la Bucureşti de transilvăneanul Zaharia Carcalechi) şi primul cotidian românesc — deosebit de sugestiv prin titlul său *România*, sub conducerea lui Gheorghe Hill şi a transilvăneanului

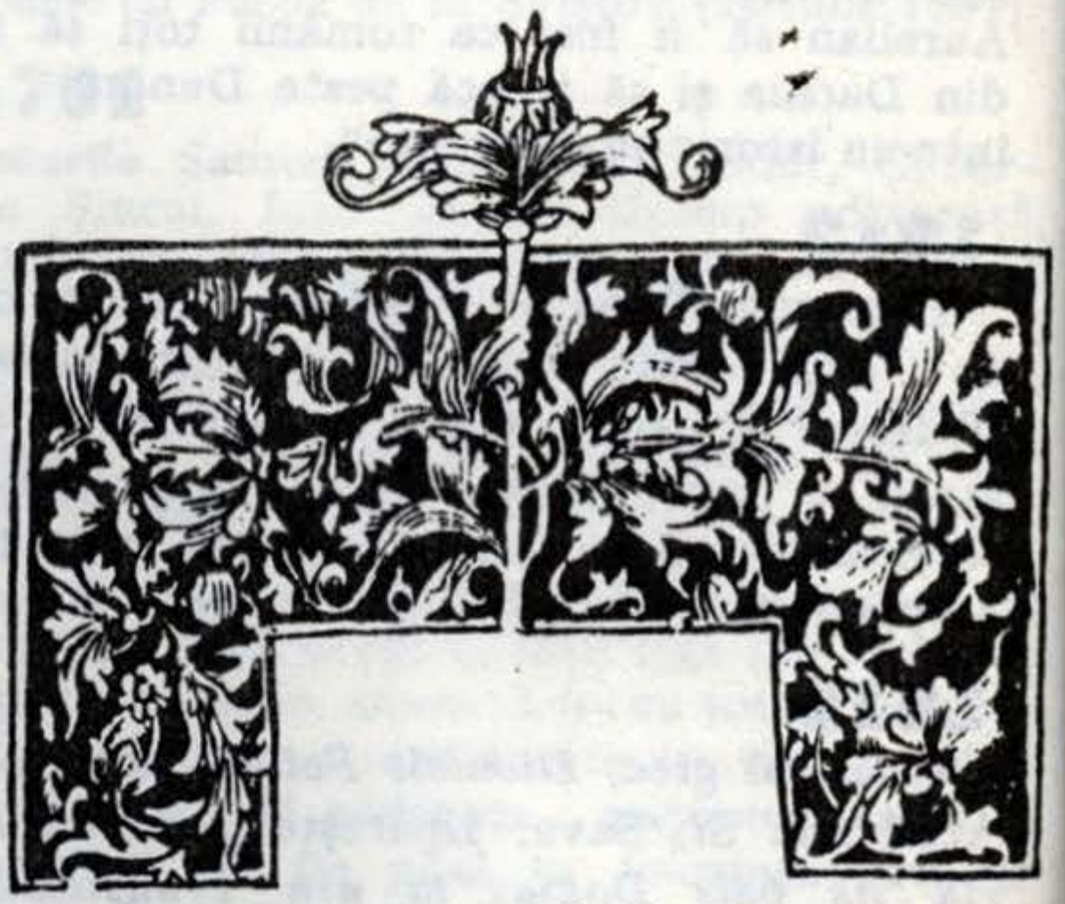

Aaron Florian; jurnalul oglindeşte viaţa social-economică, ştiinţifică şi culturală a românilor de pe ambele versante ale Carpaţilor. Un an mai tîrziu, la Braşov apare, în redacţia lui George Bariţ (ulterior ajutat de Andrei şi Iacob Mureşianu), *Gazeta de Transilvania* şi suplimentul ei, *Foaie pentru minte, inimă şi literatură;* gazeta militează activ pentru unitatea naţională. *Al. Papiu Ilarian:* „Într-un oraş de aşa poziţiune [se referă la aşezarea Braşovului ca centru în care se întîlneau oameni din toate Ţările române] putea să facă *Gazeta* şcoala politică şi literară a toată Dacia". La Paris, studenţii români din toate provinciile înfiinţează (1839) Societatea pentru învăţătura poporului român, iar în anul următor, la Iaşi, îşi începe activitatea revista *Dacia literară*, sub conducerea lui *Mihail Kogălniceanu;* publicaţia constituie o tribună de afirmare a ideilor unităţii neamului românesc, jucînd, totodată, un rol important în cristalizarea

CRONICA MARII UNIRI

ideologiei pașoptiste: „Foaia noastră va fi un repertoriu general al literaturii românești, în carele ca într-o oglindă, se vor vedea scriitorii moldoveni, munteni, ardeleni, bănățeni... Literatura are trebuință de unire... [căci] țălul nostru este realizația dorinții ca românii să aibă o limbă și o literatură comună pentru toți". Tot la Iași apare *Arhiva românească*, prima publicație destinată exclusiv studiilor și materialelor de istorie. Ideii de unire i se subsumează și *Cuvîntul de deschidere al celui dintîi curs de istorie națională* ținut (noiembrie 1843) de *Mihail Kogălniceanu* la Academia Mihăileană, curs ce își propune să deștepte în ascultători „un duh de unire mai aproape între toate ramurile neamului românesc și un interes mai viu pentru nație și patrie... Toată această întindere unde se vorbește românește e patria mea... Eu privesc ca istorie națională, istoria Moldovei, a Valahiei și a fraților din Transilvania". În 1844, apare la Iași *Propășirea (Foaie științifică și literară)*, unde Bălcescu publică studiul *Puterea armată și arta militară de la întemeierea principatului Valahiei pînă acum*. Între 1845 și 1848, Bălcescu, împreună cu transilvăneanul August Treboniu Laurian, editează, la București, *Magazinul istoric pentru Dacia*, în al cărui prospect invită pe „toți românii" să aducă articole, cronici, documente privind istoria românilor de pretutindeni. Aici, Bălcescu publică (1847) *Campania românilor împotriva turcilor de la 1595:* „Viteazul prinț... lucra la crearea naționalității românești, la unirea tuturor românilor într-un stat politic. Idee... care, singură, trebuie să fie ținta politică a românilor de astăzi".

1829

14 aprilie - 2 septembrie Război ruso-turc; trupele țariste ocupă Moldova și Țara Românească, instituind o administrație militară în frunte cu contele Pahlen, numit de țar președinte deplin împuternicit al Divanurilor Moldovei și Țării Românești. Tratatul de pace ruso-turc de la Adrianopol (2 septembrie) cuprinde importante prevederi referitoare la Țările române: otomanii restituie Munteniei cetățile de la Dunăre (Turnu, Giurgiu și Brăila) împreună cu teritoriile aparținînd de fostele raiale, granița cu Imperiul otoman fixîndu-se pe talvegul Dunării; monopolul turcesc asupra comerțului e abolit; pînă ce Turcia va plăti despăgubirile de război — 11 500 000 ducați — principatele rămîn sub ocupația țaristă.

1830

În Moldova și Țara Românească iau ființă milițiile naționale, nuclee ale viitoarei armate permanente; comisia de delimitare a granței Dunării încorporează Țării Românești fostele raiale, împreună cu 30 insule dunărene; Lacul Brateș revine Moldovei; 30 martie: se încheie lucrările de elaborare a Regulamentelor organice, redactate de către comisiile celor două Divanuri, sub președinția consulului rus L. M. Minciaki. „Codice al muncii de clacă..., expresie pozitivă a goanei după supramuncă" — cum sînt definite de *Karl Marx* — Regulamentele aduc o considerabilă înăsprire a exploatării, dar, prin intermediul măsurilor și organelor comune create pentru ambele principate, întăresc mișcările politice în spiritul unirii. În articolul 371, de exemplu, se consemnează că „începutul, religia, obiceiurile și cea de un fel limbă a sălășluitorilor într-aceste două principate, precum și cele deopotrivă trebuințe, sînt îndestule elementuri de o mai de aproape a lor unire"; aprilie: Divanurile din București și Iași adoptă proiectul de lege privind organizarea armatei naționale.

1833

Poarta recunoaște principatelor dreptul de a avea nave care să navigheze sub pavilion național.

1835-1838

Cercul revoluționar român de la Paris (Ion Ghica, C.A. Rosetti, Nicolae Cretzulescu, Costache Negruzzi, Mihail Kogălniceanu, Alexandru Ioan Cuza, Nicolae Bălcescu ș.a.), contribuie intens la conturarea ideilor de unitate națională a românilor; evocînd momente din întîlnirile de la Paris, *Ion Ghica* (1817-1897) scrie: „Într-o duminică, micele noastre cîrduri se întîlniră pe Quai Voltaire... Nu știu cum, nici în ce fel, dar ne-am pomenit deodată amestecați și braț la braț un muntean c-un moldovean... Ce revelațiune! Dintr-acel moment nu am mai fost nici munteni, nici moldoveni. Eram toți români!".

1835

În arhivele prințului polon Czartoryski, un document semnat Ghica (fără prenume), subliniază necesitatea unirii tuturor provinciilor istorice românești „avînd aceeași limbă, religie, obiceiuri, care odinioară formau un tot; acestea ar putea fi electrizate și ridicate împotriva dușmanului, amintindu-le trecutul comun, făcîndu-le să spere într-același viitor, în aceeași mare patrie"; 1 aprilie: Obștească Adunare a Moldovei votează „articolul adițional", adăugat de Poartă și Imperiul țarist la Regulament, care — pentru orice modificare constituțională — prevede obligativitatea aprobării celor două Curți, suzerană și protectoare; 8 iulie: Moldova și Țara Românească încheie o convenție privind regimul comerțului între cele două principate (tranzitul mărfurilor, exceptînd grînele și vitele, devine

liber). Poarta recunoaşte navelor moldovene şi muntene dreptul de navigaţie pe mare.

1838

noiembrie Partida naţională (alcătuită din boierimea liberală, în frunte cu Ion Cîmpineanu) elaborează *Act de unire şi independenţă*, ce susţine unirea principatelor, alegerea unui domn ereditar în ambele principate, adoptarea unei Constituţii: „Suptiscăliţii rumâni ai Prinţipatului Valahii... adunaţi ca să proclamăm drepturile locului [ţării] lor... declară... ca românii moldavi, care suferă asemenea rele şi toţi acei fraţi ai lor care gem acuma sub un giug din cele mai despotice... a să însoţi la al lor cuget şi a face împreună cu ei unul şi singur norod".

1839

Félix Colson, secretar al consulului Franţei la Bucureşti, publică *De l'état présent et de l'avenir des Principautés* (Starea actuală şi viitorul principatelor); în 1862 va consacra românilor un alt studiu, *Nationalité et régénération des paysans moldo-valaques* (Naţionalitatea şi regenerarea ţăranilor moldo-valahi) cu lungi incursiuni în istoria poporului român, demonstrîndu-i continuitatea, unitatea, îndepărtata origine.

1840

mai La Bucureşti se constituie o societate secretă condusă de Dimitrie (Mitică) Filipescu la care aderă N. Bălcescu, D. Macedonski, C. Telegescu, M. Serghiescu, bănăţeanul Eftimie Murgu, Jean A. Vaillant. „Societatea — scrie *Bălcescu* — îşi luase de misie de a continua programa revoluţiei de la 1821, şi de a realiza întru totul dorinţele şi trebuinţele poporului, surpînd ciocoismul şi fanariotismul şi înălţînd românismul la putere"; octombrie: conducătorii societăţii sînt arestaţi şi condamnaţi la 8-10 ani ocnă; N. Bălcescu (minor) e internat la Mănăstirea Mărgineni.

1842

Cărturarul sas, *Stephan Ludwig Roth* se ridică în apărarea culturii naţionale româneşti: „O limbă a ţării avem deja: nu cea germană, nu cea maghiară, ci e limba *română*. Orice-am face noi, aceasta este situaţia şi nu alta. Dacă se întîlnesc un maghiar şi un sas care nu cunosc unul limba celuilalt, apelează la limba română. Dacă faci o călătorie, dacă te duci la un tîrg, româneşte ştie fiecare. Ca să înveţi limba maghiară sau limba germană trebuie să urmezi şcoli, româneşte înveţi pe stradă, în contactul zilnic, aproape fără nici o străduinţă deosebită".

1843

vara La Regimentul grăniceresc năsăudean, alcătuit numai din români, este găsită poezia *Cîntecul revoluţionar* — patriotică evocare a trecutului de glorie dacică pe pămîntul transilvănean şi prevestitoare a reînvierii acestei glorii în fiinţa unui stat românesc, care să cuprindă Transilvania, Banatul, Moldova şi Ţara Românească; toamna: se înfiinţează, la Bucureşti, societatea secretă Frăţia, avînd ca deviză „Dreptate, Frăţie". Fondatori: Ion Ghica, Nicolae Bălcescu, Cristian Tell.

1844

J.A. Vaillant publică *La Roumanie*, vibrant apel în favoarea unităţii românilor: „Dintre toate popoarele creştine, legate imperiului turcesc — scria el, în 1857 — moldo-valahii... au luptat mai bine de trei sute de ani pentru independenţă... şi dacă sînt încorporaţi şi tributari, ei nu sînt nici subjugaţi, nici supuşi. Ţara lor este tot a lor şi, printre toate vicisitudinile [istoriei] lor, ei şi-au păstrat dreptul de autonomie. Ei... vorbesc toţi aceeaşi limbă şi această limbă... este germenul unei naţionalităţi deja puternică".

1844-1845

Puternică mişcare politică naţională în Banat, condusă de profesorul Eftimie Murgu, care militează pentru unirea Banatului cu Transilvania pentru a „întemeia un stat românesc".

1845

februarie Se întemeiază Asociaţia pentru înaintarea literaturii şi culturii româneşti, care promovează, de la început, colaborarea largă pe plan cultural şi politic, pe tot întinsul teritoriului locuit de români; preocupările politice reies şi din faptul că sub pretextul alcătuirii unei gramatici şi a unui dicţionar al limbii, reprezentanţi ai românilor din toate provinciile se adună la Bucureşti, Iaşi,

Pentru apărarea pământurilor țării, dacii au opus o eroică și îndârjită rezistență în fața oștirilor lui Traian.

Norii întunecoși se risipesc și, în lumină de soare, poporul coboară din munți și din păduri ca să se așeze, pregătindu-și căprioriii casei, iar, pentru apărarea căminului, arcul și securea.

În preajma unei falnice mănăstiri (Cozia), se întind corturile oștirii românești ; Mircea cel Bătrîn, sprijinit pe armată bine organizată, poate sta de vorbă ca putere de la putere cu trimișii sultanului.

În același timp, Alexandru cel Bun, în Moldova, întărește temelia statului feudal organizat. Voievodul împarte spade și hrisoave de dregători.

Poporul român, organizat și întărit cu oaste, e gata pentru fapte mari. Cei trei voievozi, Ioan Corvin, Vlad Dracul și Ștefan II, ridică spada pentru apărarea țării.

În fața cetății Suceava, Ștefan cel Mare, înconjurat de curtea și ostașii lui, primește din partea papei Sixt IV spada de apărător al creștinității.

Meagoe Basarab, doamna Despina și fiul lor Teodosie in fața ctitoriei lor, de la Curtea de Argeș.

Mihai Viteazul, în fruntea căpitanilor, steagurilor și oastei lui, intră în Alba Iulia ca domn al Țării Românești, Moldovei și Ardealului.

Tudor Vladimirescu primește din partea boierilor actul de consfințire a drepturilor cerute de Adunarea Norodului.

Meagoe Basarab, doamna Despina și fiul lor Teodosie in fața ctitoriei lor, de la Curtea de Argeș.

Mihai Viteazul, în fruntea căpitanilor, steagurilor și oastei lui, intră în Alba Iulia ca domn al Țării Românești, Moldovei și Ardealului.

Tudor Vladimirescu primește din partea boierilor actul de consfințire a drepturilor cerute de Adunarea Norodului.

CRONICA MARII UNIRI

Brașov, pregătind „o acțiune generală din partea tuturor românilor — dacă evenimentele ar cere-o".

1846

Istoricul și revoluționarul maghiar *Jakab Elek (Szekely)* scrie în ziarul *Erdelyi Hirado*, nr. 182, septembrie: „Față de nici un popor nu are Transilvania să se achite în așa măsură ca față de români, fiindcă nimenea nu se află într-o situație atît de nefericită ca ei". Ziaristul francez *Hippolyte Desprez*, emisar al prințului Czartoryski (deceniul 5 al veacului trecut) în Țările române, are convingerea că poporul român „constituie un singur corp, și vastul teritoriu care îl cuprinde se numește pe bună dreptate România în limba patriotismului".

1847

ianuarie *N. Bălcescu* rostește, la Paris, discursul *Privire asupra stării de față, asupra trecutului și viitorului patriei:* „Ținta noastră socotesc că nu poate fi alta decît unitatea națională a românilor. Unitate mai întîi în idei și simțăminte, care să aducă apoi cu vremea unitatea politică, care să facă din munteni, din moldoveni, din transilvăneni, din bănățeni un trup, o nație românească".

EVOLUȚIA BURGHEZO-DEMOCRATICĂ DE LA 1848 A CONSTITUIT UN MOMENT CRUCIAL ÎN TRECEREA ROMÂNIEI DE LA FEUDALISM LA CAPITALISM, A DAT UN PUTERNIC IMPULS CREȘTERII CONȘTIINȚEI DE SINE A POPORULUI ROMÂN, A EXPRIMAT HOTĂRÎREA MOLDOVENILOR, MUNTENILOR ȘI TRANSILVĂNENILOR DE A SFĂRÎMA VECHILE RELAȚII FEUDALE, DE A DESCHIDE CALEA NOII ORÎNDUIRI, DE A FĂURI UNITATEA NAȚIONALĂ ÎN CADRUL FRONTIERELOR UNUIA ȘI ACELUIAȘI STAT.

1848

Inițiată și organizată unitar, prin eforturile revoluționarilor români din Muntenia, Moldova și Transilvania, revoluția din 1848-1849, desfășurată ca un act de voință a maselor populare, a concentrat în programele sale importante revendicări sociale, politice și naționale: desființarea relațiilor de producție feudale, realizarea unității naționale și modernizarea instituțiilor statului în conformitate cu transformările petrecute în societatea românească. Revoluția a pus în lumină nesecatul potențial revoluționar al maselor largi populare, atașamentul lor profund față de ideile novatoare de transformare a societății, față de idealul unității naționale. Ziarul *Constituționalul* scria: „toate țările locuite de români trebuie să se numească îndeobște România și să formeze un stat, pentru că toate sînt patria românilor și pentru că toți patrioții români, locuitori în dînsele formează nația română care să fie una și nedespărțită".

Revoluția românilor s-a desfășurat în contextul general-revoluționar al Europei anilor 1848-1849, concomitent cu revoluțiile din Franța, Germania, Italia, Austria, Ungaria.

ianuarie Intră în vigoare convenția moldo-munteană pentru desființarea graniței vamale, cele două țări constituind o piață unică.

8 martie La Paris, în locuința lui Nicolae Bălcescu, are loc o întrunire a revoluționarilor români (munteni și moldoveni), în cadrul căreia se hotărăște începerea revoluției. În numeroase alte întîlniri dintre revoluționarii moldo-munteni, ce avuseseră loc pînă atunci, la care participă și cei din Transilvania, au fost puse bazele unui plan comun de luptă, unul din principalele puncte fiind realizarea unității politice.

9 martie Declarație a nobilimii maghiare din Transilvania, prin care se cere alipirea Principatului Transilvaniei la Ungaria.

12 martie La Sibiu, Simion Bărnuț lansează o proclamație prin care cheamă pe românii transilvăneni să lupte pentru recunoașterea lor ca națiune, pentru adunare națională proprie și desființarea iobăgiei.

18 martie Sașii din Brașov înmînează magistratului o petiție în mai multe puncte; exprimîndu-și dorința de a „trăi în bună înțelegere și în frățietate cu celelalte națiuni"; la punctul 7 ei cer „acceptarea valahilor de cetățeni egal îndreptățiți".

30 martie Împăratul Austriei sancționează legile votate de Dieta maghiară din Pozsony (Bratislava), privind desființarea servituților feudale și trecerea sesiilor urbariale în proprietatea foștilor iobagi; legile sînt aplicate și în Banat și Crișana.

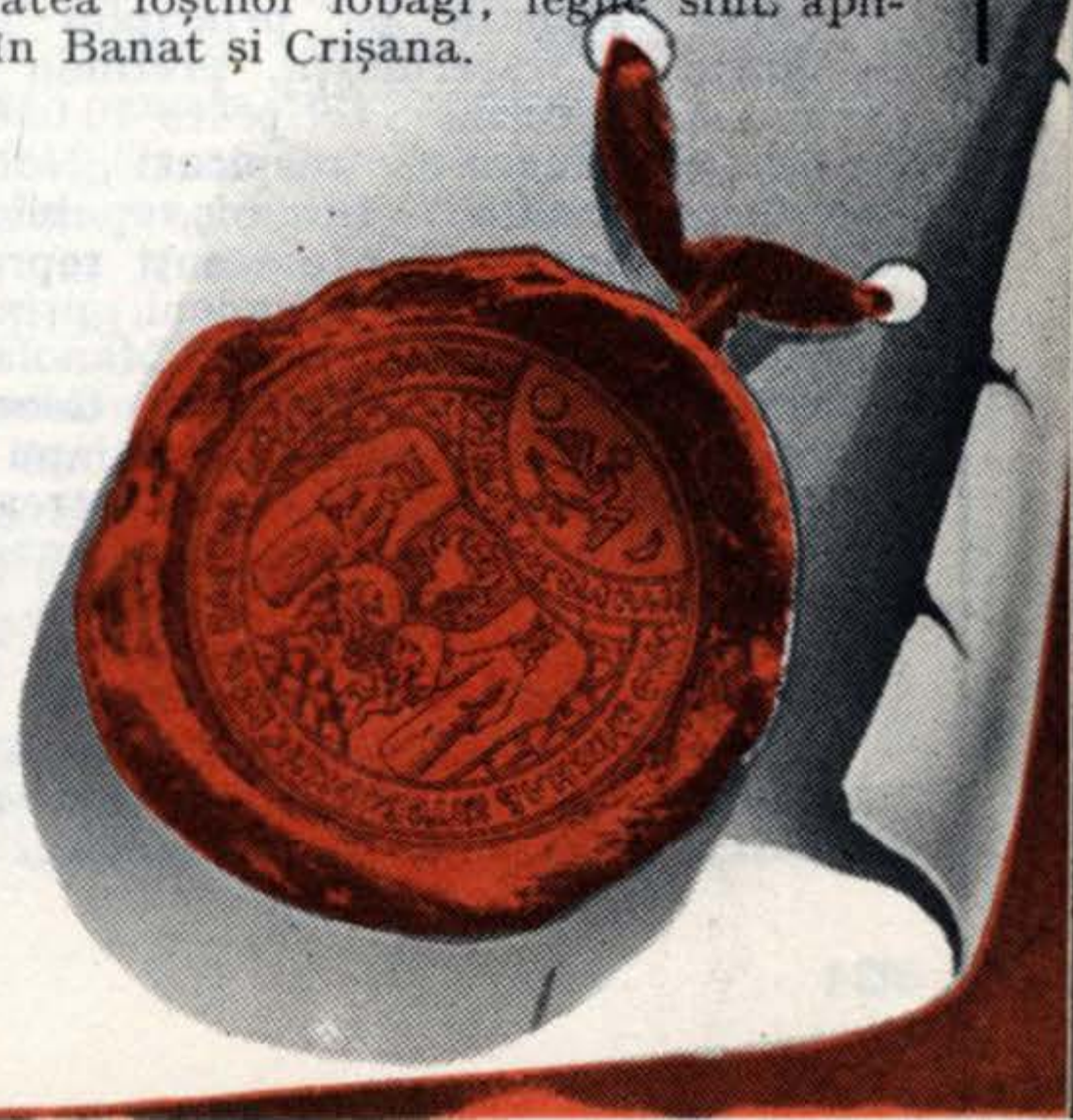

CRONICA MARII UNIRI

17 aprilie *August Treboniu-Laurian* — din 1840 profesor la București — scrie lui Nicolae Bălășescu, la Sibiu: „Să se adune românii, să se unească între sine... Cereți independență națională română".

18 aprilie Pe Cîmpia Libertății din Blaj, prima Adunare politică a românilor transilvăneni hotărăște convocarea, pentru 3 mai, a unei mari Adunări naționale.

mai Vasile Alecsandri publică broșura *În numele Moldovei, a omenirii și a lui Dumnezeu*, adresată „fraților români din toată România".

2 mai În Catedrala din Blaj, o întrunire a conducătorilor revoluționari stabilește programul ce trebuie discutat a doua zi; *Simion Bărnuț* arată că libertatea unui popor este în primul rînd națională; necesitatea ca poporul „să proclame libertatea și independența națiunii române... Națiunea română dă de știre națiunilor conlocuitoare că, voind a se constitui și organiza pe temei național, n-are cuget dușman în contra altor națiuni și cunoaște același drept pentru toate, voiește a-l respecta cu sinceritate, cerînd respect împrumutat după dreptate; prin urmare, nici nu va suferi a fi supusă altora, ci voiește drept egal pentru toate".

Istoricul *Maurice Baumont*, membru al Institutului Franței, în ziarul *Le Monde*, din 1-2 decembrie 1968: „În Transilvania exista o populație românească majoritară care vorbea aceeași limbă ca și populația din Muntenia și Moldova. Încetul cu încetul se conturase ideea unității geografice, etnice și culturale între cele trei provincii și această idee devenea tot mai populară. Mulți români din Transilvania sperau să se unească cu frații lor din Muntenia și Moldova. Această speranță de unificare a fost exprimată cu vigoare cu ocazia revoluției din iunie 1848, din Muntenia".

3 mai Marea Adunare Națională de la Blaj adoptă programul social-politic al revoluției transilvănene. Unirea întregului neam românesc într-o „Daco-Românie" sau „Românie" independentă este cerută prin programul adoptat, care proclamă ferm că „națiunea română răzimată pe principiul libertății, egalității și fraternității, pretinde independența sa națională"; cei peste 40 000 participanți la Adunare cer răspicat: „Noi vrem să ne unim cu țara!", într-o „republică românească a Daciei". Sînt prezenți reprezentanți ai românilor de pretutindeni, printre care Alecu Russo, Costache Negri, Manolache Costache Epureanu, Al. I. Cuza, George Sion, Niculae Ionescu, Dumitru Brătianu și mulți alții. *Alecu Russo:* „Un popor întreg, de același port și de aceeași limbă stă măreț în lumina soarelui"; la Lugoj, românii, întruniți în adunare, cer drepturi naționale; participă și unii revoluționari moldoveni și munteni.

Istoricul maghiar *Jakab Elek*: „Măreț era spectacolul ce se desfășura în fața noastră... Această masă imensă de oameni... părea o mare liniștită, pe a cărei suprafață nu se zărea nici cel mai mic val".

Medicul și scriitorul sas *Daniel Roth:* „Moldovenii și muntenii vor libertate politică și de gîndire, o Constituție și instituții care să garanteze dezvoltarea liberă a poporului pe bază națională... Împreună cu Transilvania, România ar primi o formă rotunjită, solidă... Viitorul Daciei (Transilvania, Moldova, Țara Românească, împreună) nu aparține nici națiunii ungare, nici celei germane, ci numerosului popor român".

4 mai Adunarea de la Blaj adoptă *Petiționea națională*, cel mai complet și înaintat program de revendicări naționale și social-politice al revoluționarilor transilvăneni. Privitor la soarta Transilvaniei, se cere amînarea discutării de către Dietă a unirii ei cu Ungaria pînă la convocarea unei Adunări în care românii să fie reprezentați proporțional.

12 mai Programul revoluționarilor moldoveni refugiați la Brașov, *Prințipiile noastre pentru reformarea patriei*, cere unirea Moldovei și Țării Românești „într-un singur stat neatîrnat românesc".

13 mai Cărturarul sas *Stephan Ludwig Roth* scrie profesorului brașovean Samuel Schel: „Dacă majoritatea Dietei din Cluj proclamă uniunea [unirea cu Ungaria], națiunea română va privi lucrul acesta — cum și este în realitate — drept un refuz al recunoașterii naționalității sale. Pun foarte puțin temei pe Viena, acolo nu se știe cine-i bucătarul și care-i ospătarul... Ideea unui stat al românilor trăiește în mii și mii de inimi. Materia este inflamabilă, nu poate să rămînă multă vreme fără efect".

14 mai Gazeta radicală din Pesta *Marczius Tizenötödike:* „În Ardeal, două puteri vor hotărî asupra soartei uniunii [cu Ungaria]: Dieta și poporul român. Dieta nu reprezintă decît cîteva sute de oameni — românimea înseamnă Ardealul întreg... Uniunea Ardealului cu Ungaria, fără consimțămîntul românilor, e un lucru de care nici să nu ne apucăm".

17 mai Împotriva voinței românilor exprimată la Blaj, Dieta nemerească (nobiliară) din Cluj votează unirea Transilvaniei cu Ungaria; momentul influențează hotărîtor desfășurarea evenimentelor. *Karl Marx:* „Dieta mag-

naților Transilvaniei a votat încorporarea la Ungaria. Deputația trimisă de la Blaj află la Pesta că cine nu recunoaște unirea va fi declarat rebel".

9 iunie Revoluționarii moldoveni exilați organizează Comitetul revoluționar moldovean, în frunte cu Costache Negri, Al. I. Cuza, Zaharia Moldovanu ș.a., în strînse legături cu revoluționarii munteni; Mihail Kogălniceanu redactează un program de revendicări social-politice.

Proclamația de la Islaz, împreună cu cele 22 puncte, constituie programul revoluționarilor munteni, citit și la București la 11 iunie și pe baza căreia se formează Guvernul provizoriu de la 14 iunie.

15 iunie Populația Bucureștilor, adunată pe Cîmpia Filaretului, loc numit din această zi Cîmpia Libertății, depune jurămînt pe Constituție: „Jur că voi fi credincios voinței nației române, apărînd-o din toate puterile împotriva oricărui atac și asuprire; jur că nu voi lucra niciodată în contra intereselor nației și că voi ține și apăra cele 21 [22] de puncturi decretate de popor, conlucrînd după putință-mi și jertfind viața mea chiar pentru dînsul și pentru nație".

La Lugoj, se ține o nouă Adunare a românilor din Banat, care hotărăște formarea unei armate populare, introducerea limbii române în școli și cere recunoașterea națiunii române.

19 iunie Apare la București *Pruncul român:* „Valahia este liberă sau pe calea libertății; Moldova încă geme în lanțurile robiei... Revoluția de la 11 iunie [data izbucnirii ei în Capitală] a liberat o provincie a României, iar nu România întreagă..."

25 iunie Profesorul ardelean *C. Roman* scrie lui A. C. Golescu, cerîndu-i să-i informeze pe „frații de peste Carpați" despre evenimentele din Transilvania și dorința românilor de aici de a forma „o Dacie", îndemnîndu-i pe toți să adopte deviza „formarea Daciei", pentru ca să „arătăm lumii că sîntem români".

26 iunie *Unire cu Moldova* este titlul unui articol apărut în *Pruncul român*: „Muntenii și moldovenii nu fac decît o singură nație, amîndoi poartă același glorios nume de români, amîndoi vorbesc aceeași limbă, cu aceeași religie, aceleași interesuri, au suferit aceleași nenorociri și simt aceeași trebuință de îmbunătățire a soartei lor; alcătuiesc, cu un cuvînt, un singur corp".

8 iulie Din Banat, *Eftimie Murgu* scrie lui N. Bălcescu: „M-am bucurat din inimă văzînd programa și alte acte din care am putut vedea că ați izbutit a apuca cîrma țării și că libertatea a triumfat în țară..."

18 iulie Comitetul revoluționar moldovenesc: „Mișcarea Valahiei spre dobîndirea neatîrnării naționale... declararea românilor din Banat și din Transilvania de a veni în ajutorul Moldovei și al Valahiei, cînd le-ar călca vreun dușman, este o dovadă de duhul ce insuflă astăzi pe toți românii... Nu, fraților!, să nu ne dăm în lături de măreața mișcare a Valahiei, căci, de va izbîndi ea, va izbîndi și Moldova. Soartele acestor două provincii sînt atît de legate împreună, încît ele vor avea totdeauna același viitor. De datoria și interesul nostru este dar să întindem mînele la frații noștri de peste Milcov ca frați de același sînge și de aceeași soartă".

19 iulie *Al. C. Golescu:* „Bălcescule, a sosit timpul ca să organizăm o frăție secretă și grandioasă, care să se întindă peste toate părțile României și să aibă cîțiva capi în fiecare provincie, iar centrul ei în București, unde este și mai multă libertate de acțiune".

august *Mihail Kogălniceanu* publică, *Dorințele partidei naționale în Moldova*, unul din cele mai complete programe ale revoluției române din 1848; unirea Moldovei cu Țara Românească, „cheia boltei, fără care s-ar prăbuși tot edificiul național".

29-30 august La Orlat, lîngă Sibiu, românii organizează o Adunare de protest împotriva decretării unirii Transilvaniei cu Ungaria.

septembrie Scriitorul și publicistul maghiar *Dózsa Dániel*, în ziarul *Ellenör* din Cluj: „Românimea, care, chiar sub apăsarea îndelungatei oprimări, și-a păstrat naționalitatea, merită libertatea și propășirea..."

2-16 septembrie A treia Adunare Națională a românilor la Blaj respinge unirea Transilvaniei cu Ungaria și alcătuiește un memoriu către Parlamentul liberal din Viena, în care se cere, în numele „fraților din Principatele dunărene", unirea tuturor românilor. Țăranii (peste 60 000) se prezintă înarmați; începe constituirea unei oști revoluționare, sub conducerea lui Avram Iancu, Axente Sever și Iovian Brad.

septembrie-octombrie Comitetul Național Român din Sibiu organizează 15 legiuni pentru înlăturarea administrației claselor conducătoare ungare în Transilvania.

4 octombrie Proclamația *Frați sași și români* a Adunării secuilor de la Lutița: „În mînă ne sînt armele, iar în piept hotărîrea bărbătească de a apăra patria și libertatea tuturor cetățenilor ei... Respectăm naționali-

tatea, limba și credința voastră și sîntem gata să le apărăm cu tăișul armelor noastre. Sîntem prietenii noii libertăți a foștilor iobagi și dorim să vă sprijinim frățește în menținerea ei. Dorim egalitate în drepturi și egala împărțire a obligațiilor și sîntem dușmanii declarați ai acelora care voiesc altceva".

Istoricii sovietici *V.I. Grosul, E.E. Certan,* în lucrarea *Rossiia i formirovanie Rumînskogo nezavisimogo gosudarstva* (Rusia și formarea statului român independent), Moscova, 1969: „Revoluția din Valahia a fost înăbușită în urma intervenției ruso-turce... Guvernul țarist urmărea foarte alarmat evenimentele din principate, ca și din alte țări europene, unde revoluția înregistra victorie după victorie. La 30 aprilie [1848], din ordinul țarului Nicolae I, generalul Duhamel a sosit la București, pentru a preveni manifestările revoluționare în principat. Unități speciale rusești au fost masate la granițele Moldovei... Interesul deosebit acordat [de revoluționarii români] unirii nu era întîmplător".

1849

În primele luni ale anului, lipsa de colaborare și unele neînțelegeri reciproce ale obiectivelor revoluționare dintre conducătorii revoluției din Ungaria și Transilvania generează fricțiuni, ușurînd acțiunile contrarevoluționare ale reacțiunii interne și internaționale.

Ianuarie-Iulie Epopeea apărării eroice a regiunii Munților Apuseni de către armatele țărănești comandate de Avram Iancu.

13 februarie Delegația desemnată de Adunarea românilor ținută la Sibiu, în 16 decembrie 1848, avînd în frunte pe episcopul Andrei Șaguna, înmînează împăratului Franz Iosif *Petiția generală,* în care se cere: legitima constituire a națiunii române într-un organism statal unitar, de sine stătător, administrație în limba română, reprezentare proporțională în Parlamentul imperial etc.

20 februarie Constituția lui Franz Iosif recunoaște Transilvaniei o autonomie limitată.

27 februarie Comitetul Național Român aflat la Sibiu se refugiază în Țara Românească.

4 martie Lupta revoluționară a popoarelor din Imperiul habsburgic determină Curtea din Viena să elaboreze o Constituție, care recunoaște existența mai multor provincii. Transilvania rămîne principat autonom, Curtea imperială nerecunoscînd „uniunea" votată de Dieta nobiliară din Cluj.

2 aprilie Dieta Națională (Conventul revoluționar), întrunită la Debreczen, votează detronarea Habsburgilor și proclamă Ungaria stat liber și independent; L. Kossuth este ales guvernator al țării.

10-11 aprilie Tratative între conducătorii moților, în frunte cu Avram Iancu, și trimisul lui L. Kossuth, privind concilierea forțelor revoluționare române și maghiare.

Ion Buteanu către maiorul Csuták Kalman: „... Așa văd cum că d-voastră lucrați lîngă principiile egalității, libertății și a fraternității. Foarte mă mir, căci și noi românii tot pentru același principiu ne luptăm; și de cînd am început lupta aceasta tot adevărata libertate și recunoștință [recunoașterea] existenței politice a națiunii române o am strigat. Aceasta ne-a fost simbolul, pentru asta trăim și murim. Dacă dar și dv. pentru asta vă luptați, atunci între noi nu este nici o dischilinire [deosebire] și e pagubă a vărsa atîta sînge fără nici un folos".

22 aprilie Începe o nouă rundă de tratative între conducătorii moților și emisarul guvernului revoluționar maghiar. Din păcate tratativele eșuează; între cele două părți se produc numeroase și dureroase ciocniri, păgubitoare cauzei revoluționare din cele două țări.

6-7 iunie La chemarea Curții din Viena, trupele țariste intră în Transilvania și Ungaria pentru înăbușirea revoluției.

Națiunile română și maghiară nu se pot considera dușmane. Aceasta este una din principalele idei ce răzbate din lucrarea istoricului maghiar contemporan *Kovács Endre, A Kossuth — emigráció es az europai szabad s'agmozgalmak* (Emigrația kossuthistă și mișcările europene de eliberare), apărută la Budapesta, în 1967, din care reproducem cîteva pasaje:

„Pornind de la necesitatea colaborării revoluționare a tuturor popoarelor asuprite, Bălcescu a făcut apel, printr-o scrisoare, la prietenul său ardelean, A. Treboniu-Laurian, să nu rupă legăturile cu ungurii, să-i facă pe aceștia să înțeleagă că salvgardarea națiunii lor față de absolutism constă în alianta cu românii.

Încă în luna mai 1848, Comitetul revoluționar din Țara Românească l-a trimis pe Dumitru Brătianu în capitala Ungariei pentru a purta tratative cu primul ministru, Batthyány Lajos, cu privire la alianța revoluționară maghiaro-română contra marilor puteri cotropitoare Austria și Rusia țaristă... În decursul tratativelor, a reieșit clar că cele două părți nu se pot înțelege. Guvernul provizoriu, care a luat ființă la București la 9 iunie 1848, l-a împuternicit pe Brătianu ca reprezentant diplomatic în Ungaria și Austria. Acesta a plecat de la Budapesta la Viena, pentr ca, la 30 iunie, să se întoarcă în capitala Ungariei. Acolo el a avut în continuare impresia că «nu se poate face nimic» cu ungurii...

Un important capitol al acestor contacte l-au constituit și negocierile purtate de Alexan-

dru Golescu-Negru la Viena și pe urmă la Paris, negocieri care, deși marcate de toate complicațiile relațiilor maghiaro-române, în ultimă instanță, au arătat că în rîndul revoluționarilor români s-a manifestat o vie dorință spre un acord cu ungurii. Al. Golescu-Negru a plecat la Paris, prin Viena și Frankfurt... La 10 octombrie 1848, Teleki Laszlo, i-a scris, din Paris, lui Kossuth: «Sînt într-o colaborare destul de bună și cu Golescu, emisar din Țara Românească; i-am spus că dacă eu, care fac parte dintre ungurii cei mai înverșunați, pot fi în așa bună conlucrare și prietenie cu el, care este cel mai îndîrjit valah, e semn că națiunile română și maghiară nu se pot considera dușmane»...

De la bun început istoricii unguri mai vechi (de exemplu Karolyi Arpad) au examinat cu suspiciune tratativele maghiaro-române, negînd orice bune intenții ale fruntașilor politici români. Dar studierea problemei fără prejudecăți naționaliste anihilează argumentele istoriografiei burgheze, care pune la îndoială faptul că revoluționarii români au dorit sincer să se coalizeze cu maghiarii împotriva Vienei. Dorința lor de a realiza acest lucru reiese clar din corespondența conducătorilor revoluției din Muntenia și Ardeal. Colaborarea a fost însă împiedicată de factori pe care istoriografia națională maghiară i-a trecut consecvent sub tăcere. Bălcescu, Golescu-Negru și ceilalți conducători radicali ai revoluției române, care au pus la loc de frunte, în programul lor, desființarea iobăgiei au cerut, și pentru românii din Ardeal, realizarea eliberării sociale și naționale; ei nu au putut rămîne indiferenți față de soarta țăranului român din Ardeal, care — precum a constatat între timp și istoriografia maghiară — nu se îmbunătățise substanțial nici după izbucnirea revoluției ungare, în primăvara anului 1848. Mișcările țărănimii române din Ardeal au continuat și după această dată. Inconsecvența manifestată de guvernul revoluționar maghiar în problema agrară s-a răzbunat mai grav în teritoriile naționalităților conlocuitoare, unde asupririi sociale i s-a adăugat și cea națională.

Adunarea de al Blaj, ținută la 3 mai 1848 poate fi considerată principalul punct de pornire pentru întregul program de revendicări sociale și naționale al românilor transilvăneni...

Primul obiectiv al Dietei din Cluj — convocată la 17 mai — a fost «uniunea» Transilvaniei cu Ungaria... Împăratul Ferdinand I a sancționat-o la 29 mai, prin Legea nr. 1 din 1848... Proclamarea «uniunii» a agravat și mai mult situația: consecvenți, conducătorii românilor au declarat că acest act s-a înfăptuit în mod abuziv, de către clasa dominantă maghiară, fără ca locuitorii români interesați să fie consultați. Ca atare, «uniunea» nu putea fi considerată legală, și, ea a rămas pentru revoluționarii români o problemă deschisă, nerezolvată, iar intransigența manifestată de guvernul revoluționar și de opinia publică maghiară în această chestiune a fost una dintre principalele cauze ale mișcării naționale românești din Ardeal. După ce s-a convins că guvernul maghiar nu este capabil să pună capăt exploatării feudale a țărănimii române, considerînd problema Ardealului închisă, mișcarea românească s-a orientat, după cum era și firesc, spre Viena, așteptînd de acolo sprijin. Situația s-a agravat și mai mult prin abuzul necumpănit, manifestat pe scară largă de către autoritățile maghiare în Ardeal.

Bineînțeles, adepții colaborării maghiaro-române nu s-au limitat la Bălcescu și tovarășii săi; propovăduitori entuziaști s-au găsit atît printre liderii politici români din Ungaria și Ardeal, cît și printre cei maghiari...

Străduințele pentru realizarea unei alianțe revoluționare s-au manifestat, în primul rînd, prin efortul insistent, neobosit și eroic al lui Bălcescu... A fost, într-adevăr, nevoie de abilitatea și tactica lui Bălcescu, de orizontul său european, de obiectivitatea sa lipsită de patimă și de patriotismul său sincer, pentru ca, pe baza tratativelor prelungite, să se obțină rezultate. Eliminînd toate piedicile, el a realizat, la 2 iulie 1849, acordul cunoscut sub numele de *Projét de pacification*, precum și pe cel privind crearea legiunii române, care urma să lupte alături de armata revoluționară maghiară. Faptul că aceasta nu s-a mai înființat se datorește numai eșecului militar al revoluției maghiare..."

3 iulie Scrisoare-manifest către poporul maghiar lansată de *Avram Iancu* la Cîmpeni: „Libertate, egalitate, frățietate. Fraților maghiari! Ascultați cuvintele, purcese din adîncul sufletului unui român sincer... Deie-și părerea Europa, judece popoarele civilizate, noi ne luptăm pentru libertatea noastră cea asuprită de-a veacurilor nedreptate. Fraților! Credeți-ne nouă că noi prea luminat vedem și prea hotărît credem, că în aceste două patrii surori, maghiarul de existență și viitor nu poate vorbi fără român, nici românul fără maghiar... Pe noi ne-a răsculat nerecunoașterea naționalității politice, tiraniile și barbariile conservatorilor și aristocraților transilvani, maghiari, care, poporul în această epocă nu le-a mai putut suferi, și de care inteligența s-a scîrbit cu totul... Vă spunem cu cea mai umană sinceritate, nu ar fi tîrziu a ne dobîndi de amici... Luați alte mijloace de a trata cu noi, convinge-veți deplin, că între noi și voi armele niciodată nu pot hotărî, însă nu întîrziați..."

CRONICA MARII UNIRI

16 iulie Camera Deputaților din Ungaria votează Legea naționalităților (Legea nr. 8) care dă românilor și slavilor din Ungaria drepturi naționale; prin votarea ei, guvernul maghiar speră să obțină alianța românilor și sîrbilor împotriva trupelor intervenționiste.

19 iulie Armata condusă de Bem este înfrîntă, la Albești-Sighișoara, de trupele țariste ale generalului A.N. Lüders.

29 iulie Decret al lui L. Kossuth prin care se anunță încetarea oficială a luptelor dintre români și maghiari.

1 august Armata maghiară comandată de generalul Arthur Görgey capitulează, la Șiria, în fața unităților țariste conduse de generalul I.F. Paskievici.

2-3 septembrie Întrevedere Eftimie Murgu — generalul Bem, o ultimă încercare de unire a forțelor revoluționare româno-maghiare.

decembrie Se constituie, la Paris, Asociația română pentru conducerea emigrației revoluționare; în frunte, un comitet format din I. Ghica, Gh. Magheru, N. Bălcescu, C.A. Rosetti și D. Brătianu.

Cerințele obiective și aspirațiile vitale ale poporului nostru n-au putut fi înfăptuite în 1848 datorită atît împotrivirii forțelor reacțiunii interne, cît și coalizării acestora cu reacțiunea feudală internațională. Imperiile vecine — țarist, otoman și habsburgic — profund ostile tendinței de emancipare a popoarelor, eliberării lor naționale și sociale, creării de state naționale unitare — și-au dat mîna și au reprimat cu forța armelor revoluția burghezo-democratică în Țările române.

UN MOMENT DE O DEOSEBITĂ IMPORTANȚĂ ISTORICĂ L-A CONSTITUIT ÎNFĂPTUIREA ÎN 1859 A STATULUI NAȚIONAL PRIN UNIREA MUNTENIEI ȘI MOLDOVEI, SUB DOMNIA LUMINOASĂ A LUI ALEXANDRU IOAN CUZA. ACEASTA A MARCAT INTRAREA ȚĂRII NOASTRE ÎN NOUA ETAPĂ A EVOLUȚIEI EI CAPITALISTE, A RIDICAT PE O TREAPTĂ SUPERIOARĂ LUPTA DE ELIBERARE NAȚIONALĂ, MIȘCAREA REVOLUȚIONARĂ A MASELOR MUNCITOARE PENTRU DREPTURI ȘI LIBERTĂȚI SOCIALE.

1850

martie *N. Bălcescu,* într-o scrisoare către A.C. Golescu: „Trebuia făcută o *revoluție democratică și socială*. Acesta a fost scopul nostru, programul din 1848... Dreptul nostru de a face revoluție era dreptul nostru de autonomie... Odată înfăptuită această revoluție, ne mai rămîneau de făcut alte două revoluții: o revoluție pentru *unitatea națională* și, mai tîrziu, pentru *independența națională*, ca în felul acesta națiunea să reintre în posesia deplină a drepturilor sale naturale. Este deci evident pentru toți cei care înțeleg ce înseamnă progres și dezvoltare istorică că revoluția care va veni nu se va mărgini la a fi o revoluție democratică și socială, ci că, potrivit actualelor tendințe ale ideilor în toată Europa și mai ales printre români, ea se va face într-una din *unitățile* naționale... Problema unității a făcut mari progrese și s-a simplificat foarte mult. Unirea Valahiei și a Moldovei este un fapt împlinit pentru toată lumea... și ea nu poate să nu se realizeze neîntîrziat. Românii din Austria... cer toți și cu multă insistență să se constituie într-un singur corp de națiune de trei milioane și jumătate și pînă la urmă vor dobîndi acest lucru. Cînd deci cele două mari grupe de patru milioane și de trei milioane și jumătate de români se vor constitui unul alături de celălalt, cine le va mai putea împiedica să se unească? *Românța noastră va exista deci*. Am această convingere intimă. E orb cine n-o vede".

8 septembrie Revoluționarii români exilați la Paris editează revista *România viitoare;* din sumar: Alecu Russo — *Cîntarea României;* N. Bălcescu — *Mersul revoluției în istoria românilor*. Revista publică manifestul *Poporului român:* „Fraților! Români! Niciodată încrederea în viitorul României, una mare și nedespărțită, nu a ieșit din inima noastră. Niciodată dezunirea nu va fi păcatul la care vom cădea..."

1851

Societatea literară a junimii române studioase la Academia de drepturi și Arhigimnaziul din Oradea, creată din inițiativa lui Al. Roman, militează pentru propășirea culturii române și strîngerea legăturilor cu alte centre românești din Transilvania și de peste munți.

mai-iunie La Paris apar două numere din revista *Junimea română;* aici se publică conferința lui *N. Bălcescu, Mișcarea românilor din Ardeal la 1848*, ținută la 3 mai: *„Astăzi e învederat pentru tot românul cu minte și cu inimă că libertatea naționalităților nu poate veni de la curțile împărătești și din mila împilătorilor și a despoților, ci numai dintr-o unire strînsă între toți românii și dintr-o ridicare a tutulor împreună și în solidaritate cu toate popoarele împilate. Aceasta este calea nouă pe care păşesc și trebuie a păși toți românii de progres și de mișcare* din Ardeal, Banat, Ungaria, precum și cei din Principate". Numărul 1 al revistei publică și articolul *Trecutul și prezentul*, semnat de *Dimitrie Berindei:* „Vorba *unire* e azi în toate inimile. Toți o voim... Vrem unirea morală; vrem ca tot românul să simtă trebuința ei și s-o dorească. Numai ea e vecinică", ca și articolul redacțional *Ridicarea Transilvaniei:* „Frați transilvani,

CRONICA MARII UNIRI

țărani și junime! Scopul vostru a fost mare, suferințele voastre și mai mari! De-ați căzut, cel puțin n-ați dezonorat numele de român. Primiți, dar, salutările unor frați pentru a treia aniversare a ridicării voastre [din 1848]; și să ne gătim cu toții a serba peste puțin o zi mai frumoasă: Ziua Unirii tuturor românilor".

noiembrie C.A.Rosetti, C. Bolliac și frații Brătianu editează, la Paris, revista unionistă *Republica română* (al doilea număr apare la Bruxelles, în 1853); în nr. 2 articolul *Naționalitatea*, de *I.C.Brătianu*: „Ceea ce voiesc mai cu denadinsul... este d-a face pe români să-nțeleagă că d-a trăi ca nație este cea dintîi condiție a unui popul... Voiesc încă a convinge pe frații mei rumâni că națională fiind cea dintîi condiție a libertății, ea nu se poate dobîndi nici dezvolta sub steagul despotismului, și d-aceea steagul naționalității, al libertății ș-al democrației trebuie să fie unul... Aduceți-v-aminte că sufletul României nu se poate manifesta decît în unitatea națională..."

1853-1854

La Iași se tipărește, pentru întîia dată integral, lucrarea lui Gh. Șincai *Hronica românilor și a mai multor neamuri*.

Publicistul și istoricul francez *Elias Regnault* publică la Paris *Histoire politique et sociale des Principautés danubiennes*, în care subliniază unitatea românilor din Moldova, Țara Românească și Transilvania; lucrarea sa a fost utilizată ca sursă documentară de Karl Marx.

1 ianuarie La Iași apare săptămînalul *România literară* editat de Vasile Alecsandri. *Alecu Russo* publică *Cugetări*: „Ostașii mari ai Moldovei și ai Țării Românești încearcă unitatea politică prin putere, poporul, prin sunetul buciumului ce răzbate peste codri și peste dealuri; hronicarii, stîlpii literaturei, atîtă unitatea morală, prin aducerea-aminte a legăturei limbei și a sîngelui, și unii domni, prin școale înflorite, deschise tot neamului. Unitatea și tradiția în Ardeal se dezvăluiesc prin durerea lui Șincai, a lui Clain, a lui Petru Maior; încotro și cînd își întorc românii ochii și gîndul lor, dau de Principate, centrul vieței neamului..."

1 octombrie *Mihail Kogălniceanu* scoate ziarul unionist *Steaua Dunării*, în al cărui prim număr scrie: „Unirea Principatelor a fost visul de aur, țelul isprăvilor marilor bărbați ai României... Unirea Principatelor este dar dorința vie și logică a marii majorități a românilor. *Steaua Dunării* este Jurnalul Unirei. Prin aceasta ea nu urmează unei utopii; ea apără numai interesul vital al patriei. Unirea Principatelor este singurul mod în stare de a consolida naționalitatea românilor, de a le da demnitate, putere și mijloace pentru a împlini misia lor pe pămîntul ce li s-a dat spre moștenire... Unirea Moldovei și a Valahiei singură va depărta conflicte viitoare pe țărmurile Dunării și ale Mării Negre, singură va consolida pacea în Orient".

1856

13 februarie-18 martie Congresul de pace de la Paris, în urma războiului Crimeei, stabilește convocarea de Adunări (Divanuri) ad-hoc, care să hotărască organizarea viitoare a Principatelor dunărene, conform dorințelor românilor.

8 martie Memoriu către reprezentanții marilor puteri întruniți la Congresul de la Paris: „Noi, românii care stăm la Paris, singurii care am putut în diferite ocazii să luăm cuvîntul în numele concetățenilor noștri, constrînși la mutenie în această clipă supremă, ajunul zilei în care sentința de condamnare la moarte a poporului moldo-valah sau reabilitarea sa în inscriptibilele sale drepturi va fi hotărîtă prin deliberările plenipotențiarilor marilor puteri ne simțim sufletele cuprinse de neliniștea pe care o încearcă cei cinci milioane de frați cărora nu le este îngăduit nici să-și exprime speranța, nici să verse vre-o lacrimă și încercăm o irezistibilă nevoie de a aminti pentru o ultimă dată excelenței voastre în această petiție ceea ce doresc românii în unanimitate și mai presus de orice și ceea ce constituie totodată cheia de boltă a noului edificiu politic și social care se va întemeia în Moldo-Valahia.

Identitatea de origine, de limbă, de religie, de nevoi, de obiceiuri, de instituții ale locuitorilor lor, interesul Europei, chiar Regulamentul organic, totul cere unirea Moldo-Valahiei, unire căreia nu pot să i se împotrivească decît cei care vor să îi vadă împărțiți și slabi ca să-i poată cuceri și cei cîțiva boieri care au trista ambiție de a obține ca răsplată a trădării lor dreptul de a domni asupra patriei lor muribunde.

Îndrăznim să spunem că problema Unirii este o problemă de o importanță capitală pentru principate nu numai din punct de vedere guvernamental și din punct de vedere economic, dar fără Unire ei nu pot niciodată să spere că vor dobîndi forța de apă-

rare pe care o reclamă independența lor și cea a Imperiului otoman..."

28 iunie *Steaua Dunării* publică un articol despre poziția deputaților țărani în legătură cu Unirea: „Iată în ce chip s-a rostit un răzeș către sănpărtașii săi: «Fraților! Trebuie să vrem Unirea, căci voi știți cîte averi am pierdut în epoca trecută căutînd o unită socotință în favorul pricinei noastre»...

Dee domnul ca strălucitii delegați [ai Puterilor garante] să vie mai curînd și să fim chemați de a ne rosti opinia noastră, ce atunci negreșit că unirea principatelor va răsuna în glasul obștiei. Unirea principatelor se va striga de țăranul plugar, și din treaptă în treaptă va răsuna glasul Unirii din toate inimile patriotice, din toate unghiurile țării!"

3 iulie *Dimitrie A. Sturdza:* „După atîta suferință vom putea vedea odată zorile unei zile fericite. Însă înainte de toate cestiunea Unirei este aceea ce trebuie să se realizeze. De ne-au destinat soarta o pusăciune [loc] mai ferice în lume, de trebuie să nu perim de tot fără să fi trăit vreodată, de trebuie să reînvie această năciune [națiune] uitată de secoli de Europa Apuseană, atunci românii vor fi reuniți chiar în contra voinței unora din noi ce predică neunirea între frați, fiind siguri că ei vor fi cei ce vor da mai întîi cauză de ceartă. Însă întreb: care român poate cu fața curată să zică că-și iubește țara și să vreie să rămînem în ticăloșia trecutului, în adevărată dezunire, demnă de toată plîngerea? Eu cred că chiar de pe acum poate cineva să rumpă bățul asupra românilor neuniști, pentru căci doresc neînsemnătatea, ruinarea și desființarea patriei lor; acești români sînt dotați de natură cu vederea prea scurtă, ori sînt niște oameni cărora interesul lor particular le este mai sfînt decît acel al patriei..."

1857

11 martie Comitetul Central al Unirii din București către Comitetul Central al Unirii din Iași: „Ideea principală, ideea care predomină într-una și care ne însuflețește pe toți, este aceea a unirii cu frații noștri de peste Milcov".

7 octombrie Proiect de rezoluție al lui *Mihail Kogălniceanu* în Adunarea ad-hoc a Moldovei: „Dorința cea mai mare, cea mai generală, aceea hrănită de toate generațiile trecute, aceea care este sufletul generației actuale, aceea care, împlinită, va face fericirea generațiilor viitoare, este *Unirea Principatelor într-un singur stat*, o unire care este firească, legitimă și neapărată, pentru că în Moldova și în Valahia sîntem același popor, omogen, identic ca nici un altul, pentru că avem același început, același nume, aceeași limbă, aceeași religie, aceeași istorie, aceeași civilizație, aceleași instituții, aceleași legi și obiceiuri, aceleași temeri și aceleași speranțe, aceleași trebuințe de îndestulat, aceleași hotare de păzit, aceleași dureri în trecut, același viitor de asigurat și, în sfîrșit, aceeași misiune de împlinit".

1858

Adunările ad-hoc — organisme a căror creare a fost prevăzută în hotărîrile Congresului de la Paris, în scopul de a se pronunța asupra viitoarei organizări a Țărilor române — *au exprimat dorința de unire a moldovenilor și muntenilor*. În pofida voinței poporului român, Convenția de la Paris, din 1858, a hotărît ca fiecare țară să aibă domnul ei, guvernul ei, adunarea sa legislativă, administrația sa separată. Cîtă dreptate avea *Nicolae Bălcescu* cînd scria: „În zadar veți îngenunchea și vă veți ruga pe la porțile împăraților, pe la ușile miniștrilor lor. Ei nu vă vor da nimic, căci nici vor, nici pot. Fiți gata, dar, a o lua voi, fiindcă împărații, domnii și boierii pămîntului nu dau fără numai aceea ce le smulg popoarele".

1859 La 5 și 24 ianuarie, Adunările elective ale Moldovei și Țării Românești îl aleg domn pe Alexandru Ioan Cuza, înfăptuindu-se, astfel, Unirea celor două Principate române

Dejucînd planurile potrivnice unirii, Adunarea electivă de la *Iași proclamă în unanimitate la 5 ianuarie 1859 ca domn al Moldovei* pe colonelul Alexandru Ioan Cuza, unul din fruntașii revoluției de la 1848; ca urmare a activității intense desfășurată de partizanii Unirii, sub presiunea maselor populare, a zecilor de mii de meseriași, lucrători, comercianți, țărani, adunați pe Dealul Mitropoliei din Capitală, *în zilele de 22-24 ianuarie 1859, Adunarea electivă de la București proclamă domn al Munteniei tot pe Alexandru Ioan Cuza.*

31 ianuarie *Gazeta de Transilvania*: „După alegerea domnului Alexandru Ioan Cuza se prefăcu capitala României într-o mare de făclii și lumini, îndată se improviză o iluminăciune măreață și conductu impuitoriu cu făclii precedat de bande muzicale și de un

batalion militar român", Ziarul clujean *Kolozsvári Közlöny* apreciază înfăptuirea Unirii ca pe un act „ce face cinste poporului român, o victorie rar întîlnită în istorie". Gazeta braşoveană *Kronstädter Zeitung* socoate 24 ianuarie

„Ziua de eliberare a României, o zi memorabilă, din generaţie în generaţie a poporului român". *Lajos Kossuth* (1802-1894): „...Istorisirea alegerii principelui Cuza ...mă simt îndemnat s-o schiţez pe scurt, în primul rînd pentru că îmi face plăcere să închin un omagiu ori de cîte ori întîlnesc în istorie patriotismul în faţa căruia se sacrifică pasiunile de partid şi interesele personale... Un astfel de spirit [ca acela din principate, în 1859] este necesar pentru ca un popor să întemeieze patria sa, sau s-o reconstituie, dacă a pierdut-o". Publicistul rus *A. Elisiţîn*, în lucrarea *Izbranie v moldovlaschie gospodari Aleksandra Ioanna Kuzî*. (Alegerea domnitorului Alexandru Ioan Cuza în Moldova şi Valahia), Odessa, 1861: „Pentru ambele principate, ziua de 24 ianuarie va fi, fără tăgadă, una dintre datele istorice memorabile, pentru că, în această zi, după cîteva secole de asuprire, de strădanii, de neîncetată luptă, toate clasele societăţii şi-au dat mîna ca să zăgăzuiască, cu forţe unite, descompunerea naţionalităţii... [Încă] din timpul Convenţiei de la Paris, din 1858, se poate spune că principatele stăteau pe picioarele lor, că erau puteri unite... Alegerea prinţului Cuza ca domn al ambelor principate şi unirea lor într-o singură ţară, de sine stătătoare, a fost prima consecinţă a recunoaşterii principiului naţional".

Referindu-se la înfăptuirea Unirii, *Al. P.Ilarian* scrie: „Românii din Transilvania, în împrejurările de faţă, numai la principate privesc, numai de aici aşteaptă semnul, numai de aici îşi văd scăparea. Cînd s-a ales Cuza domn, entuziasmul la românii Transilvaniei era poate mai mare decît în principate... Un lucru mi se pare a fi mai mult decît sigur; că românii de peste Carpaţi, bărbaţi şi femei, bătrîni şi tineri, toţi ar fi gata de a muri pentru domnul Cuza...".

Revoluţionarul şi gînditorul rus *N.A. Dobroliubov:* „Conferinţa de la Paris a făcut doar un pas spre unirea principatelor. Dar unirea lor definitivă într-un stat independent a rămas — ca şi în trecut — o dorinţă a poporului, dorinţă de atîtea ori zadarnic exprimată în întreaga lor istorie şi acum încă o dată manifestată prin alegerea unui singur domnitor pentru ambele principate. Acest din urmă fapt, neprevăzut de Conferinţa de la Paris, a alcătuit o problemă nouă pentru cabinetele europene, încă nerezolvată pînă în prezent".

1860

Referindu-se la încercările cercurilor conducătoare maghiare de a obţine recunoaşterea de către Viena a unirii Transilvaniei cu Ungaria, revoluţionarul rus *N.G. Cernîşevski*: „Unirea Transilvaniei cu Ungaria ar însemna o nouă piedică în calea unirii unei treimi a naţionalităţii române cu celelalte două treimi, care s-au unit deja într-un stat".

8 octombrie Sub presiunea luptei de eliberare a popoarelor asuprite din cadrul monarhiei habsburgice, Curtea din Viena acordă autonomie Transilvaniei, în cadrul Imperiului habsburgic, autonomie ce fusese lichidată odată cu reprimarea revoluţiei din 1848-1849 şi reintroducerea regimului absolutist. *K. Marx*: „Cea mai mare deficienţă a acestui document o constituie, după părerea maghiarilor, faptul că Croaţia, Serbia şi Transilvania au fost despărţite de Ungaria şi că acestor provincii li s-a acordat dreptul de a avea Diete proprii, dar dacă ne aducem aminte de evenimentele din 1848-1849, avem tot dreptul să ne îndoim că croaţii, slovenii, sîrbii şi valahii vor fi dispuşi să împărtăşească nemulţumirea maghiarilor şi să le acorde sprijinul lor. După cum se vede, în cazul de faţă, oamenii de stat de la Viena au speculat cu abilitate problema naţională, folosind-o în interesul lor".

26 octombrie În prezenţa lui Cuza, se inaugurează noua Universitate din Iaşi. *Simion Bărnuţ* (între 1855 şi 1863) profesor în Moldova: „Consideraţi cu cît sînteţi voi mai fericiţi decît celelalte milioane de fraţi ai voştri care nu se pot bucura de şcoale înalte naţionale, cum ne bucurăm noi în Iaşi şi în Bucureşti şi vă purtaţi aşa ca să formaţi o generaţie demnă de strămoşii noştri cei mari, demnă şi de un viitor mai fericit".

2 decembrie *Timotei Cipariu*: „Românul întinde şi primeşte mîna de frăţietate tuturor naţiunilor conlocuitoare aici, nu numai ungurului, sasului, care domniseră pînă acum, ci şi armeanului, evreului, încă chiar şi ţiganului însă mînă de frăţietate sinceră, nu vicleană, dacă va să i-o accepteze acela nu se fereşte şi va să-i întindă întocma. Iar mîna de frăţietate vicleană, cu scopuri egoistice şi de supremaţie sau de domnie, nu o primeşte şi nu o va primi decît cu jugul în grumazi. În scurt, înfrăţirea românului cu poporul unguresc din Transilvania se poate aştepta, se poate face şi se poate ţinea numai ca a unui popor către altul, iar niciodată ca a unui popor către o castă oligarhică aristocratică, care numai *per absurdum* şi-a arogat numele de naţiune maghiară. Către poporul unguresc, întru ade-

văratul înțeles al cuvîntului, românul transilvănean niciodată nu a fost neamic, precum nici poporul maghiar întru același înțeles românului nu i-a dat ocaziune de dușmănie între aceste două popoare...".

15 decembrie Banatul este alipit Ungariei, în pofida voinței românilor care cer înființarea în această provincie a unui „căpitanat român".

1861

1-4 ianuarie Fruntașii politici români din Transilvania, întruniți în conferință națională la Sibiu, adoptă două rezoluții, privind recunoașterea românilor „ca națiune politică și independentă față de celelalte națiuni", folosirea limbii române în viața publică etc.

8 ianuarie Convenție încheiată între domnitorul Alexandru Ioan Cuza și generalul Klapka, conducător al emigrației maghiare revoluționare în România: „Ca echivalent în schimbul acestui ajutor pe care principele îl acordă maghiarilor în împrejurimi atît de serioase, se statornicește ca o condiție în favoarea românilor din Ungaria și Transilvania că aceștia vor fi împărtășiți de aceleași drepturi ca și maghiarii... În fine, dacă ar sosi pentru Principatele Unite momentul favorabil de a dobîndi independența desăvîrșită, atunci maghiarii vor da principelui ajutorul puterilor lor; tot astfel, vor face în cazul cînd principele va socoti ca folositor acest sprijin cu prilejul altor evenimente".

Berzenczey László, care, după 1849, petrecuse o vreme în România ca emigrant, declară în Dieta din Pesta (1868): „Nu vorbesc numai ca maghiar, ci și ca ardelean. Nu vorbesc numai ca maghiar, ci ca unul care am avut parte de multe binefaceri și simpatii, nu numai din partea naționalității române din patria mea, ci trăind mai mulți ani în București, și din partea românilor din străinătate. E datorință față de patria mea a expune în general în fața onoratei case, că... am găsit destui [români] în străinătate care au fost cu tragere de inimă, față de mine, dar nu numai față de mine, ci și față de ceilalți consorți exilați...".

5 februarie La Sighet se înființează Asociația pentru cultura poporului român din Maramureș, militînd pentru propășirea culturalnațională a românilor din acest teritoriu strămoșesc.

23 octombrie Se înființează la Sibiu Asociațiunea Transilvană pentru Literatura și Cultura Poporului Român (Astra) sub președinția lui Andrei Șaguna, vicepreședinte Timotei Cipariu și secretar George Barițiu; în anii următori Astra va juca un rol important în dezvoltarea culturii naționale și înfăptuirea unității politice a tuturor românilor.

1862

septembrie La Arad, ia ființă Asociația națională arădană pentru cultura și conservarea

poporului român; o asociație similară se întemeiază, un an mai tîrziu, în Banat: Reuniunea română de lectură din Caransebeș.

1863

7-11 aprilie Congres național al românilor la Sibiu care desemnează o delegație de 10 persoane pentru a prezenta împăratului, la Viena, revendicările politice ale românilor transilvăneni.

3 iulie Își deschide lucrările, la Sibiu, Dieta Transilvaniei; pentru prima dată românii au o reprezentare masivă; se votează legea privind „egala îndreptățire a națiunii române și a confesiunilor sale" și legea folosirii celor trei limbi (română, germană, maghiară) în administrație și justiție. „Cele patru națiuni recunoscute prin lege, adică: națiunea maghiarilor, secuilor, sașilor și a românilor față una cu alta sînt pe deplin egal îndreptățite, și ca atari se folosesc în sensul Constituțiunii transilvane de asemenea drepturi politice. Liberul exercițiu religionar, precum și egalitatea de drept cetățean și politic a tuturor locuitorilor țării fără distincțiune de națională și confesiune nu suferă prin aceasta nici o restrîngere".

Simion Bărnuț, în lucrarea *Dreptul public al românilor*: „*Ioan Alexandru Cuza*, domnul și ducele românilor, a proclamat *unirea românilor*. Idee sacră fiecărui român și eternă cum are să fie nația. Națiunea română a viețuit cu dreptul său român, cu legile sale, cu datenele sale domestice, religioase și politice chiar și supt goți, huni și avari, cu atît mai mult de la fundarea statelor române. Cînd au pierit goții, hunii și avarii, atunci maiestatea națiunii române, disputată de acei barbari a triumfat, și cînd au supus turcii pre greci, pre bulgari și pre unguri, românii și-au

asecurat existența și maiestatea lor națională prin tratate cu turcii".

26 octombrie Legea privind egala îndreptățire a națiunii române, votată de Dieta Transilvaniei, e sancționată de împăratul Austriei.

1865

Sub conducerea lui Iosif Vulcan, apare la Pesta revista *Familia* (din 1880 se mută la Oradea), tribună de luptă pentru promovarea culturii naționale; printre colaboratori figurează nume celebre ale culturii românești: M. Eminescu, V. Alecsandri, G. Coșbuc, O. Goga și alții.

20 august Criza internă a Imperiului austriac, lupta de eliberare națională a popoarelor subjugate determină Curtea vieneză să caute un aliat cu ajutorul căruia să-și mențină pozițiile. Aliatul este găsit în cercurile burgheziei și nobilimii maghiare, cărora le face serioase concesii ce vor sta la baza regimului dualist. Un decret imperial închide Dieta Transilvaniei de la Sibiu anulînd toate legile votate de aceasta.

8 noiembrie Noua Dietă, convocată la Cluj, cu majoritate zdrobitoare nemerească, votează încorporarea Transilvaniei la Ungaria, desființînd autonomia principatului; interesele acestui teritoriu urmează a fi discutate în Dieta din Pesta.

Scriitorul englez *Charles Boner* (1815-1870), autorul lucrării *Transilvania Its Products and Its People* (Transilvania, bogățiile și populația ei), călătorește în Transilvania și observă că pe români „nimic nu-i atrage spre Apus [Ungaria]..., toate nădejdile lor se îndreaptă spre Răsărit [România] și în taină toți trăiesc cu speranța că într-o zi... vor forma o mare și puternică națiune română".

9 decembrie Deputații români din Banat și așa-zisele „Părți Ungurene" în Dieta Ungariei protestează contra „unirii" Transilvaniei cu Ungaria.

1866

Timotei Cipariu publică, la Blaj, *Principia de limba și scriptura*, primul tratat despre limba română și cea dintîi gramatică istorică românească.

27 martie La Viena, apoi la Budapesta, apare *Albina*, ziar politic al românilor din Imperiul habsburgic; susține cu insistență ideea unității național-politice a poporului român, punînd accent pe unitatea culturală. „Așteptăm ca România să devină un soare, ale cărui raze să încălzească și să lumineze pe toți românii din țările vecine" (1870). Deviza publicației: „Daco-Românie morală, culturală, una și indivizibilă".

19 decembrie George Bariț și Ion Rațiu elaborează și înmînează împăratului o petiție semnată de 1 493 români prin care protestează împotriva „uniunii" și cer recunoașterea legilor votate de Dieta de la Sibiu; petiția e respinsă.

1867

1 ianuarie La Blaj apare revista lui Timotei Cipariu *Arhiva pentru filologie și istorie*, prima publicație română de filologie.

5 februarie Se încheie acordul claselor conducătoare din Austro-Ungaria, privind crearea statului dualist, în cadrul căruia Transilvania este anexată Ungariei; momentul marchează începutul uneia din cele mai aspre perioade de asuprire națională și socială a popoarelor subjugate din statul dualist.

3 mai În semn de solidaritate cu lupta de eliberare națională a românilor din dubla monarhie, la București, se crează, din inițiativa lui Al. Papiu Ilarian, Aug. Treboniu-Laurian și Florian Aaron, Societatea „Transilvania", avînd ca scop „strîngerea legăturilor de frăție între junimea studioasă din toate părțile României".

27 mai Franz Iosif se încoronează rege al Ungariei și sancționează legea privind încorporarea Transilvaniei la Ungaria.

1 august Prima sesiune a Societății Literare Române, creată în aprilie 1866; se hotărăște schimbarea denumirii în Societatea Academică Română („Parlamentul daco-român" îi spun Habsburgii); din 1879 ea devine Academia Română. Prin statut, grupează fruntași ai științei și culturii naționale din toate provinciile. În ședința inaugurală, *Timotei Cipariu*: „Domnilor! Simțul național s-a deșteptat în toată românimea. Națiunea română a venit la cunoștința poziției ce i se cuvine între națiunile Europei; ea va face toți pașii cuveniți pentru a ocupa această poziție cu demnitate... Pînă aici, patria română, limba și naționalitatea ne-au fost călcate... Am început

a ne libera patria, am început a ne libera limba... Bărbații de stat ai românilor [se] îngriji[ră] pentru eliberarea perfectă a patriei române. Sînt de convingere că ei își vor împlini cu seninătate înalta misiune — și patria română în urmă va deveni liberă. Pentru eliberarea limbii naționale va îngriji mai cu distincțiune, între altele, chiar această Societate Literară".

1868

1 ianuarie La Brașov (1868-1881), apoi Sibiu (1881-1945) apare revista *Transilvania*, organ al Astrei.

mai-septembrie Trupa de teatru condusă de M. Pascaly efectuează un turneu în Transilvania și Banat, fiind primită cu mare însuflețire; susține spectacole la Brașov, Sibiu, Rășinari, Sălișteu, Lugoj, Timișoara, Arad și Oravița.

3 mai Fruntași politici români, întruniți în conferință la Blaj, adoptă *Pronunciamentul de la Blaj* — vehement act de protest împotriva „uniunii" din 1865, decretată de clasele stăpînitoare maghiare; autorii documentului sînt supuși persecuțiilor de către autorități.

30 septembrie Se crează Asociația Generală a Muncitorilor din Timișoara, devenită curînd secțiune a Internaționalei I. Din raportul unui agent de poliție din Timișoara, 2 iulie 1870: „De ieri, la colțurile de străzi sînt afișate noi apeluri, prin care, în patru limbi [ungară, română, germană și sîrbă] în numele misterios al «comitetului», toți muncitorii și meseriașii sînt chemați să participe la adunarea populară care urmează să se țină la 3 iulie, orele 4, pentru a se discuta asocierea muncitorilor...".

25 noiembrie Dieta din Pesta promulgă legea votată de Dieta din Cluj (nov. 1865) privind „uniunea"; guvernul transilvan este dizolvat, legile Ungariei sînt extinse și asupra Transilvaniei... Nu sînt recunoscute alte naționalități și se interzice folosirea altor limbi. Deputații români și ai celorlalte naționalități protestează vehement în Dieta din Pesta.

Adolf Dobrzanski (slovac): „Națiunile nemaghiare au existat ca atari, în mare parte, în patria aceasta înainte de venirea maghiarilor... Numeroasa națiune română a jucat un rol puternic încă pe vremea împăraților romani... a format un stat independent și, după venirea maghiarilor, a fost guvernată multă vreme de voievozii săi naționali... Națiunea slovacă și cea română au avut o viață independentă de stat înainte de venirea maghiarilor".

Zvetozar Miletiči (sîrb): „Proiectul acesta de lege, care are titlul despre *egala îndreptățire a naționalităților*, purcede tocmai de la punctul «inegalei îndreptățiri a naționalităților» și lozinca îi este tocmai aceea, că cetățenii întru toate sînt egali, numai în ale limbii nu, va să zică tocmai în aceea ce e

baza naționalității. Punctul de mînecare [de plecare] al proiectului acestuia e negarea naționalităților nemaghiare din Ungaria..."

Alexandru Roman: „...Dualismul acesta... e cu bună seamă ultimul pas care duce la prăbușirea imperiului... Dualismul nu e libertatea, ci e numai «unio duarum nationum contra plures»... Corpul acesta legiuitor nu se ridică la înălțimea spiritului timpului de față, ci face pași retrograzi...".

1869

26 ianuarie La Timișoara are loc Conferința fruntașilor politici ai românilor din Banat și Ungaria; se crează Partidul Național al Românilor din Banat. Prin programul adoptat, partidul combate dualismul austro-ungar, se declară solidar cu celelalte naționalități oprimate din imperiu, revendică drepturi naționale legitime pentru români și autonomia Transilvaniei.

23-24 februarie Conferința națională a fruntașilor politici transilvăneni întrunită la Miercurea Sibiului pune bazele Partidului Național Român din Transilvania; ca semn de protest împotriva „uniunii" conferința se pronunță pentru tactica „pasivistă", de neparticipare la viața politică din Ungaria.

1870

George Bariț publică, în *Analele Societății Academice* studiul *Despre istoria mai nouă și mai ales despre istoria anilor 1848 și 1849* vibrantă evocare a luptelor românilor pentru libertate națională.

ianuarie O statistică oficială consemnează numărul locuitorilor emigrați din Transilvania: 16 458, dintre care 15 867 se stabilesc în România.

21 ianuarie La Sibiu se înființează Societatea generală de asigurare reciprocă „Transilvania", care are o agenție și la București.

octombrie La Deva se constituie Societatea pentru crearea unui fond de teatru național român; fondurile sînt adunate din

întreaga Transilvanie şi din România. La Teatrul Naţional din Bucureşti se organizează o mare reprezentaţie în favoarea fondului teatrului transilvănean; Matei Millo, cu trupa sa, întreprinde un strălucit turneu, dînd spectacole la Braşov, Sibiu, Orăştie, Cluj, Arad, Lugoj şi Oraviţa.

1871

La Viena se înfiinţează Societatea studenţilor români „România jună"; militează pentru unitatea naţională şi culturală a tuturor românilor. Ioan Slavici debutează cu piesa *Fata de birău* în revista ieşană *Convorbiri literare*.

14-15 august La Putna, sărbătorirea a 400 ani de la tîrnosirea ctitoriei lui Ştefan cel Mare, organizată din iniţiativa Societăţii „România jună", în frunte cu Mihai Eminescu şi Ioan Slavici. Participă peste 3 000 reprezentanţi ai românilor de pretutindeni; autorităţile habsburgice văd în această manifestare „propagandă pentru realizarea ideii Daco-României".

1872

21 iunie Fruntaşii politici români, întruniţi la Blaj, redactează un memoriu prin care solicită recunoaşterea limbii române ca a doua limbă oficială, o nouă lege electorală din care să lipsească orice privilegiu de clasă şi de castă.

1873

1 ianuarie La Blaj apare revista lunară *Economul*, primul periodic economic al românilor din Transilvania.

1874

14 noiembrie Prin Legea electorală votată de Dieta din Pesta, se acordă drept de vot limitat românilor transilvăneni (doar 3,3% din totalul lor).

Prin vămile din Carpaţii Răsăriteni se importă din România în Transilvania mărfuri în valoare de 700 000 florini şi se exportă mărfuri în valoare de aproape 330 000 florini.

1875

1 ianuarie La Buda, apare revista *Şezătoarea* sub conducerea lui Iosif Vulcan; prima revistă românească de folclor. La Bucureşti, P.S. Aurelian publică *Terra noastră. Schiţe economice asupra României*, amplă lucrare cu caracter monografic.

Poporul român a acordat şi, la rîndul său, a primit un larg sprijin din partea forţelor înaintate, revoluţionare, din diferite ţări.

Revoluţionarul democrat bulgar *Zahari Stoianov* (1850-1889), din *Însemnări despre răscoala bulgărească*, Sofia, 1972: „Nu există nici un bulgar, mai mult sau mai puţin cult şi patriot care să nu fi păşit pe pămîntul liber românesc şi să nu se fi folosit de frăţeasca ospitalitate a românului. Într-o epocă de o jumătate de secol, într-o epocă extrem de neagră pentru noi, privirea bulgarului a fost în permanenţă îndreptată spre malul stîng al Dunării. Tot ce a fost cinstit şi mare, cine a avut o oarecare iniţiativă, cine nu a putut să trăiască şi să respire în Bulgaria înrobită, a muncit în România sfîntă. Îmi amintesc, cum îşi amintesc şi toţi prietenii mei, de cuvintele: România, Bucureşti, Giurgiu, Ploieşti, Galaţi şi altele, care au fost pentru noi cuvinte sfinte ca şi cele din Biblie. Cînd unii din patrioţii noştri, urmăriţi de guvernul otoman, scăpau în cele din urmă din ghearele străinului fără de milă, ei găseau salvare într-unul din oraşele României. Ţara voastră a fost pentru noi un far sfînt al libertăţii, speranţa într-o viaţă nouă... Românii au ocrotit organizarea comitetelor revoluţionare, i-au permis lui Rakovski să-şi spună cuvintele înflăcărate, i-au permis lui L. Karavelov să-şi tipărească ziarele sale *Svoboda* şi *Nezavisimost*, i-au permis neînfricatului H. Botev să trimită *Cuvînt către emigranţii bulgari* şi apoi să editeze *Zname*. Pămîntul vostru a hrănit pe apostolii libertăţii bulgare — măreţii luptători pentru independenţa noastră: Levski, Benkovski, H. Dimităr..., adică întreaga pleiadă de mucenici ai noştri căzuţi pe cîmpul cinstei, ridicaţi în spînzurători şi în închisorile tur-

cești... Din România au ieșit tinerii noștri înarmați, acești eroi ai libertății bulgare: Totio și P. Hitov în 1866, H. Dimitär în 1868, Botev în 1876 și alții... Ați văzut aceasta, ați știut totul și niciodată nu ne-ați urmărit, dimpotrivă ne-ați blagoslovit în lupta noastră sfîntă... Nu este nici o ocazie în care românii să fi respins pe cineva dintre mucenicii noștri, măcar că de multe ori ați fost invitați și constrînși chiar să faceți aceasta. România a fost a doua patrie a mii de mucenici ai noștri".

ÎN URMA RĂZBOIULUI DIN 1877 A FOST CUCERITĂ INDEPENDENȚA DE STAT A ROMÂNIEI. REZULTAT AL LUPTEI EROICE A ARMATEI ROMÂNE ÎMPOTRIVA IMPERIULUI OTOMAN, AL VOINȚEI FERME DE LIBERTATE ȘI NEATÎRNARE A POPORULUI NOSTRU, CARE ȘI-A DOVEDIT ÎNCĂ O DATĂ MAREA CAPACITATE DE LUPTĂ — DOBÎNDIREA INDEPENDENȚEI NAȚIONALE A DAT UN NOU ȘI PUTERNIC IMBOLD DEZVOLTĂRII ECONOMICE ȘI SOCIALE A ȚĂRII, A EXERCITAT O PROFUNDĂ ÎNRÎURIRE ASUPRA ÎNTREGII EVOLUȚII ISTORICE A ROMÂNIEI PE DRUMUL PROGRESULUI SOCIAL, A PERMIS AFIRMAREA TOT MAI VIGUROASĂ A POPORULUI NOSTRU CA NAȚIUNE DE SINE STĂTĂTOARE.

1877

9 mai La București, sesiunea extraordinară a Adunării Deputaților proclamă independența de stat a României. Ministrul de Externe, *Mihail Kogălniceanu* declară: „Sîntem independenți, sîntem națiune de sine stătătoare..., sîntem o națiune liberă și independentă".

Vestea proclamării independenței României este primită cu deosebit entuziasm de către frații din celelalte provincii românești. Numeroși voluntari trec granița pentru a se înrola în armata română, care luptă împreună cu armata rusă, acoperindu-se de glorie; sînt organizate colecte și trimise în țară importante sume de bani precum și medicamente, alimente, îmbrăcăminte etc.

1878

1 iunie - 1 iulie Congresul internațional de pace de la Berlin recunoaște independența României.

14 noiembrie Autoritățile românești, primite cu entuziasm, preiau administrația străvechii provincii românești, Dobrogea.

Istoricul chinez *Li-Sun* în comunicarea *Independența și suveranitatea națională a României*, prezentată la Sesiunea internațională organizată la București, cu prilejul sărbătoririi centenarului independenței (aprilie 1977): „...9 mai 1877 a fost o zi strălucită, care merită a fi comemorată pe veci de poporul român. În această zi, Adunarea Deputaților a proclamat solemn: «independența absolută a României» și a declarat război Porții. În războiul pentru independență din 1877-1878, poporul român a dus cot la cot cu națiunile asuprite din Balcani bătălii aprige, sîngeroase. Vitejia și dîrzenia armatei române și victoriile sale strălucite, repurtate pe cîmpuri de bătălie, au fost elogiate în unanimitate de opinia publică mondială progresistă din acea vreme și au dat, încă o dată, expresie patriotismului poporului român și puterii sale de jertfă în interesul patriei...

Istoria luptei poporului român pentru cucerirea independenței atestă că în lume nu există niciodată mîntuitor din afară, numai poporul e stăpînul adevărat al istoriei. Indiferent de mărimea unei țări, cînd poporul ei este unit și îndrăznește să lupte, în lume nu există nici o forță capabilă să-i înăbușe voința și graiul, să-i stăvilească dorința progresistă de a trăi independent și de sine stătător. Independența României reprezintă tocmai continuarea și rezultatul firesc al luptei extrem de grele duse de-a lungul secolelor de către poporul român...".

Istoricul britanic *Hugh Seton-Watson jr.*, din comunicarea prezentată cu același prilej: „...Opinia publică engleză a privit cu simpatie lupta românilor pentru obținerea și păstrarea independenței țării...

În sec. XIX, scena politică europeană era dominată de marile puteri care, în raport cu România, puteau fi împărțite în două categorii: a) Imperiul otoman, Rusia țaristă și monarhia austro-ungară, țări care urmăreau fie să o atragă sub dominația lor, fie să o folosească ca satelit împotriva vreunui rival; b) Marea Britanie, Franța și Germania și, mai tîrziu, Italia, a căror atitudine era con-

diționată de alianța sau rivalitatea față de una dintre puterile din prima categorie. Opinia publică din Vestul Europei socotea că, mai devreme sau mai tîrziu, Principatele dunărene aveau să fie scoase de sub dominația otomană și anexate de către una sau alta dintre puterile interesate, probabil de către Rusia țaristă...

În timpul tuturor acestor evenimente, primul ministru al Marii Britanii, Disraeli, nu a fost preocupat atît de România, de Bulgaria sau Serbia, cît de relațiile Angliei cu Turcia, Rusia și Austria. Ceea ce nu era de fel valabil pentru marele său rival Gladstone, binecunoscut drept campion al cauzei române, bulgare și sîrbești...

România a supraviețuit ca stat independent într-o mare măsură pentru că oamenii săi de stat au fost diplomați iscusiți, care au știut să folosească ambițiile rivale ale marilor puteri. Kogălniceanu, Brătianu și succesorii lor s-au dovedit capabili să înțeleagă realitățile epocii...

Dar politica marilor puteri și diplomația oamenilor de stat, inclusiv a celor români, reprezintă numai un aspect al istoriei independenței României. *Celălalt este ilustrat de eforturile poporului român însuși. Privind din perspectivă istorică, mi se pare că ultimul fapt este și cel mai important.* Mă gîndesc, în primul rînd, la eroismul soldaților români, care au luptat alături de soldații ruși. Imperiile pe care le-am amintit (otoman, austro-ungar, francez, britanic și țarist) s-au destrămat toate, dar națiunea română a continuat să existe... Nu poate fi însă vorba numai de sacrificiile dintre anii 1877-1878, ci și de rezistența culturală, de apărarea de către popor, veacuri de-a rîndul a identității sale culturale. Trebuie să amintesc aici... extraordinara capacitate a acestui popor de a-și păstra entitatea națională, în cele mai grele condiții, secole de-a rîndul... Formarea și păstrarea limbii române sînt, probabil, una dintre cele mai prețioase realizări ale românilor...

În istorie, multe state s-au ridicat și au căzut; chiar state puternice s-au dovedit adesea surprinzător de vulnerabile. Dar națiunile, cel puțin în Europa timpurilor moderne, s-au dovedit indestructibile. Încercările de a distruge culturile naționale, identitatea națională, au dat aproape de fiecare dată efectul contrar, acela de a întări conștiința națională, atît în rîndurile elitei intelectuale, cît și în masa largă a poporului. Dovada cea mai grăitoare a acestui adevăr este istoria poporului român".

Istoricii sovietiic *V.I. Grosul* și *E.E. Certan:* „...Înfrîngerea pe care o suferise [în Războiul Crimeei] a obligat guvernul de la Petersburg să-și schimbe politica în Orientul Apropiat. Țarismul a înțeles bine că, în noile condiții, ar fi fost o utopie să acționeze cu metodele presiunii sau să-și propună anexarea Principatelor dunărene la Rusia. Mai mult ca oricînd, diplomația țaristă trebuia să recurgă la manevre mai suple uneori chiar de învăluire, și, în lupta cu alte mari puteri, să se dea drept eliberatoarea popoarelor de sub asuprirea turcească, în speță drept protectoare a Moldovei și Valahiei... În politica sa față de România, guvernul țarist pornea de la scopuri interesate — slăbirea Imperiului otoman, înlăturarea influenței Austriei, Angliei și Franței în România și consolidarea propriei sale influențe în această țară...".

1880

4-5 mai Ia ființă Partidul General Muncitoresc din Ungaria, la a cărui constituire participă și delegați ai muncitorilor români din Timișoara, Arad, Orăștie, Sibiu și Brașov.

1881

30 aprilie-2 mai La Sibiu, are loc Conferința națională a românilor din Transilvania și Banat, cu 153 delegați; din unificarea celor două Partide Naționale; se constituie Partidul Național Român din Transilvania, cu rol important în lupta românilor pentru unitate națională.

1882

La Sibiu, apare, în limbile română, maghiară, germană și franceză, *Memorialul explicativ*, redactat de G. Bariț, în care face cunoscute istoria, situația, durerile și năzuințele maselor de români din Transilvania. Lucrarea are larg ecou în rîndurile opiniei publice europene. Ziarul *Innsbrucker Nachrichten* scrie: „Memorialul acesta descrie istoria patimilor de o mie de ani ale poporului român, într-o limbă aleasă, serioasă, bărbătească și convingătoare, combătînd pe adversari tocmai cu armele lor. După ce ai terminat acea lectură, te întrebi fără voie: de unde a luat acest popor tăria de viață cu care să poată lupta și rezista în lunga serie de o mie de ani, la nenumăratele atacuri date asupra vieții sale?" Ziarul *Vaterland*, din

Viena: „Avem de-a face cu o manifestare a reprezentanților naționali ai poporului român din Transilvania. Dacă acest memorial este considerat de foile maghiare drept numai o părere particulară a unor agitatori naționaliști, aceasta poate să se potrivească cu punctul de vedere al partidei maghiare șoviniste; cu adevărul însă și cu realitatea nu se poate aduce în consonanță această părere".

15 februarie La gimnaziul român din Brașov are loc premiera operetei naționale *Crai nou* de Ciprian Porumbescu.

1883

1 februarie Apare la Paris (apoi Bruxelles) revista tinerilor revoluționari români, intitulată semnificativ *Dacia viitoare*. În paginile ei, sînt propagate ideile marxiste. Publicația militează pentru dezrobirea românilor aflați sub dominație străină. Articolul *România față cu principiul naționalităților*, semnat Ion Dacul: (nr. 2). „Ne-am unit [în 1859] fiindcă toți eram români. La lumina binefăcătoare a civilizațiunii, muntenii și moldovenii au cunoscut că sînt frați, că sînt toți români, că orice luptă între dînșii e o luptă fratricidă și că interesul lor le comandă a se uni... Această unire e incompletă. Peste Carpați, trei milioane de români, care zic ca noi: Sînt român, care vorbesc aceeași limbă, și au aceleași sentimente ca noi... vom spune dar verde și lămurit cugetarea noastră: *Voim Dacia așa cum ea fu*, fiindcă istoria și dreptul, tradițiunea și plebiscitul, trecutul și prezentul ne dau dreptul de a aspira la o Dacie Română... Dacă dreptul are vreo putere pe acest pămînt, Transilvania și celelalte părți ale vechii Dacii, unde românii sînt în majoritate, trebuie să se fusioneze și se vor fusiona mai curînd sau mai tîrziu în statul român... Strămoșii noștri ne-au conservat limba și pămîntul strămoșesc; părinții noștri, generațiunea care se duce, au făcut unirea, independența și mult lucrat-au pentru libertate.

Acum e rîndul nostru: nouă ne este dat a completa unitatea națională, a întări libertatea și a face ca egalitatea să nu fie un van nume...".

15 aprilie Apare în București *Emanciparea*, revistă editată de Cercul Socialist. Din articolul-program: „Sîntem români și patrioți pînă la marginea aceea care este încă necunoscută șovinismului și patriotismul nostru, legitimat prin robia veacurilor trecute, cît și prin greutatea ce au neamurile mici de a trăi independente în mijlocul arsenalului european, nu-și va manifesta ființa, nici prin lovituri aduse drepturilor neamurilor străine, nici prin revendicări care ar fi mai mari decît promite dreptatea și adevărul istoric".

1884

Alexandru D. Xenopol publică *Teoria lui Roesler. Studii asupra stăruinței românilor în Dacia Traiană*, în care, combătînd încercările de a nega legitimitatea în spațiul carpato-danubiano-pontic (tezele „imigraționiste"), demonstrează, cu o bogată argumentație științifică, autohtonia și continuitatea românilor pe pămîntul străvechii Dacii.

14 aprilie La Sibiu, apare ziarul politic și cultural *Tribuna*, sub conducerea lui Ioan Slavici, organ de presă al mișcării naționale a românilor din Transilvania. Motto pe frontispiciu: *Soarele nostru la București răsare*. Publicația militează pentru acordarea de drepturi politice românilor, pentru unirea Transilvaniei cu România.

1885

6 august La Cluj, sub oblăduirea guvernanților maghiari, ia ființă Societatea EMKE (Erdélyrészi magyar közmüvelödési egyesület — Societatea transilvană maghiară pentru cultură), cu scopul de a întări politica propagată de clasele dominante.

1886

15 februarie La Brașov, apare gazeta bilunară muncitorească *Meseriașul român*, publicație care militează pentru apărarea drepturilor muncitorilor.

18 februarie *Monitorul oficial* publică cele spuse în Parlament de Mihail Kogălniceanu, despre imigrarea românilor din Transilvania în România. Kogălniceanu redă cele spuse de ei, în 1877, unui „mare bărbat de stat al Ungariei", contele *Andrassy*.

„Sîntem făcuți de D-zeu — îi spune Kogălniceanu — ungurii și românii alături unii de alții; trebuie dar să ne înțelegem, ca să avem

o viață de pace și frăție. Numai astfel, românii și ungurii, ne vom putea păstra naționalitatea și individualitatea noastră politică, în fața marilor imperii de care sîntem înconjurați și amenințați"

1887

februarie În Parlamentul ungar, deputatul maghiar Lajos Mocsáry demască și combate politica de asuprire națională promovată de clasele dominante: „Se pare că îndeobște guvernul n-ar socoti de datoria sa de a stăvili acțiunea incorectă și fără rațiune a șovinismului; dimpotrivă, îl favorizează... Acest procedeu dă loc la prezumții că pentru întinderea maghiarizării totul e permis, că scopul sfințește mijloacele".

23 februarie La Sibiu, are loc a treia Conferință a Partidului Național Român, în care se hotărăște adoptarea tacticii neparticipării la alegeri în Transilvania, Banat și părțile ungurene; George Bariț este ales președinte al P.N.R., iar Ioan Slavici secretar.

1888

ianuarie La Blaj, apare *Musa română, foaie muzicală și literară lunară*, scoasă de Iacob Mureșanu.

1889

Apare, la Sibiu, prima parte din lucrarea lui George Bariț *Părți alese din istoria Transilvaniei pe 200 de ani în urmă.*

15 octombrie Gazeta sașilor din Sibiu, *Siebenbürgisch Deutsches Tageblatt* despre situația românilor din Transilvania: „Între românii din Transilvania și frații lor din regatul învecinat există legături intense, directe, seculare, încît aceste două unități etnice, separate prin frontieră, se simt ca o entitate strîns legată... În problema națională, guvernanții maghiari trebuie să țină seama nu numai de cele trei milioane și jumătate de români ardeleni, ci de toți românii de dincolo și de dincoace de Carpați".

1890

15 - 16 octombrie Conferința națională a P.N.R. subliniază că românii din Transilvania se simt „membrii marii familii românești de 11 milioane".

25 noiembrie Ia ființă Partidul Social-Democrat din Ungaria, care grupează în rîndurile sale și socialiști români din Transilvania.

17 decembrie La București se înființează Liga pentru unitatea culturală a tuturor românilor (Liga culturală).

Una dintre primele ei acțiuni importante este redactarea și publicarea, în 1891, în limba franceză, a studiului *Memoriul studenților universitari români privitor la situația românilor din Transilvania și Ungaria* — aspru rechizitoriu la adresa politicii claselor dominante austro-ungare de oprimare a românilor; în final, se adresează un vibrant apel popoarelor europene: „Îndreptați-vă privirile spre Orient, dați-vă silința de a vă încredința voi înșivă prin ai noștri români de încredere despre cele ce se petrec în regatul Ungariei și stăruiți prin grai viu și în scris ca adevărul să iasă la iveală. Atunci cînd va vedea că Europa știe cele ce se petrec, reacțiunea din Ungaria se va pleca și ea, se va supune și va face act de liberalism și va scuti astfel naționalitatea de o încordare păgubitoare progresului și păcii... Iar dacă reacțiunea din Ungaria nu va asculta glasul timpului, atunci... nouă, românilor, ni se impune o grea luptă, pe care am fi dorit-o s-o înlăturăm, dar pe care o primim în interesul luminei și al libertății".

Memoriul studenților români este combătut de cel al studenților maghiari din Cluj, din iulie 1891; i se răspunde prin *Replica* studenților români din Cluj, Budapesta, Viena și Graz, tipărită în limbile franceză, germană, engleză și italiană. Replica are mare ecou în rîndurile opiniei publice europene; alături de mesajele din România, numeroase scrisori de simpatie și solidaritate cu cauza românilor sosesc din Franța, Italia, Danemarca etc.

1891

6 ianuarie *C. Mille*, în organul Clubului muncitorilor din București, *Munca:* „De cîteva luni, tinerimea se mișcă. Care-i ținta? Dezrobirea fraților români... Voiți să dezrobiți poporul românesc din Dacia veche, veniți sub steagul roșu al socialismului și sub cutele lui veți merge desigur la izbîndă".

CRONICA MARII UNIRI

1892

8-9 ianuarie La Sibiu, are loc conferința extraordinară a P.N.R., în care se hotărăște alcătuirea și trimiterea unui *Memorand* împăratului Franz Iosif, în care să fie prezentate situația și revendicările românilor din Transilvania. „Plîngerile noastre — spune Ion Rațiu, președintele P.N.R. — răspîndite în toată Europa, ascultate sînt și recunoscute drepte și adevărate de toate națiunile și nu noi purtăm vina că opinia publică europeană a ajuns să recunoască că putred este ceva în statul acesta [austro-ungar]".

13-14 martie Conferința extraordinară a Partidului Național Român; se definitivează textul *Memorandului*.

28 mai Membrii conducerii P.N.R., însoțiți de 300 reprezentanți ai românilor din Transilvania sosesc la Viena spre a prezenta împăratului Franz Iosif *Memorandul*. La sfatul guvernului ungar, împăratul nu primește delegația, iar plicul (nedeschis), care conținea documentul, este transmis la Budapesta.

9 iunie Revista socialistă *Democrația socială*, din Ploiești: „O Românie mare care să grupeze pe toți fiii ei e un ideal frumos, spre a cărui realizare trebuie să tindem și la care fatalmente vom ajunge, dacă vom pricepe cum trebuie să lucrăm".

14 iunie Referindu-se la atitudinea Curții din Viena, aceeași publicație scrie: „Purtarea împăratului Austriei față cu deputațiunea românească din Transilvania, săptămîna trecută, a dovedit încă o dată că greșită este totdeauna nădejdea ce lumea pune pe monarhi, căci grija principală, dacă nu unică, a acestora este de a-și vedea de interesele lor proprii...

9 septembrie Guvernul maghiar ordonă anchetarea celor „vinovați" pentru tipărirea și înaintarea *Memorandului*.

1893

31 martie - 3 aprilie La București are loc Congresul de constituire a Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România (P.S.D.M.R.), primul partid politic al clasei muncitoare din patria noastră.

Situîndu-se de la început pe pozițiile socialismului științific, partidul revoluționar al clasei muncitoare din România și-a propus ca obiective fundamentale soluționarea problemelor arzătoare izvorîte din realitățile concrete ale țării, din necesitățile dezvoltării României pe calea progresului. La Congresul de constituire a partidului, delegații au relevat faptul că „în Transilvania trei milioane de români sînt de fapt privați de orice drept politic", că ei „sînt supuși la necontenite vexațiuni din partea unor administrațiuni fără scrupule".

13 mai Procurorul general din Cluj intentează proces întregului Comitet Executiv al P.N.R. din Transilvania.

23-24 iulie La Sibiu, Conferința Partidului Național Român — deschisă în prezența a peste 2 000 persoane — adoptă o rezoluție prin care își exprimă solidaritatea cu conținutul *Memorandului*, protestînd, totodată, împotriva procesului intentat conducătorilor P.N.R. Prefectul județului Sibiu informează pe superiorii săi că „adunarea generală a votat aceste rezoluții cu mare însuflețire".

25 - 31 iulie La Zürich, se desfășoară Congresul III al Internaționalei II; din *Raportul prezentat de delegația Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România*: „E de datoria noastră de a recunoaște acest adevăr istoric că clasele domnitoare maghiare, abia liberate de jugul austriac, au reluat pe socoteala lor o politică detestabilă de apăsare asupra naționalităților slave și române supuse hegemoniei lor. În Transilvania, trei milioane de români sînt de fapt privați de orice drept politic și în imposibilitate de a-și trimite un singur reprezentant în Cameră. Ei sînt supuși la necontenite vexațiuni din partea unei administrațiuni fără scrupule"

5 septembrie Sub titlul *Declarație*, organul de presă al P.S.D.M.R., *Munca*: „Noi, ca și toți socialiștii, recunoaștem fiecărui popor dreptul de a se stăpîni și de a se cîrmui pe sine însuși, în care drept intră și acela de a dezvolta liber cultura sa națională. Cu atît mai mult nu putem nega acest drept poporului căruia [îi] aparținem".

decembrie În România, au loc manifestații de solidaritate cu memorandiștii și de spri

CRONICA MARII UNIRI

jinire a cauzei românilor subjugați. În Camera Deputaților vorbesc A. Stologan, Ion Grădișteanu și Mișu Balș; în Senat — D. A. Sturdza, P.S. Aurelian, V.A. Urechiă.

1894

6-7 ianuarie Se constituie Partidul Muncitoresc Social-Democrat din Ungaria, în rîndurile căruia intră și numeroși muncitori români din Arad, Timișoara, Cluj etc.

5 martie La Oxford, sub președenția filologului W.R. Morphil, are loc un miting de solidaritate cu memorandiștii; se adoptă o moțiune în care este exprimată simpatia pentru lupta românilor transilvăneni.

aprilie În multe alte localități din România se desfășoară mitinguri de solidaritate cu frații de peste munți.

25 aprilie - 13 mai La Cluj, se judecă procesul intentat memorandiștilor. În ziua deschiderii, în oraș sosesc zeci de mii de români din toate părțile Transilvaniei, pentru a-și exprima solidaritatea cu cei inculpați.

12 mai Apare, în ziarul *La Justice*, un articol al lui G. Clemenceau, în care marele om politic francez ia apărarea memorandiștilor, subliniind legitimitatea istorică a luptei românilor pentru dezrobire națională.

15 mai *Munca* publică articolul *Procesul de la Cluj și răscoalele țărănești:* „De mai bine de două săptămîni, Curtea cu jurați din Cluj judecă Comitetul Național Român din Ungaria. Acest proces este rezultatul firesc ce a trebuit să producă dualismul austro-ungar; el nu-i decît rezultatul asupririi românilor de către clasa stăpînitoare maghiară. Pentru că, după stabilirea dualismului, magnații maghiari au devenit stăpînii și exploatatorii românilor. Să se știe bine de [către] toți, că nu poporul maghiar, nu păturile muncitoare fac proces românilor, pentru că ele suferă de la clasele stăpînitoare tot așa ca și românii... Toți oamenii cinstiți și sinceri simpatizează cu acuzații, cu poporul românesc din Ungaria, care se agită și vrea să-și aibă drepturile lui. În țară la noi s-au făcut mitinguri de protestare, de solidaritate cu acuzații din Cluj, cu poporul suferind. Purtarea stăpînirii maghiare este nedemnă, procesul intentat românilor este condamnabil din toate punctele de vedere. Aceasta este părerea noastră, a socialiștilor, în procesul dintre stăpînitorii unguri și [luptătorii] români".

Fruntașii politici români din Transilvania redactează și difuzează manifestul *Către poporul român:* „În aceste zile grele, noi, poporul român, care sîntem adunați la Cluj la această pertractare și cei ce, împiedicați fiind, n-au putut lua parte la ea, cu toții într-un singur simțămînt și un singur glas să declarăm în auzul lumii întregi următoarele: 1) *Memorandul* este al nostru, al poporului românesc și Comitetul Național din încredințarea noastră l-a redactat și l-a așternut la M [ăria] Sa și l-a împărțit la popor; 2) Poporul român cere sus și tare autonomia Transilvaniei, ca noi, poporul român, să fim stăpîni pe soarta noastră".

După rostirea rechizitoriului, în procesul intentat fruntașilor politici români, dr. *Ioan Rațiu*, în numele tuturor memorandiștilor, declară: „Ceea ce se discută aici este însăși existența poporului român. Existența unui popor însă nu se discută, ci se afirmă. De aceea nu ne dă în gînd să venim înaintea dv. să dovedim că avem dreptul la existență. Într-o asemenea chestiune, nu ne putem apăra în fața d-voastră; nu putem decît să acuzăm în fața lumii civilizate sistemul asupritor care tinde să ne răpească ceea ce un popor are mai scump: legea și limba! De aceea nu mai sîntem aici acuzați, sîntem acuzatori. Ca persoane nu avem ce căuta înaintea acestei Curți cu jurați, fiindcă noi am lucrat numai ca

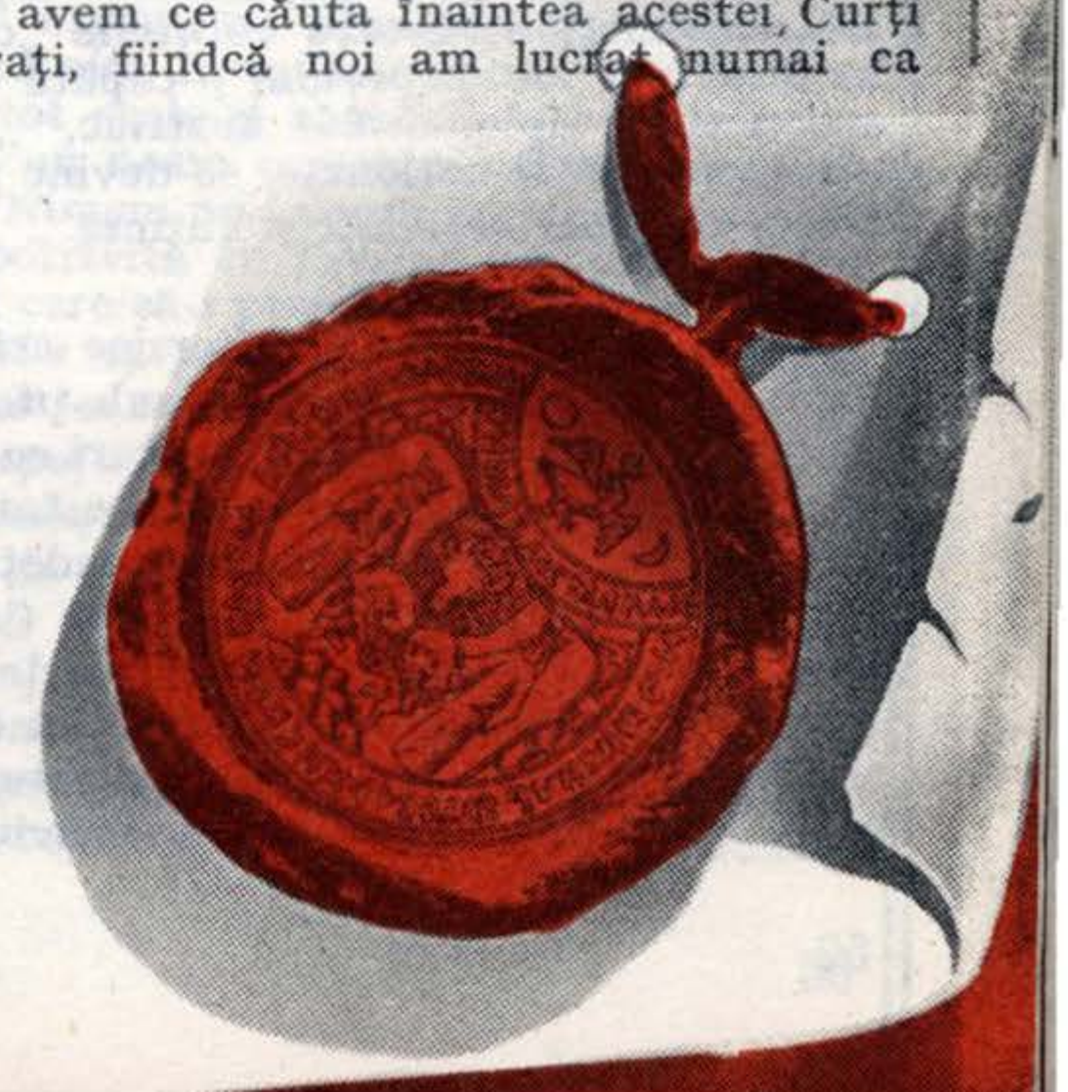

mandatari ai poporului român și un popor întreg nu se poate trage la bara judecătorească"

În apărarea memorandiștilor care au fost condamnați de tribunalul din Cluj — se ridică — alături de românii de pretutindeni — numeroase personalități marcante de peste hotare, pături largi ale opiniei publice mondiale. Marele istoric francez *Alfred Rambaud* (1842-1905): „Acei care au fost condamnați la Cluj vor fi achitați pretutindeni, în lumea întreagă, și glorificați de conștiința universală. Chiar prin suferința lor, ei au ridicat o chestiune, care nu peste multă vreme va primi o soluție. Ei se pot consola de încercările la care sînt supuși, deoarece ele grăbesc ora mîntuirii lor. Temnița lor va deveni cea mai răsunătoare tribună".

La République Française, din 2 septembrie: „Românii de dincoace și de dincolo de Carpați au fost revoltați de această strigătoare nedreptate... Din adîncul inimii noastre trimitem condamnaților din Cluj și națiunii române pe care o reprezintă omagiul sincerei noastre simpatii. Condamnarea lor grăbește ceasul mîntuirii neamului lor".

Iulie Contele Goluchowschi, ministrul plenipotențiar austro-ungar la București, într-un memoriu adresat guvernului austriac: „Plîngerile [revendicările românilor] sînt prea întemeiate și, dacă nu se revine cît de curînd asupra acestei stări de lucruri, urmările fatale ale unei atari politici [de asuprire] vor duce la cele mai întinse și neplăcute complicații". Mișcarea națională care cuprinde „cele mai largi pături ale poporului", capătă potrivit aprecierilor diplomatului austriac, „caracterul unei mișcări naționale, ce devine pe zi ce trece, tot mai serioasă și întinsă".

4 iulie Guvernul ungar interzice activitatea Partidului Național Român, sub pretext că „lucra fără statute", avînd legături cu elemente din străinătate. Ministerul de Interne dă dispoziții speciale prefectului județului Sibiu, pe teritoriul căruia se află Comitetul Executiv al P.N.R., ca hotărîrea de interzicere să fie adusă la cunoștința celor în cauză și că, „în cazul că membrii Comitetului Executiv nu-și încetează imediat activitatea, în toate domeniile... se vor lua împotriva lor cele mai severe măsuri"

16 noiembrie La Sibiu, Adunarea națională a românilor protestează împotriva interzicerii P.N.R. și hotărăște convocarea Congresului naționalităților, în vederea coordonării programului de luptă națională și politică a popoarelor asuprite din Imperiul austro-ungar.

1895

26 ianuarie Astra decide elaborarea și publicarea unei *Enciclopedii române*, avînd drept principal coordonator pe C. Diaconovici.

10 august La Budapesta, are loc Congresul naționalităților asuprite din Austro-Ungaria, la care participă peste 400 delegați ai românilor, slovacilor și sîrbilor. Se adoptă *Programul alianței partidelor naționale român, slovac și sîrb din Ungaria și Transilvania* care prevede: „Menținerea și sprijinirea reciprocă a programelor naționale, încheierea unei alianțe, pentru a se proceda în comun, în toate afacerile politice care privesc statul și afacerile sale contra sistemului actual și a oricărui alt sistem de aservire, la care sînt supuși de către clasele dominante din monarhie, precum și lupta pentru recunoașterea egalei îndreptățiri a popoarelor".

19 septembrie Sub presiunea maselor populare din Transilvania, precum și a opiniei publice europene și a intervențiilor diplomatice ale României, împăratul Franz Iosif semnează grațierea memorandiștilor întemnițați la Vacz și Szegedin; întorși la casele lor, aceștia sînt întîmpinați cu bucurie și dragoste de către români. Un document de arhivă consemnează cuvintele țăranului *Dordea*, din com. Bungrad, de lîngă Sibiu, adresate unui memorandist întors din închisoare: „Te-ai născut din poporul român, ai luptat și suferit pentru limba română și în numele poporului român te salut și îți urez la mulți ani!" Pentru acestea, țăranul este arestat și adus în fața Tribunalului. La proces, el declară: „Fapta

pentru care am fost adus ieri în fața Tribunalului poate fi redusă la un fenomen care á dominat timp de 18 secole viața poporului român, și anume, că agricultorul român s-a simțit și se simte unit cu intelectualitatea română, care a crescut din sînul său, care se înfierbîntă pentru durerea și dorințele poporului român, care luptă și suferă pentru acesta. Legătura dintre opinca românească și intelectualitatea ieșită din opinca românească este firească, deoarece sîngele apă nu se face și deoarece nimeni nu cunoaște suferințele agricultorului român și acea luptă neîntreruptă pe care o duce agricultorul român pentru libertate, nimeni nu le cunoaște atît de bine ca intelectualitatea română, care, luptînd și suferind, este părtașă a tuturor durerilor... Agricultorul român nu vrea să aibă numai îndatoriri, fiind sătul de asuprirea îndelungată; dorește ca rănile trecutului să se vindece, să i se dea acele drepturi care i se cuvin".

1896

4 ianuarie În București, are loc un mare miting de solidaritate cu lupta românilor transilvăneni.

25 ianuarie Dr. *Ioan Rațiu* elaborează un *Proiect de manifest*, referitor la programul de viitor al mișcării naționale românești: „P.N.R. stă neclintit pe baza programului național din 1881 și toate faptele și acțiunile vor fi inspirate de drepturile noastre sfinte și de interesele poporului român, pe care-l reprezentăm noi".

6 aprilie Comitetul Executiv al Congresului naționalităților din Austro-Ungaria publică un protest, prin care dezvăluie opiniei publice situația nedreaptă a naționalităților din monarhia dualistă, voința acestora de a-și impune drepturile ca entități vii, care și-au păstrat de-a lungul veacurilor existența lor națională, limba, obiceiurile și conștiința de neam.

2 mai Nou apel pentru convocarea unei conferințe a P.N.R. la Sibiu, interzisă de autoritățile austro-ungare.

9 iunie La Viena, mare miting al naționalităților asuprite din Imperiul austro-ungar; prezidează dr. L. Psenner, președintele Partidului Social-Creștin din Austria; participă peste 6 000 persoane; moțiunea adoptată aduce un omagiu naționalităților, pentru lupta lor „energică împotriva opresiunii".

11 iulie Miting organizat la Paris de „Coloniile" română, sîrbă și ceho-slovacă; prezidează Emil Flourens, fost ministru de Externe al Franței; printre miile de participanți: G. Clemenceau, directorul ziarului *La Justice;* Sansboeuf, președintele Ligii Franceze; Millevoye, directorul ziarului *La Patrie*.

1897

28 septembrie *Lumea nouă* reproduce discursul lui *Barbu Ștefănescu Delavrancea* la o întrunire, din București, de solidaritate cu lupta de eliberare națională a românilor de peste Carpați: „Diferite state la care ar aparține un popor nu fac din el mai multe ființe deosebite, nici mai multe bucăți contopite în alte ființe etnice. Aceeași origină, aceeași limbă, același geniu, o identitate de funcțiune în omenire, în trecut, ca și în prezent, fac din noi, toți românii, o singură ființă, animată de un suflet care crește necontenit, reflectînd în aceeași conștiință durerile trecutului și speranțele viitorului. Oriunde ar fi atinsă această ființă, emoțiunile ei cutreieră întregul organism, ajungînd la maximum emoțional aici, în mijlocul nostru, în centrul acestui tot etnic și natural. Nimic nu poate perverti un neam care și-a salvat conștiința de sine. Nimeni nu-i poate impune o sensibilitate nepotrivită cu firescul lui, nici noi legi de viață care să-i prefacă conștiința... *Soarta, nenorocirile au putut despărți un popor, idealitatea lui însă a rămas identică. În acest înțeles, Carpații nu au despărțit ființa în două, ci i-au menținut întregimea ei, adăpostind în vremuri de urgie, pentru a revărsa mai apoi de o parte și de alta, aceeași doină, în aceeași limbă, mișcată de același geniu...*

Cît pentru noi..., noi concepem ființa etnică și psihologică a românilor ca un gigantic și secular copac, ale cărui rădăcini

despică stîncile, străbat Carpații și se înfig adînc de o parte și de alta, ale cărui ramuri sănătoase și pline de rod... se apleacă fermecător peste apele Danubiului. Iacă de ce și în ce sens, domnilor, nefericirile fraților noștri de peste Carpați vor fi pururea nefericirile noastre, iacă de ce injustițiile făptuite în contra lor, în contra noastră se îndreaptă, iacă de ce sabia care spînzură asupra capului lor, deasupra capului nostru se clatină".

14 decembrie La Sibiu, o consfătuire restrînsă a reprezentanților P.N.R., Societății Astra și ai altor organizații, adoptă o moțiune de protest împotriva adîncirii politicii de exploatare a claselor dominante.

1898-1904

Din inițiativa Astrei, la Sibiu, apare *Enciclopedia română* (3 vol.), la care colaborează „aproape două sute de savanți și literați români, între care aflăm nume dintre cele mai ilustre": Gr. Antipa, Victor Babeș, dr. Valeriu Braniște, Ov. Densușianu, Gh. Dima, dr. I. Felix, Titu Maiorescu, C. Rădulescu-Motru, L. Mrazec, D. Onciul, N. Teclu, dr. I. Vaida-Voievod, A.D. Xenopol.

Dr. *Corneliu Diaconovici*, sub a cărui coordonare sînt elaborate cele trei volume, mărturisește în *Prefața la tomul I* că a acceptat însărcinarea Astrei, fiind „pătruns de convingerea că pentru noi astăzi, mai mult decît oricînd, este o necesitate neapărată de a reuni izvoarele culturii și conștiinței noastre naționale... Condus de aceste considerațiuni, am început această lucrare, menită a da publicului cititor român un *laconic, dar credincios călăuz în toate chestiunile de interes general și, îndeosebi, un inventar cît mai complet al avuțiilor și forțelor noastre naționale.*

Ideea conducătoare a *Enciclopediei române* a fost și este deci: a deschide o nouă și bogată resursă pentru înavuțirea culturii și întărirea conștiinței noastre naționale".

Tomul al treilea, pp. 795-804, „vocea" *Români:* „Românii sînt unul din puținele popoare, cari numai cu greu se pot despărți de locul nașterii lor...

Românul e muncitor și se mulțumește cu puțin, două însușiri cari încă au contribuit mult să-l facă atît de rezistent față de vicisitudinile timpurilor... În ce privește păstrarea credințelor și obiceiurilor vechi, e de un conservatorism de fier, o însușire care a contribuit în cel mai înalt grad ca românii nu numai să nu fie absorbiți de națiunile mai mari, ce-i încongiură, ci din contră să asimileze fracțiuni din ele, cînd s-au așezat între români...

Românul este din firea sa blînd, bun și ospitalier; credincios și devotat pînă la moarte prietenului, soțului și superiorului său, în care are deplină încredere... Pe cît de bun și drept, pe atît e de curajos și viteaz în luptă cu dușmanul... Basmele lui, privite din punctul de vedere moral, se caracterizează prin ideea și simțămîntul dreptății, prin simpatia pentru întreagă natură, cu deosebire prin iubirea și mila pentru ființele slabe și nedreptățite, oameni sau animale și prin credința în triumful binelui în contra răului. Doinele lui exprimă iubire, cult pentru viața familiară, un viu simțămînt de admirațiune pentru frumusețile naturii, dor de țară, speranță, jale, durere și răzbunare; și de multe ori un simțămînt tainic și adînc, care nu se poate exprima de ajuns, decît prin cîntecul duios și melancolic al doinei, iar în limbă prin vorba *dor*".

Esteticianul francez, *Henri Focillon*, profesor la Facultatea de litere din Lyon, la Sorbona, apoi la Colegiul Franței și, din 1939, lector la Universitatea Yale (S.U.A.), într-un articol scris în 1929 despre români și istoria lor: „[Românii], popor fermecător și puternic, cu multă comprehensiune, au știut să rămînă credincioși unui *ce* străvechi, unei subtile și insistente reverii rustice, care se prinde — ca o liană vie — de formele cele mai rafinate ale culturii moderne. Ne place să le spunem [popor] latin, pentru că ținem încă la această străveche noțiune de gintă și pentru că avem un motiv în plus de a ne apropia de ei; și unii și alții ne tragem din aceeași viță antică... Înfruntînd primejdiile, românii au făcut zid în jurul comorilor lor — limba, obiceiurile, amintirile, cîntecele atît de frumoase, în sfîrșit, artele — cînd răsărite din pămînt ca florile, cînd legate de o gîndire străină, dar negreșit colorate de poezia personală.

România are două axe sau, mai curînd, o formidabilă osatură; masivele carpatice și o cale fluvială — Dunărea. Muntele este adăpostul și meterezul, fluviul este vehiculul...

CRONICA MARII UNIRI

Într-o perioadă de demult a evului mediu, întîlnim o mare Românie rustică, statornicită de cine știe cînd în Transilvania și sprijinindu-se pe credințele sale, pe obiceiurile sale, pe unitatea sa de limbă și de neam...

Toate bisericile, toate palatele, toate mormintele și toate comorile, făurite la porunca voievozilor și diferind între ele după gustul maeștrilor, emană o forță imemorială, care dă glas aspirațiilor profunde și necurmate ale spiritualității naționale românești...

În toate colțurile unui teritoriu național, în sfîrșit reunit..., activitatea culturală este considerabilă. Cele trei capitole ale istoriei sale — arta veche, arta populară, arta modernă — tind să se contopească, treptat, sub ochii noștri. Energiile disparate se adună laolaltă. Conștiința națională se afirmă..., înfățișînd omul în totalitatea sa și dăruindu-l conștiinței universale".

1900

La începutul secolului al XX-lea, dezvoltarea social-economică și politică pe ambele versante ale Carpaților, creșterea forțelor de producție și consolidarea relațiilor capitaliste, lărgirea schimburilor comerciale cu alte țări, progresul societății românești, au ridicat în fața națiunii române necesitatea inexorabilă a desăvîrșirii unității statale și făuririi statului național unitar.

Se înființează Asociația socialiștilor români din Budapesta (din 1903, Secția Română a Partidului Social-Democrat din Ungaria).

Contactul permanent dintre socialiștii români din toate provinciile românești, acțiunile lor comune au căpătat dimensiuni noi în primele decenii ale secolului nostru. Militînd pentru victoria revoluției proletare, socialiștii români nu negau existența patriei

libere, independente și unitare în dezvoltarea societății. Astfel, ei arătau: „Patriile sînt cadre naționale și istorice de dezvoltare a popoarelor. În aceste cadre s-a întemeiat pentru fiecare națiune o existență proprie, cu tradițiile ei, cu viața ei sufletească, cu idealurile ei, cu civilizația ei, element prețios și indispensabil în concertul civilizației generale. În acest înțeles, patriile sînt necesare, căci în regimul actual, numai înlăuntrul acestor cadre popoarele și-ar putea dezvolta în voie și pe deplin toată originalitatea și toată puterea lor de creațiune".

1901

22-23 august La Cluj se întrunește Comitetul Executiv al P.N.R. Din documentul adoptat: „Neînfricați de vijelia grelelor timpuri ce străbatem, printr-o demnă și neclintită susținere a principiilor singur fericitoare, statornicite și consfințite prin jurămîntul străbunilor noștri, să dovedim solidar că sîntem și vrem să fim neclătinați aderenți ai programului nostru național, membri conștii [conștienți] ai organizațiunei noastre naționale, pe deplin susținute și pătrunși luptători pentru mărețul ideal național!

Să dovedim cu înălțată frunte înaintea lumii întregi că nu lăsăm pradă discuției și negării contrarilor noștri existența noastră, ci nesovăitori o impunem prin însăși afirmarea noastră demnă de trecutul și ființa noastră națională".

1902

Apare *Cartea de aur sau luptele politice naționale ale românilor de sub coroana ungară*, culegere de documente, în opt volume, privind lupta românilor pentru drepturi naționale. Autorul, Theodor V. Păcățian, este condamnat, de Tribunalul regesc din Cluj, la opt luni de temniță și 2 000 coroane amendă.

1 iulie La Budapesta, apare *Luceafărul*, revistă română de literatură și artă editată de Al. Ciura, O. Goga, O. Tăslăuanu, tribună de luptă pentru afirmarea culturii române și pentru unitate națională.

1903

11 ianuarie La Timișoara apare săptămînalul *Votul poporului*, ziar socialist românesc.

3 august La Budapesta apare ziarul *Adevărul (Glasul poporului)*, organ al Secției Române a Partidului Social-Democrat din Ungaria.

CRONICA MARII UNIRI

1904

11 aprilie La Aleșd (Oradea), peste 5 000 țărani români și maghiari se răscoală; autoritățile austro-ungare trimit armata împotriva răsculaților. În urma ciocnirilor, cad victime atît din rîndul populației române cît și a celei maghiare.

Ministrul de Interne al Ungariei ordonă supravegherea studenților români care se pregătesc să participe la serbarea de la Putna.

31 mai La Oradea, festivitățile jubileului a 40 ani de la apariția revistei *Familia*. *Iacob Negruzzi* către Iosif Vulcan: „Soarta a voit ca amîndoi să punem același fel de muncă întru sprijinirea culturii noastre naționale. D-ta printre românii din Împărăția austro-ungară, eu în regatul român. Numai noi amîndoi știm greutățile întîmpinate, descurajările ce au trebuit înfrînte, sacrificiile ce au trebuit făcute, dar, pe de altă parte, iarăși numai noi amîndoi știm și bucuriile tot mai dese a izbînzilor cîștigate".

2 iulie La Putna, București, Suceava, Iași, Rădăuți, Galați, Burdujeni, Brăila, Itcani, Constanța, în alte localități românești, sînt organizate manifestații prilejuite de împlinirea a 400 ani de la moartea lui Ștefan cel Mare. La Putna, la mormîntul marelui domnitor, în prezența a peste 15 000 oameni, faptele și viața gloriosului voievod sînt evocate de Dimitre Onciul, Nicu Filipescu, I. Șendrea, Eudoxiu Hurmuzachi: „Venit-am la acest mormînt ca la un izvor de viață și virtute, izvor de însuflețire și îndemn la fapte patriotice... Venit-am pentru ca, preamărindu-l pe el, sufletele noastre să le înălțăm și să le întărim, neamul să ni-l cinstim și țara".

Guvernatorul provinciei, într-un raport către autoritățile de la Viena, recunoaște că „românii din toată lumea serbează azi pe Ștefan cel Mare".

7 octombrie În Parlamentul ungar, A. Berzeviczy prezintă un proiect de lege privind reducerea autonomiei școlilor confesionale cu limba de predare nemaghiară.

1905

10 ianuarie La Sibiu, Conferința Națională a P.N.R. alege un nou Comitet Executiv și votează programul de luptă politică, care înscrie la primul punct: „Pretindem neclintit recunoașterea poporului român de individualitate politică alcătuitoare de stat și asigurarea dezvoltării sale etnice și constituționale prin instituțiuni de drept public".

23 aprilie Clubul parlamentar al românilor, sîrbilor și slovacilor înaintează o adresă Parlamentului ungar prin care se cere „să cadă toate zidurile despărțitoare, care dureros se află în ființă și astăzi între o parte mică a națiunii, privilegiată și investită cu drepturi constituționale, și între partea preponderentă a națiunii, împovărată cu datorințe de a plăti dări de sînge și bani".

23 octombrie La Lugoj, cu participarea a peste 20 000 români din 32 așezări bănățene și transilvănene, are loc o întrunire care adoptă următoarea rezoluție: „Drepturi politice fără de recunoașterea naționalității noastre, fără drepturile limbii, bisericii și ale școalei noastre românești nu ne trebuiesc, nu le primim de la nime și mai puțin de la cei ce voiesc a ne schimba și naționalitatea, căci nu vrem să fim nicicînd cetățeni cu drepturi cît de mari fără a mai rămînea români".

24-25 decembrie La Lugoj are loc primul Congres independent al muncitorilor români din Transilvania și Ungaria, consacrînd existența Secției Române a Partidului Social-Democrat din Ungaria.

1906

27 februarie Clubul parlamentar al românilor, sîrbilor și slovacilor (format din deputații acestor naționalități în Parlamentul maghiar) adresează alegătorilor un *Manifest:* „Absolutismul neomenos exercitat din partea guvernelor maghiare față de noi n-a fost în stare să ne stingă văpaia vieții noastre naționale. Forța brutală n-a putut să ne stînjenească pornirea avîntului în luptă! Corupția n-a izbutit să ne pîngărească caracterele. Fondul tendințelor noastre politice și conștiința aceea că națiunile română, slovacă și sîrbă nu sînt închegate laolaltă numai și numai prin aceleași suferințe, ci și prin comunitatea intereselor politice, ne dă putere și bărbăție pentru continuarea luptei, ne garantează izbînda apropiată a seninelor noastre străduințe".

CRONICA MARII UNIRI

19 mai *Teodor Mihali* în Parlamentul ungar: „Vedem înainte apropriindu-se vremea cînd noi, naţionalităţile, de mînă cu poporul maghiar, umăr la umăr, vom lupta pentru drepturile popoarelor ţării... Ştim noi bine că poporul maghiar încă suferă, ca al nostru, şi noi facem deosebire între guvern şi organele sale şi între naţiunea maghiară. Dacă avem dificultăţi, ele sînt îndreptate în contra guvernului şi a organelor sale, nu contra naţiunii maghiare, cu care vrem să trăim şi să înaintăm în pace şi împreună. Noi protestăm în numele naţionalităţilor, şi cred că protestarea aceasta o aprobă şi poporul maghiar, în contra faptului că guvernele, respectiv organele lor subalterne, conturbă între noi armonia, pacea, frăţietatea".

6 iunie În parcul din Dealul Filaret (azi Parcul Libertăţii) se deschide Expoziţia generală română. La manifestările artistice care se organizează cu acest prilej, pe toată durata verii, îşi dau concursul zeci de formaţii artistice din toate provinciile româneşti. Prezenţa lor în Capitală va fi considerată de C. Bacalbaşa ca o „prefaţă a măreţiei istorice de la 1918".

În ultimele zile ale lui august 1906, se desfăşoară la Arenele romane, din iniţiativa lui D. G. Kiriac, conducătorul Societăţii corale „Carmen" şi a doctorului C.I.Istrati, comisarul general al Expoziţiei, un festival de muzică corală.

Primii oaspeţi, sosiţi la 1 august, sînt bănăţenii. Bucureştenii le fac o primire entuziastă. La Gara de Nord sînt întîmpinaţi de o mare mulţime şi de reprezentanţi ai oficialităţilor din Capitală.

La fel de entuziast sînt primite şi celelalte grupuri. *Adevărul:* „Toate plaiurile româneşti îşi trimit cîntăreţii să vestească omenirea că nici războaiele, nici hotărîrile vitrege, nici răpirile, nici asupririle n-au putut pune hotare între inimile româneşti". Relatînd primirea făcută de bucureşteni unor grupuri de braşoveni şi bănăţeni, acelaşi ziar relevă: „Era o îmbrăţişare generală între oameni care nu se văzuseră pînă atunci, dar care se iubeau fiind din aceeaşi tulpină, din acelaşi sînge, avînd aceleaşi aspiraţii, aceeaşi credinţă în viitor".

Festivalul de la Arenele romane se deschide în dimineaţa zilei de 14 august. Participă formaţii corale din Bucureşti, Abrud-Sat, Bîrlad, Bocşa Montană, Bozoviciu, Breaza de Sus, Dalboşeţ, Dumbrăveni, Lugoj, Ocna Sibiului, Orăştie, Oraviţa, Oşoiu, Reşiţa Montană, Turnu Severin, Sălişte, Sîn-Miclăuşul Mare, Tigvanul Mare. Solemnitatea începe prin înmînarea unui steag pe care e scris „Unire" Societăţii corale „Carmen". După-amiază, ansamblurile bănăţene îşi prezintă programul în faţa unui public de mai multe mii de persoane. Sînt de faţă: George Coşbuc, Alexandru Vlahuţă, Titu Maiorescu, Barbu Ştefănescu Delavrancea, Spiru Haret.

În seara închiderii festivităţilor, toate corurile reunite cîntă „în unire şi despre unire", apoi Imnul de stat al României, în timp ce Bateria Calafat, aflată în cealaltă parte a parcului Expoziţiei, trage 31 salve. La sfîrşit, răsună *Deşteaptă-te române!*, corurilor şi orchestrei alăturîndu-li-se întreaga asistenţă de mii de oameni. Este, după cum scrie ziarul *Libertatea* din Orăştie, „sărbătoarea înfrăţirii tuturor românilor".

Evenimentele din august 1906 din capitala României au ecouri largi la Viena şi, mai ales, la Budapesta. În Parlamentul ungar, contele Bethlen Istvan atrage atenţia deputaţilor asupra voinţei de unitate manifestată de români cu prilejul festivităţilor de la Bucureşti...

27 iunie Reprezentantul P.N.R. în Parlamentul ungar: „Programul nostru e de dat vechi. Ce se atinge de programul nostru românesc l-a exprimat frumos un poet ardelean al nostru, iar dacă d-voastră nu cunoaşteţi programul nostru daţi dovadă că nu cunoaşteţi nici literatura noastră, nu cunoaşteţi lucrurile noastre culturale, căci altcum aţi cunoaşte poezia, pe care iubitul nostru poet de mare talent, Octavian Goga, din ale cărui poezii mai multe sînt traduse în ungureşte, a scris-o astfel: «Avem un vis neîmplinit /

Copil al suferinţii,/ De dorul lui ne-au răposat/ Şi moşii şi părinţii». Noi ştim că lupta noastră nu decurge în contra poporului maghiar. Eu, de ex[emplu] am primit şi voturi maghiare. Lupta noastră e dată contra sistemului guvernării de clase maghiare şi în contra sistemului oligarhic maghiar".

13-15 august *România muncitoare,* publică un reportaj despre desfăşurarea conferinţei generale a sindicatelor şi cercurilor socialiste România muncitoare, la care participă şi delegaţi ai muncitorilor din teritoriile subjugate: „«V-am adus îmbrăţişarea proletariatului român, maghiar şi de toate celelalte naţii din Transilvania...» — a proclamat în entuziaste cuvîntări tovarăşul *Auerbach,* reprezentantul proletariatului din Transilvania".

1907

februarie-aprilie Speriate de eventualitatea extinderii răscoalei ţărăneşti şi la românii de peste Carpaţi, autorităţile austro-ungare se precipită; ministrul de Externe austro-ungar, *Alois Aerenthal,* transmite la Bucureşti: „Austro-Ungaria nu poate privi cu indiferenţă răscoalele care bîntuie România... Trebuie să ne ocupăm în aceeaşi măsură de marile tulburări din ţara dv., întrucît avem o graniţă comună foarte întinsă".

19 martie - 26 aprilie Parlamentul maghiar votează legile şcolare (Legile Appónyi), prin care sînt desfiinţate şcolile confesionale româneşti, slovace, sîrbe; discutarea proiectelor stîrneşte vii dispute şi riposte ferme din partea deputaţilor nemaghiari.

25 martie Românii din Cleveland (S.U.A.) publică un protest împotriva politicii cercurilor reacţionare din Austro-Ungaria, ridicîndu-se în apărarea şcolilor şi a culturii strămoşeşti: „Românii au fost moşii şi strămoşii noştri şi pentru limba românească şi-au vărsat sîngele lor! Români ne-am născut noi şi români vrem să murim. Tot aşa vor face şi fiii şi nepoţii noştri şi toţi românii care vor urma de aici înainte. Graiul nostru românesc nu-l vom schimba cu altul străin, limba noastră românească vom apăra-o dacă va fi trebuinţă cu viaţa noastră".

1908

29 februarie Jubileul a 70 ani de la apariţia *Gazetei Transilvaniei,* publicaţie care a militat necontenit pentru apărarea intereselor economice, politice, sociale şi culturale ale românilor de pretutindeni. Printre colaboratorii şi redactorii ei, mari personalităţi de pe întreg pămîntul românesc: George Bariţ, Timotei Cipariu, Ion Heliade-Rădulescu, M. Kogălniceanu, Ion Brătianu, C.A.Rosetti, Ion Maiorescu, Vasile Alecsandri, C. Negri, A.T. Laurian, A. Pumnul, S. Bărnuţ, Al. Hurmuzachi, Axente Sever, dr. Valeriu Branişte, A. Bîrseanu, Sever Bocu, dr. I. Raţiu, Vincenţiu Babeş, Iosif Sferca Şuluţiu.

Nicolae Densuşianu: „*Gazeta,* timp de 70 ani, a fost organul cugetărilor, convingerilor, suferinţelor şi speranţelor naţionale ale românilor de peste Carpaţi; a apărat cu demnitate onoarea şi drepturile poporului român; a strîns legăturile ce unesc pe fraţii din aceeaşi familie; a întărit puterea morală a naţiunii şi a transmis faptele demne de memoria părinţilor noştri".

Sindicatul ziariştilor din Bucureşti: „Politiceşte despărţiţi, culturaliceşte însă una, avem astfel dreptul şi noi a numi *Gazeta Transilvaniei* a noastră şi a o sărbători ca pe a noastră, urîndu-i ca şi de acum înainte să stea neclintită în slujba aceloraşi idealuri, în lupta pentru care a putut să numere victorii sau înfrîngeri, dar cărora a rămas de-a pururea şi în orice clipă credincioasă".

1 iulie La Vălenii de Munte se deschide, din iniţiativa şi sub conducerea lui Nicolae Iorga, Universitatea populară, ale cărei cursuri sînt frecventate de intelectuali din toate provinciile locuite de români. Ziarul *Drapelul* din Lugoj: „Domnul Iorga a dovedit şi de astă dată că are o deosebită pricepere pentru trebuinţele românilor de pretutindeni şi a căutat după putinţă, chiar cu mari jertfe,

să satisfacă prin cursurile de vacanţă de la Vălenii de Munte o parte din aceste trebuinţe".

toamna La Braşov, Oradea, Arad, Sibiu, Deva, Timişoara, Lugoj manifestaţii de protest împotriva proiectului claselor conducătoare ungare de reformă electorală, bazat pe votul plural, prin care numărul românilor cu drept de vot e redus la cel mult 48 000.

26 septembrie Colonia română din Budapesta hotărăşte să doneze 1 000 lei pentru învăţătorii din 25 comune româneşti din Transilvania care vor deschide cursuri pentru analfabeţii de peste 24 ani.

19 octombrie Cetăţenii Capitalei, întruniţi într-un mare miting în sala Dacia „protestează contra revoltătoarei apăsări a fraţilor din Austro-Ungaria şi declară că statul român nu poate arăta prietenie celor care oprimă pe românii de oriunde".

9 noiembrie La adunarea populară de la Arad, organizată de Partidul Social-Democrat din Ungaria, participă şi membri ai conducerii Partidului Naţional Român.

1909

La Bucureşti ia fiinţă Cercul românilor de peste munţi, din iniţiativa lui S. Mîndrescu, Moise Grozea şi G. Popa-Lisseanu; societatea sprijină lupta românilor aflaţi sub dominaţie străină.

21 ianuarie „Stăpînirea oligarhică ungurească — scrie *România muncitoare* — temîndu-se să nu-i scape din mîini privilegiile, se opune cu cea mai mare străşnicie deşteptării popoarelor supuse, naţionalităţilor nemaghiare... Ziarele care cer libertatea tuturor înăuntrul ţării, care apără o politică de democraţie şi progres, sînt lovite şi confiscate. Nu mai vorbim de măsurile represive luate împotriva organizaţiilor muncitoreşti. Ele sînt dizolvate cu nemiluita. În timpul din urmă, autoritatea ungurească s-a năpustit cu mai multă furie asupra presei naţionalităţilor. Întru aceasta a fost lovită şi presa românească... Scopul urmărit este ca pe această cale să desfiinţeze ziarele... Redactorii responsabili sînt daţi judecăţii, condamnaţi la temniţă...".

24 ianuarie Sărbătorirea a 50 ani de la unirea Moldovei cu Ţara Românească, sub domnia lui Alexandru Ioan Cuza.

România muncitoare publică articolul *Unirea şi muncitorii:* „În ziua de 24 ianuarie se împlineşte o jumătate de secol de cînd Moldova şi Muntenia s-au unit, formînd Ţara Românească de astăzi. Acest fapt însemnat din istoria ţării noastre are o deosebită importanţă".

1910

31 ianuarie-3 februarie La Bucureşti se desfăşoară Congresul de reconstituire a Partidului Social-Democrat din România. Din raportul prezentat de *M.Gh.Bujor:* „Internaţionalismul nu poate fi acuzat de nici o primejdie. El nu e sinonim cu antipatriotismul, ci reprezintă legătura de interese între lucrătorii diferitelor naţiuni deosebite în lupta pentru realizarea socialismului. Noi nu urîm pe lucrătorul străin şi duşmanii noştri nu ne pot acuza că sîntem vînduţi străinilor... Iată de ce, fără a ne teme de a fi daţi drept vînduţi străinilor, noi arătăm lucrătorilor că interesul lor este să trăiască în comună frăţie cu toţii, că aceasta este condiţia triumfului lor. Iată de ce cerem ca celelalte elemente de neam străin, elemente care trăiesc din tată în fiu de decenii şi care pe nedrept sînt numite străine, să se bucure de aceleaşi drepturi şi libertăţi ca şi ceilalţi cetăţeni români".

24 martie Ziarele publică o scrisoare a boierului român Vasile Stroescu, adresată Consistoriului Metropolitan din Blaj, prin care donează pentru ajutarea şcolilor române suma de 100 000 coroane. „Neamul românesc... rămîne în aspiraţiunile sale naţionale unit şi nedivizat. Unitatea asta provine din sentimentul naţional puternic al tuturor...". La

4 mai, Vasile Stroescu donează încă 100 000 coroane Societății femeilor române din Arad, pentru ridicarea unei școli superioare de fete.

5 aprilie La Sibiu, Conferința Națională a Partidului Național Român; participă delegați din toată Transilvania. Conferința analizează starea politică, economică și socială a românilor chemîndu-i la „continuă luptă politică, purtată pe toate terenurile vieții publice și pe lîngă observarea celei mai stricte solidarități a întregului popor român".

13 septembrie Conducătorii politici români din Transilvania înaintează guvernului maghiar un memoriu în 23 puncte, prin care cer: recunoașterea legalității P.N.R., legiferarea votului universal egal, direct și secret, folosirea limbii române în administrație și justiție, respectarea aut nomiei bisericii române.

21 octombrie *România muncitoare* despre Al. I. Cuza: „În persoana lui Cuza-vodă este întipărită unirea Principatelor române, un act foarte frumos, foarte patriotic. Toți românii recunosc într-un glas măreția acestui fapt, nu numai ca istoricește îndeplinit, dar și ca țintă pentru viitor, căci mai sînt români și în afară de sfera celor uniți".

1 noiembrie Articolul *Prietenia româno-maghiară*, în publicația *Naghyváradi Munkás Ujság:* „În primul rînd, sîntem siliți să constatăm că nici muncitorimea maghiară nici cea românească nu manifestă nici o ură una împotriva celeilalte. Toată lumea știe că n-au de ce se invidia reciproc. Amîndouă sînt deopotrivă de apăsate de jugul capitalist și năpăstuite în egală măsură... Cu toate acestea, asuprirea națională există. Numai că nu din vrerea muncitorilor maghiari, ci împotriva dorinței lor. E în interesul vital al clasei dominante dintotdeauna ca să abată atenția de la propriile ei păcate. Iar mijlocul cel mai potrivit în acest scop este trezirea urii dintre naționalități...".

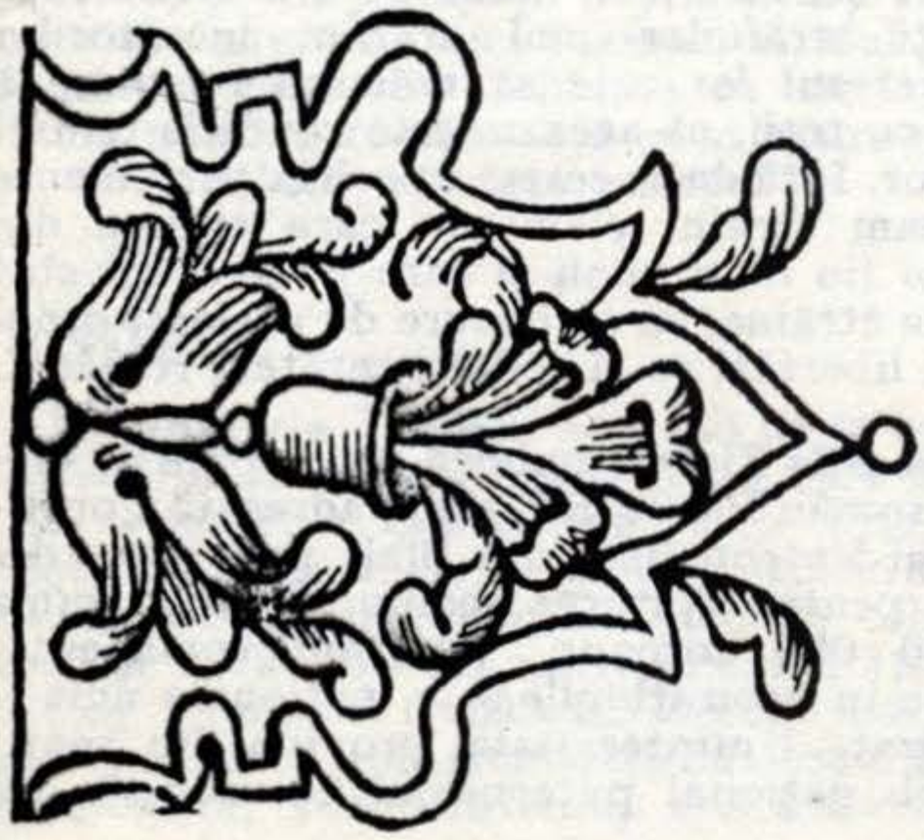

1911

Studiul lui *C. Dobrogeanu-Gherea, Asupra socialismului în țările înapoiate:* „O țară ca un organism social, trebuie să se dezvolte ca un organism întreg în marginile sale etnice. Împărțită în mai multe părți, cum e Polonia sau cum e în parte România, dezvoltarea sa devine anormală și nesănătoasă în cel mai înalt grad".

15-17 august La Blaj, pe Cîmpia Libertății, au loc grandioase serbări naționale prilejuite de împlinirea a 50 ani de la înființarea Astrei. Participă peste 20 000 români și cele mai reprezentative personalități din viața culturală și politică: I.L. Caragiale, G. Coșbuc, Șt.O. Iosif, I. Bianu, N. Iorga, Aurel Vlaicu, S.M. Murgoci, S. Mehedinți, V. Eftimiu, Gh. Dima, I. Agîrbiceanu, T. Brediceanu, P. Liciu, Aristizza Romanescu, V. Branișteu, I. Lupaș. Participanții își exprimă hotărîrea de a milita în continuare pentru apărarea drepturilor românilor, pentru cultura și limba românească. *Tribuna:* „Vom grăi orișiunde și față de orișicine cu mîndrie acest grai care s-a arătat destoinic a exprima orice cugetare cît de înaltă, orice simțire cît de profundă. Îl vom iubi din toată inima, îl vom păzi ca lumina ochilor, și-l vom apăra chiar și cu prețul sîngelui nostru, toți fără deosebire: bărbați și femei, tineri și bătrîni"

Publicistul maghiar *Kós Károly:* „Am văzut adunarea Astrei și doresc să vorbesc poporului meu maghiar despre zilele din Blaj... Am văzut adunați... mii de oameni din România și din toate colțurile Ungariei: capii bisericilor, profesori, proprietari, avocați și deputați, preoți și dascăli, țărani, meseriași, comercianți și săraci: o societate întreagă; și oamenii aceștia au venit aici din însuflețire, din îndemnul propriu; nu pentru ca să chefuiască, ci să se însuflețească, să învețe, să asculte sfaturile conducătorilor, ca săpîndu-și în inimă cuvintele lor, să ducă celor rămași acasă, însuflețire și conștiința națională... *Am avut impresia că acesta a fost cel mai mare eveniment politic al anilor din urmă...* Acum, după adunarea Astrei, trebuie să recunoaștem, dacă nu ne-am acoperit ochii și nu ne-am înfundat urechile... că în Transilvania avem de-a face

cu o societate românească consolidată, atît pe terenul economic şi social, cît şi pe cel cultural. Societatea aceasta îşi cunoaşte deplin puterile şi scopurile... Societatea aceasta e *naţiunea*".

La Bucureşti au loc festivităţi prilejuite de împlinirea a 20 ani de la înfiinţarea, Ligii culturale; peste 150 000 participanţi din toate părţile locuite de români. *Universul:* „Am putut să vedem neamul românesc reprezentat la serbările Ligii... Forţele vii ale provinciilor româneşti s-au revărsat ca o invazie asupra metropolei, ca o infuziune vitală". *Dimitre Onciul:* „Întorcîndu-vă la vetrele voastre, spuneţi fraţilor de acolo că o ţară frumoasă, liberă şi independentă ce năzuieşte mereu înainte, mereu tot înainte..., care este şi trebuie să fie mîndria şi sperarea neamului românesc întreg, v-a primit cu braţele deschise şi cu îmbrăţişarea firească... Spuneţi şi propovăduiţi dragostea ce uneşte fraţii de un sînge, de o limbă şi de o lege, spuneţi şi propovăduiţi credinţa în puterea de viaţă a acestui neam, sperarea în viitorul României".

1912

29 mai. La Alba Iulia, se desfăşoară un Congres al românilor din Transilvania (peste 20 000 reprezentanţi); se adoptă o rezoluţie de protest împotriva proiectului autorităţilor de transformare şi mai accentuată a bisericii în instrument politic de asuprire naţională.

1 septembrie În Sala „Eforie" din Bucureşti are loc premiera filmului *Independenţa României,* realizat de un grup de actori de la Teatrul Naţional din Bucureşti finanţaţi de Leon Popescu. Este primul film românesc de anvergură, primul nostru film istoric, primul film românesc ce s-a păstrat în arhive, primul film românesc ce s-a difuzat în străinătate. Filmul rulează timp de o lună; este prezentat cu mare succes şi în mai multe localităţi din Transilvania. Ziarul *Revărsat de zori,* din Lugoj: „De mult nu s-a pomenit la noi, românii, un entuziasm ca cel ridicat prin reprezentările filmului Războiul pentru independenţă...".

1912-1913

Începutul desprinderii României din alianţa cu Puterile Centrale. Istoricul american *Paul Schroeder* (Universitatea din Illinois), în studiul *Rumania and the Great Powers before 1914* (România şi marile puteri înainte de 1914), publicat în 1975: „Deşi legată de Tripla Alianţă din 1883, ea [România] devine de acum [1913] independentă *de facto* şi înclină spre Tripla Înţelegere, fără a denunţa alianţa secretă cu Austro-Ungaria... Realinierea României a însemnat o schimbare hotărîtoare a raporturilor de forţe în Balcani... În cele din urmă, trecerea României, în 1913, spre o politică de independenţă naţională făcea parte dintr-o orientare ce a dus la intrarea ei în primul război mondial şi, după multe vicisitudini, la realizarea statului unitar naţional... Lupta naţională a românilor din Transilvania îngrijora de mult Austria şi orice semn de sprijin activ al acestei lupte venind din România o neliniştea. De-a lungul sec. XIX, Austria şi-a concentrat în multe rînduri atenţia spre Principatele române, încercînd să le menţină în sfera ei de influenţă şi să le oprească... să devină unite naţional, liberale sau revoluţionare. Simpla menţionare a unor date — 1821, 1829-1834, 1848-1849, 1853-1856; 1857-1859, 1866-1868, 1881-1883 — aminteşte de perioadele în care problema românească, în diferitele ei forme, a constituit o chestiune presantă pentru diplomaţia austriacă... Perioada scursă de la Pacea de la Bucureşti [august 1913], pînă la izbucnirea primului război mondial a fost, pentru relaţiile româno-austriace, o adevărată alunecare în vîrtej...".

Nevill Forber, Arnold J. Toynbee, D. Mitrany, D. G. Hogarth, în *The Balkans. A History of Bulgaria, Serbia, Greece, Rumania, Turkey* (Balcanii. O istorie a Bulgariei, Serbiei, Greciei, României şi Turciei), Oxford, 1915: „Rolul important jucat de ţară [România] la stabilirea Păcii de la Bucureşti

[1913] şi desprinderea ei de [alianţa cu] Austro-Ungaria au stimulat în mod firesc conştiinţa naţională a transilvănenilor".

1913

14 ianuarie-13 februarie Tratativele prelungite dintre conducătorii Partidului Naţional Român şi guvernul maghiar, condus de contele István Tisza, eşuează. Referindu-se la aceste evenimente, organul social-democraţilor transilvăneni, *Adevărul* (3 februarie), scrie: „Tisza nu dă drepturi nici neamului său, cum să aducă vreun bine poporului român?"

15 decembrie *România muncitoare,* organul de presă al Partidului Social-Democrat din România, scrie: „Unitatea naţională? Cîtă vreme se înţelege prin aceasta *dreptul fiecărui popor de a dispune el însuşi de soarta sa,* sîntem şi noi pentru ea, ca unii ce sîntem partizanii şi propovăduitorii egalităţii de drepturi pentru toţi...".

1914

15 iulie Austro-Ungaria declară război Serbiei, folosind ca pretext atentatul de la Sarajevo împotriva prinţului moştenitor, arhiducele Franz Ferdinand.

17 iulie Reprezentanţii Antantei la Bucureşti fac cunoscut guvernului român acordul ţărilor lor privind unirea Transilvaniei cu România, dacă în eventualitatea unui război, ţara noastră se va angaja împotriva Puterilor Centrale.

19-22 iulie Marile puteri imperialiste din cele două alianţe militare din Europa se află toate în război.

V.I. Lenin: „De aproape o jumătate de veac guvernele şi clasele dominante şi din Anglia, şi din Franţa, şi din Rusia, au dus o politică de jefuire a coloniilor, de asuprire a unor naţiuni străine şi de înăbuşire a mişcării muncitoreşti. Tocmai această politică, şi numai această politică, este continuată de actualul război. În special, politica dusă de Austria şi de Rusia, atît în timp de pace cît şi în timp de război, e o politică de înrobire a naţiunilor şi nu de eliberare a lor".

1 august Telegramă a lui Carol I către Wilhelm II: „... Opinia publică [română] a început să se agite foarte tare şi să ia atitudine neprietenoasă faţă de Tripla Alianţă. În sfîrşit, s-a întrunit Consiliul de Coroană [la 21 iulie], căruia eu i-am arătat în cuvinte clare situaţia primejdioasă şi i-am atras atenţia asupra obligaţiilor luate [prin Tratatul din 1883]. Totodată, mi-am exprimat dorinţa de a alcătui un guvern din toate partidele, spre a influenţa asupra stării de spirit generale, puţin favorabile, şi spre a putea intra în acţiune cu maximum de greutate. După o discuţie de trei ore, în care am pus în joc toată elocvenţa mea şi am respins în modul cel mai hotărît argumentele aduse..., [Consiliul] s-a pronunţat totuşi cu o unanimitate la care nu mă aşteptam... şi s-a declarat pentru neutralitate".

10 august Congresul extraordinar al Partidului Social-Democrat din România şi al mişcării sindicale se declară pentru neutralitate, apreciind că aceasta este „singura politică compatibilă cu interesele vitale ale ţării"; în caz de primejdie, „muncitorimea română se va lupta chiar cu preţul sîngelui său, apărînd integritatea teritorială a ţării împotriva oricărei încercări de violare".

octombrie-noiembrie Acţiunea Naţională (organizaţie politică ad-hoc, formată din Partidul Conservator-Democrat al lui Take Ionescu, gruparea conservatoare a lui Nicolae Filipescu şi numeroase personalităţi ale vieţii cultural-politice, care se pronunţau pentru realizarea unităţii naţionale prin participarea la război alături de Antantă),

în colaborare cu Liga Culturală, organizează mari întruniri şi demonstraţii.

Definind poziţia socialiştilor români faţă de idealul naţional, *C. Racovski* scrie: „Nimeni mai mult decît socialiştii nu se ridică împotriva asupririi, sub orice formă, deci şi sub formă de jug străin".

Constantin Dobrogeanu-Gherea: „...Dorinţa de întregire a ţării... nu e şi nu poate fi în discuţie. Într-o ţară care are nenorocirea ca o parte din trupul ei să fie sub stăpînire străină, întregirea ţării e o dorinţă comună tuturor cetăţenilor. Această dorinţă e în afară de discuţie...".

23 noiembrie *New York Times:* „[Românii] cer astăzi cu stăruinţă o Românie întregită, aşa cum în 1877 au cerut o Românie independentă. Ei cer ca fraţii lor din Transilvania să fie eliberaţi de sub jugul austriac, aşa cum eroii de la Plevna au eliberat ţara de sub dominaţia otomană".

1915

În primăvara şi vara anului, cercuri largi ale opiniei publice româneşti, încurajate şi de unele evenimente internaţionale (ofensiva armatei ruse din martie-aprilie şi intrarea Italiei în război, în mai 1915) se pronunţă tot mai insistent pentru intrarea în război împotriva Puterilor Centrale.

18 septembrie Se constituie Federaţia Unionistă; organizaţia va desfăşura o intensă activitate în slujba desăvîrşirii unităţii naţional-statale.

MICROFIŞIER BIBLIOGRAFIC

Antologia gîndirii româneşti, vol. I-II, Bucureşti, 1967; **Anul 1848 în Principatele române. Acte şi documente...,** Bucureşti, 1902; **N. BĂLCESCU, Opere,** vol. IV, Bucureşti, 1964; **Călători străini despre ţările române,** vol. I-VI (sub îngrijirea lui Maria Holban, M.M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, Paul Cernovodeanu), Bucureşti, 1967-1976; **CORNELIA BODEA, Lupta românilor pentru unitatea naţională. 1834-1849,** Bucureşti, 1967; **V. CHERESTEŞIU, Adunarea Naţională de la Blaj,** Bucureşti, 1966; **V. CURTICĂPEANU, Mişcarea culturală românească pentru unirea din 1918,** Bucureşti, 1968; **Dicţionar de istorie veche a României** (sub redacţia lui D.M. Pippidi), Bucureşti, 1976; **Documenta Romaniae Historica, seria D (relaţii între Ţările române),** Bucureşti, 1976; **Documente din istoria mişcării muncitoreşti din România,** 1893-1900, 1900-1909, 1910-1915, 1916-1921, Bucureşti, 1966-1975; **Gîndirea social-politică despre Unire (1859). Culegere,** Bucureşti, 1966; **I. IONAŞCU, P. BĂRBULESCU, GH. GHEORGHE, Relaţiile internaţionale ale României în documente (1368-1900),** Bucureşti, 1971; **N. IORGA, Istoria lui Mihai Viteazul,** Bucureşti, 1968; **Istoria lui Ştefan cel Mare,** Bucureşti, 1904; **Istoria românilor,** vol. I-X, 1936-1939; **Istoria românilor din Ardeal şi Ungaria,** Bucureşti, 1905; **Istoria României în date** (sub redacţia C.C. Giurescu), Bucureşti, 1971; **Izvoare privind istoria României,** vol. I-III, Bucureşti, 1964-1975; **I. LUPAŞ, Istoria unirii românilor,** Bucureşti, 1937; **ŞTEFAN METEŞ, Emigrări româneşti din Transilvania în secolele XIII-XX,** Bucureşti, 1977; **P.P. PANAITESCU, Mircea cel Bătrîn,** Bucureşti, 1944; **ŞTEFAN PASCU, LIVIU MAIOR, Culegere de texte pentru istoria României,** vol. I, Bucureşti, 1977; **GH. POPA-LISSEANU, Dacia în autori clasici,** Bucureşti, 1943; **Izvoarele istoriei românilor,** vol. I-X, Bucureşti, 1936; **MARIN POPESCU-SPINENI, România în izvoare geografice şi cartografice,** Bucureşti, 1978; **Presa muncitorească şi socialistă din România,** vol. I-III, Bucureşti, 1964-1973; **Unirea Transilvaniei cu România, 1 Decembrie 1918,** ediţia a II-a (sub redacţia Ion Popescu-Puţuri, Augustin Deac), Bucureşti, 1972; **ANDREI VEREŞ, Documente privitoare la Istoria Ardealului, Moldovei şi Ţării Româneşti,** vol. I-XII, Bucureşti, 1929-1939; **A. D. XENOPOL, Istoria românilor din Dacia Traiană,** vol. I-XIV, Bucureşti.

În numerele viitoare ale revistei:
TREPTELE UNIRII
Un nou concurs
MAGAZIN ISTORIC.
În numerele 11, 12/1978 şi 1/1979,
veţi găsi răspunsurile
la întrebările formulate
în cadrul concursului

magazin istoric

Revistă de cultură istorică
Anul XII - Nr. 11 (140)
noiembrie 1978

●

Redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Redactor şef adjunct
NICOLAE MINEI

Colegiul redacţiei
DUMITRU ALMAŞ
CONSTANTIN ANTIP
ADOLF ARMBRUSTER
VIRGIL CĂNDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ŞTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA
ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

●

PLANŞELE NOASTRE

Momente din multimilenara istorie a românilor, aşa cum şi le-a imaginat pictorul Costin Petrescu, în marea frescă ce împodobeşte cupola Ateneului Român; opera a fost executată între 11 septembrie 1933 şi 22 aprilie 1937

În alcătuirea ilustraţiilor acestui număr au fost folosite motive ornamentale din vechi manuscrise şi tipărituri româneşti, după lucrarea **Bibliografia românească veche**, fascicula 1, 1508-1588, de Ioan Bianu şi Nerva Hodoş, Bucureşti, 1898.

CONTENTS • SOMMAIRE • СОДЕРЖАНИЕ • INHALT • SUMARIO

Chronicle of the Great Union: 60 Years since the Formation of the Romanian Unitary National State. A Survey of the Historical Motivations and Multisecular Struggle of the Romanian People for State Unity

Chronique de la grande union: 60 ans depuis la formation de l'État national unitaire roumain. Une rétrospective des raisons historiques et de la lutte plusieurs fois séculaire du peuple roumain pour l'unité d'État

Летопись Великого Воссоединения: 60 лет от формирования румынского единого национального государства — ретроспективный взгляд на исторические основания и на вековую борьбу румынского народа за государственное единство

Die Chronik der grossen Vereinigung: 60 Jahre seit der Gründung des einheitlichen, rumänisch-nationalen Staates. Ein Rückblick auf die historischen Grundlagen des jahrhundertelangen Kampfes des rumänischen Volkes für die Staatseinheit

La crónica de la gran unión: el 60 aniversario de la formación del Estado nacional unitario rumano — una mirada retrospectiva sobre las razones históricas y la lucha que el pueblo rumano libró a lo largo de los siglos por la unidad estatal

ABONNEMENTS : ILEXIM – Departamentul export-import presă, Bucureşti, strada 13 Decembrie, nr. 3, P.O.B. 136-137, telex : 11226

magazin istoric

Bucureşti, Intrarea Ministerului, nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 702, Cod 70 100, telefon 16 68 72.

REDACTORI : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Dragomirescu, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu-Năstăşel, Ana-Maria Şerbănescu, Vasile Şimandan, Marian Ştefan
SECRETAR RESPONSABIL DE REDACŢIE : Valeriu Buduru
PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu
TEHNOREDACTOR : Anton Tănase
CORECTURA : Georgeta Apreotesei, Constanţa Avram

Apare lunar, se găseşte de vînzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poştale, factorii poştali, difuzorii din întreprinderi, instituţii şi de la sate. Preţul unui număr — 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" – Bucureşti

42 427

AONICI CHAL-
ondylæ Athenienſis, de ori-
INE ET REBVS GESTIS TVRCO-
rum Libri Decem, nuper è Græco in La-
tinum conuerſ
CONRADO CLAVS
gurino interpre
ADIECIM
THEODORI ... & alior
eiuſdem argumenti, de rebus Turcorum
ſtianorum contra illos tractatum adh
uerſa Opuſcula, quorum C
Præfationem pr

Cum Cæ

ISTORIA
DELLE
MODERNE RIVOLUZIONI
DELLA
VALACHIA,
Con la Descrizione del Paese
Rito, e Religione degl
Arricchita di Tavole Top
Prezzi, e luoghi dove si vend
nella Valachia agli
Congresso di Pa
COMPOSTA DA ANT

Kovács Endre
A Kossuth-emigráció
és az európai
forradalmi mozgalmak

PAULYS
REAL-ENCYCLOPÄDIE
DER
CLASSISCHEN ALTERTUMSWISSENSCHAFT
NEUE BEARBEITUNG
UNTER MITWIRKUNG ZAHLREICHER FACHGENOSSEN
HERAUSGEGEBEN VON
GEORG WISSOWA
SIEBENTER HALBBAND

le million
l'encyclopédie de tous les pays du monde
*
volume IV
EUROPE

A HISTORY OF
THE ROUMANIANS
FROM ROMAN TIMES TO THE
COMPLETION OF UNITY
by
R. W. SETON-WATSON
D.Litt., Ph.D., F.B.A.
Masaryk Professor of Central European History in the
University of London, Corresponding Member of
the Roumanian and Bohemian Academies
CAMBRIDGE
AT THE UNIVERSITY PRESS
1934

СОВЕТСКАЯ
ИСТОРИЧЕСКАЯ
ЭНЦИКЛОПЕДИЯ

MIRON COSTIN ● CORNELIU DIACONOVICI ● CASSIUS DIO ● JAN DLUGOSZ ● ANGELINO DULCERTO ● PIERRE DUVAL ● ANNAEUS FLORUS ● DIONISIE FOTINO ● ION GHICA ● EDWARD GIBBON ● PAOLO GIOVIO ● V.I. GROSUL ● HERODOT ● KEITH HITCHINS ● HENRI HONDIUS ● JOHANNES HONTERUS ● NICOLAE IORGA ● KEKAUMENOS ● MIHAIL KOGĂLNICEANU ● ENDRE KOVÁCS ● AUGUST TREBONIU LAURIAN ● PAUL MAC KENDRICK ● PETRU MAIOR ● GERHARD MERCATOR ● SAMUIL MICU ● EFTIMIE MURGU ● SEBASTIAN MÜNSTER ● NESTOR ● NICETAS CHONIATES ACOMINATUS ● NICOLAUS OLAHUS ● DIMITRE ONCIUL ● MARTIN OPITZ ● ABRAHAM ORTELIUS ● PETRE P. PANAITESCU ● PAUSANIAS ● GIOVANNI DA PIANO DEI CARPINI ● ENNEA SILVIO PICCOLOMINI ● PLUTARCH ● ANTONIO POSSEVINO ● ALFRED RAMBAUD ● RAȘID-AL-DIN ● STEPHAN LUDWIG ROTH ● AUGUST LUDWIG SCHLÖZER ● HUGH SETON-WATSON ● ROBERT SETON-WATSON ● STRABON ● SNORRI STURLUSSON ● DIMITRIE STURDZA ● LI-SUN ● ȘTEFAN SZAMOSKÖZY ● GHEORGHE ȘINCAI ● THEOPHILACTUS SIMOCATTES ● TROGUS POMPEIUS ● JOHANN TRÖSTER ● GRIGORE URECHE ● IOACHIM VADIANUS ● JEAN A. VAILLANT ● ANTON VERANCSICS ● BALTHAZAR WALTER ● ALEXANDRU DIMITRIE XENOPOL ●